

ORKUN YAYINLARI

Çıkanlar :

- 1) Atatürk ve Türk Milliyetçiliği, *Dr. Hikmet TANYU*, 1961, 300 Kr.
- 2) Milliyet Ülküsü İçinde Bilim ve Eğitim, *Doç. Dr. Ahmet TEMİR*, 1961, 400 Kr.
- 3) Türkiye Cumhuriyeti Dışındaki Türk Toplulukları, *Şinasi SÜKAN*, 1961, 300 Kr.
- 4) Kuzey Kafkasya (Hürriyet ve İstiklâl Davası), *Ahmet Hazer HIZAL* , 10 Lira.

Çıkacak Olanlar :

- * Yolların Sonu (Şiirler), *Nihal ATISIZ*.
- * İsyan (Şiirler), *Aghan İNAL*.
- * Türk Kimdir ?, *Naci KUŞADALI*.
- * Bayrak ve Sancak Sevgisi (Şiirler), *Enver TUNCALP*.

Satış yeri :

ORKUN Kitap - Kirtasiye - Yayınevi
Denizciler Cad., Denizciler Ap. 27/A
ANKARA

ORKUN BASIMEVİ
Ankara

10 Lira

Ahmet Hazer HIZAL

KUZEY KAFKASYA

HÜRRİYET VE İSTİKLÂL DAVASI

Metin içinde 18 resim, 3 harita, metin dışında 4 bayrak şekli vardır.

Ahmet Hazer HIZAL

KUZEY KAFKASYA

[HÜRRİYET VE İSTİKLÂL DÂVASI]

ORKUN YAYINLARI - Nu. 4

ORKUN BASIMEVİ

Ankara

1961

ORKUN YAYINLARI

Orkun Yayınları başlığı altında, ilmi millî, ahlâkî, dinî, edebî eserleri ve değeri bulunan polemik kitapları sunmakla, millî kültürümüze ve aziz milletimize kendi kudretimiz ve ölçümüz nisbetinde hizmete çalışacağız.

Yayınlanacak kitaplarda, kitapların şekil güzelliğinden, kâğıt üstünlüğünden çok, eserin muhtevasına önem verilecektir.

Bu yayın, bilhassa müelliflerin şahsî teşebbüs ve gayretiyle, malî desteğiyle olacak ve Orkun Basımevi mümkün olan malî kolaylığı ve basma yardımını temine çalışacaktır. Burada ilk başta bütün gayret, teşebbüs milliyetçi müelliflere düşmektedir. Telif v. s. gibi, malî hususlar, yazarlar tarafından gerektiğince takviye edilecek, basımevi de ayrıca, her türlü kolaylık ve yardımda bulunmağa, imkânları nisbetinde çalışacaktır. Müellifler, her zaman, Orkun Basımevinin yardımı hususunda görüşüp, danışmada bulunabilirler.

Bu yayınlar, aşağıdaki adresten sağlanabilir.

Kitaplar muhtelif boylarda bir seri olacak ve sırayla numaralanacaktır.

Müşterek Millî Ülkünün çatısı altında yapılacak bu hayırlı işte, milliyetçi yazarlarımızın yayıma hazır eserleri olduğuna ve alâka duyacaklarına eminiz. Onların gün ışığına çıkması ve Türk milletinin faydasına sunulmasına ihtiyaç hergün biraz daha artmaktadır.

Bu teşebbüs hepimiz için, aynı zamanda milli bir hizmet olacaktır. Milliyetçi yazarlarımızın, Orkun Yayınları başlığı altında yayım vazifesine katılmalarını candan arzu ve ümit ediyoruz.

ORKUN YAYINLARI

Orkun Yayınları Sipariş Yeri :

Denizciler Cad., Denizciler Ap. 27/A
HARP OKULU Kitap Evi — A n k a r a

BU ESERİ, KAFKASYA'NIN EFSANE DAĞLARINDA, ZÜMRÜT OVALARINDA, DERİN VADİLERİNDE ALLAH, VATAN VE İSTİKLÂL UĞRUNDA CANLARINI FEDA EDEN SAYISIZ ŞÜHEDANIN VE KAHRAMAN MEHMETÇİKLERİN AZİZ VE MÜBAREK RUHLARINA İTHAF EDİYORUM.

Ahmet Hazer HIZAL

Bu eserin basılmasında bize yardım eden yakınımız Talât Güneşli Bey'e ve baskı işinde gösterdiği itina, titizlik ve kolaylık dolayısıyla ORKUN Matbaasına teşekkür eder; en derin şükranlarımı arz ederim.

Ahmet Hazer HIZAL

ALLAH YOLUNDA KAN DÖKÜNÜZ. VATANIN
HÜRRİYETİNE, SAADETİNE, REFAHINA VE SERVE-
TİNE GÖZ DİKENLERE VE EL UZATANLARA AMAN
VERMEYİN. SİZİ KOĞDUKLARI VE GERİ SÜRDÜK-
LERİ BİR TEK KARIŞ YURT TOPRAĞINI DÜŞMAN
ELİNDE BIRAKMAYIN. ONLARI DAİMA GELDİKLERİ
YERLERE SÜRÜNÜZ.

ADAM ÖLDÜRMEK VE ALLAH'IN BİNASINI YIK-
MAK FENA BİR ŞEYDİR. FAKAT VATAN UĞRUNDA
ÖLMEK VE ÖLDÜRMEK ALLAH'IN TAKDİR ETTİĞİ
ULU BİR VAZİFEDİR!...

Şeyh ŞAMİL

Ö N S Ö Z

Kafkasya'lıların aziz dostu büyük ve kudretli muharrire, müte-
fekkir Merhum Süleyman Nazif, «Ben anası, babası olmayan yetim-
lerden ziyade ümid-i istikbali olmayan cemaatlere acırım. Aile ye-
timliği bir kaç senede zail olur; fakat (yetim-i tarih) olmak asırla-
rın izale edemeyeceği bir musibet, bir sefalet-i müebbededir...» (*)
diyor.

1. Cihan Harbi'nin kanlı hangâmesinde yazılan bu satırlar, din,
vatan, istiklâl, tarih gibi atalarımızın mirası olan bütün mukadde-
satımıza asırlardan beri saldıran, varlığımıza topyekûn kasteden vah-
şi bir düşmanın sonu gelmez taarruz, iftira ve ihtirası karşısında
bugün de neslimiz için rehber olacak değerdedir.

Halen yalnız Kafkasya'lıların değil, bütün hür dünyanın karşı-
sına tehditkâr bir kızıl hüviyetle dikilen düşman, Süleyman Nazif'e,
«Moskof'un sulhü muğfil, sükûtu akur, müdarası hain, yardımı mu-
hin...» ve «Bu diyarın şarkında, şimalinde bir avuç toprak bulun-
maz ki, Türk'ün, Moskof'un elile dökülmüş mübarek kanını içme-
miş olmasın.» dedirten ve hiç bir millete müdafaa hakkı dahi tanı-
mayan amansız bir düşmandır.

Üç asra yakın bir müddet, dehşet verici safhalar arz ederek de-
vam eden ve yakın tarihin «Kafkas Harpleri» adıyla kaydettiği bu
kanlı mücadele, işte böyle bir dev düşman ile bir avuç kahraman
arasında cereyan etmiştir.

XVI. asrın sonlarında kendisini kuvvetle hissettiren Rus emper-
yalizmi, I. Petro devrinde sistemli bir şekil almış ve kat'i olarak
güneye, Kırım - Kafkasya - Türkiye hattına yönelmiştir. Bu hat,
1783 yılında Rusların Kırım Hanlığı'nı işgali ve Osmanlı Devleti'nin
zayıflaması neticesi çıktığından Kafkasya, müstevliye karşı tek ba-
şına savaşmak zorunda kalmıştır.

Rus istilâ seli, Ortadoğu Bölgesini ve sıcak denizlerin kıyıları-
nı ele geçirmeyi hedef tutuyor, bu maksatla tükenmez servet kay-
naklarına ve tabiat güzelliklerine sahip olan Kafkasya Berzahı'na
saldırıyordu. Fakat bu berzahın aşılması imkânsız hale gelmişti.

(*) Süleyman Nazif, «Batarya ile Ateş», S. 143. İstanbul - 1335

Vatan sevgisi, hür yaşamak azmi ve mukaddesat aşkından ilham alan Kafkasyalılar, efsanevi dağlarına sırtlarını verdiler ve şöretlerine yakışır bir şahlanışla Rus istilâ dalgalarına karşı aşılmaz bir granit mania teşkil ettiler. Moskof Orduları birbirini takip eden ve gittikçe büyüyen azgın okyanus dalgaları gibi bu granit mania-ya çarptıkça Kafkasyalı'nın ruhundaki mukavemet azmi ve kalbindeki iman da bir kat daha artıyordu. Böylece, çılgın ve muhteris dağaların sarsılmaz granit kayalara çarparak köpükler içinde münhezim geri çekilmesini andıran Kafkas - Rus mücadelesi uzayıp gitti ve istilâcılarının plânları altüst oldu. Tarihi Dulaurier'in dediği gibi Kafkaslı vatanının her karış toprağını diz boyu şüheda kanına batmış olduğu halde ısrarla müdafaa etti. Onlar bu suretle aynı zamanda bütün Ortadoğu memleketlerini de Rus akınlarına karşı kat'i olarak kapatmıştır. Kafkasya'nın oynadığı bu tarihi rolü daha iyi kavrayabilmek için, 1677 den 1918 yılına kadar 241 yılda Rusya'nın Türkiye'ye karşı 13 defa harp açtığını, bu harplerin 50 yıl tuttuğunu, bu müddetin Çarlığın zamanının 1/5 ni teşkil ve ortalama her 18 yılda Türk-Rus harbinin tekerrür ettiğini düşünmek icap eder. 1864 - 1865 yıllarında Kuzey Kafkasya'da muharebeler sona erdikten sonradır ki. Ruslar Asya'da adeta koşar adımla ilerlemek imkânını bulabildiler.

Kafkasyalıların vatan ve istiklallerini müdafaa hususunda gösterdiği kahramanlık ve akıl almaz fedakârlık, bilhassa Avrupalı milletlerin dikkat nazarlarını kuvvetle celbettüğinden Kafkasya, bu milletlere mensup müellifler ve müdekkikler için geçen asrın ortalarından beri hararetili ve çok cazip bir mevzu haline gelmiştir. Kafkasya'yı ve onun mazlum halkını her cephesile ele alan matbu eserlerin yekûnu büyük bir kitaplığı dolduracak mikyasa çıkmıştır. Bu eserler en çok Alman, İngiliz, Fransız ve Rus dillerile yazılmıştır. Halen de yazılmaktadır. Meselâ geçen yıl aynı zamanda New York ve Londra'da basılan Lesley Blanch'ın «The Sabres of Paradise» (Cennetin Kılıçları) adlı eseri, hacmi ve ilmi hüviyeti bakımından son derece ehemmiyetlidir.

Kuzey Kafkasyalı müelliflerden bir kaç yıl evvel Kahire'de vefat eden ve sağlığında yüz matbu eser sahibi olmuş bulunan Şeyh Muhammed Zahid gibi büyük islâmiyatçı ve arabiyatçılar az değildir. Türk - İslâm kitaplıklarında bunlara ait yazma ve basma eserlerin çokluğu dikkati çeker. Bu müelliflerin bir çoğu da muhaceretin ağır şartlarına rağmen belli başlı batı dillerinde neşriyat yaptılar. Arapça ve türkçe yazanlar da az değildir. Biz daha ziyade Kuzey Kafkasya'nın kültür ve medeniyet tarihini, ekonomisini etnografyasını, etnolojisini, lisan ve sosyal, politik meselelerini ele alan müelliflerden

Türkiye'de çalışanlar üzerinde durduk. Ayrıca kitabımızın sonuna mevzu ile birinci derecede ilgili kaynakların kısa bir bibliyografyasını ilâve ettik.

Kuzey Kafkasya'ya dair Avrupa, Türkiye ve Mısır'daki milli kitaplıklarda bulunan ve muhtelif milletlere mensup müellifler tarafından yazılan kıymetli eserlerin mukayeseli bir şekilde tetkikini ve bunları ilmi metodlara uyarak sıhhatli bir kaynak hazinesi haline getirmeyi, Kafkasyanın medeniyet ve kültür mazisini aydınlıkta tutacak mufassal, noksansız tarihini meydana koymayı bugün için hiç bir şahıs, topluluk ve müesseseden talep edecek mevkide değiliz. Bu çetin ve büyük davayı gelecekteki milli akademilerimiz ele alacak ve halledecektir.

Bu arada bir noktaya işaret etmekten kendimizi alamıyacağız. Hâlen dünyanın belli başlı üniversitelerinde, ilmi kurullarında Kafkasiyat mevzuunda enstitüler, kürsüler ihdas edildiği halde Türk üniversitelerinde, ikaz ve temennilere rağmen böyle bir faaliyetin görülmemesi ciddi bir eksikliktir.

Kuzey Kafkasyalı ilk müverrih sayılabilecek durumda olan Kubanlı Şora Bekmirza Noğumov'un (1801 - 1844) 1842 yılında rusça kaleme aldığı ve 1861 - 1891 yıllarında Tiflis, Petersburg ve Beştav (Piyaigorsk) da basılan «İstoriya Adigeyskogo Naroda» (Adige Halkının Tarihi) adlı eseri, 1866 yılında Adolf Berje tarafından almanca-ya tercüme edilerek Leipzig'de basıldı. Fransızca'ya da çevrilmiş bulunan bu eseri, Dr. Şevket Habjoka, 1953 yılında arapça'ya nakledeyerek Ürdün'de neşretti. Türkçeye ise henüz çevrilmemiştir.

Meşrutiyetten evvel bir Kafkas Tarihi yazılması için teşkil olunan hey'etin faaliyeti akim kalmıştı. Ancak Meşrutiyetten sonra bu sahada gayret gösteren Met Çunatuka İzzet (Yusuf İzzet Paşa), Kafkas tarihini kaleme almış ve 1912 de neşretmiştir. Aynı müellif daha sonra «Evrikalarını» adıyla kadim devirler üzerindeki araştırmalarını üç cüz halinde bastırılmıştır.

Kendisinden çok şeyler beklendiği bir sırada genç yaşında bir kazaya kurban giden Mehmet Fetkeri Şonu'nun neşrettiği «Çerkesler» (1922), «Çerkeslerin Aslı» (1922) ve «Kafkasya Servet Menbaları» (1924) adlı eserleri, Kafkas etnografyası ve milli etnik isimlerin etimolojisi bakımlarından çok değerlidir.

Tanınmış ilim adamı Prof. AYTEK NEMİTOK'un Paris'de 1939 da basılan «Origines des Circassiens» adlı Fransızca eseri, ele aldığı mevzu ve gösterdiği kaynaklar bakımından büyük bir kıymet taşımaktadır.

Muharrir Kadırcan Kaflı 1942 yılında İstanbul'da «Şimali Kaf-

kasya» adlı bir eser yayınladı. Bu eser, derli toplu oluşu ve umumî malûmat vermesi bakımından büyük bir boşluğu doldurmuştur. Ancak bu kitap, yazılma ve basılma tarihi dolayısıyla II. Dünya Savaşından sonraki Kafkasya meselelerini içine alamamıştır. Çok arzu olunur ki, müellif, bu eserini genişletmek ve kaynaklarını da göstermek suretiyle yeniden bastırmak imkânını bulsun.

1947 yılında neşredilen muharrir Tarık Mümtaz Göztepe'nin «İmam Şamil» adlı eseri, Şamil devri harplerini lirik bir üslûpla anlatmakta ve dört kitap halinde tamamlamış bulunmaktadır.

Karaçaylı Mahmut Aslanbek'in 1952 de Ankara'da bastırdığı «Karaçay ve Malkar Türklerinin Faciası» adlı kitabı, Kuzey Kafkasya'da Sovyetlerin 1944 yılında tatbik ettikleri toptan imha ve tehcir faciasını tafsilen ihtiva etmesi dolayısıyla eşsiz bir kıymeti haizdir.

Kuzey Kafkasyalıların daima takdir ve hürmetle anacakları merhum General İsmail Berkok, uzun seneler uğraşarak hazırladığı «Tarihte Kafkasya» adlı eserini bastıramadan Londra'da bir ameliyat esnasında vefat etmişti. Bu dirayetli asker, müellif ve mütefekkirin eserleri, Merhumun hamiyetli ve vatanperver refikası tarafından bizzat büyük bir gayret ve fedakârlık gösterilerek neşredilmektedir. Şimdiye kadar «Kurtuluş Yolu» (2. baskısı yapılmıştır) ve «Tarihte Kafkasya» kitapları çıkmıştır. «Tarihte Kafkasya», 550 sayfa olup pek çok kroki, harita ve klişe ihtiva etmektedir. Tab tarihi 1958 dir. Kafkasya'nın tarih öncesi ve klâsik devirlerini itina ile işleyen bu kıymetli eser, 1864 yılı büyük hicretine kadar olan bütün mücadele safhalarını içerisinde toplamaktadır. Bu büyük eser, Janset Şamî (General İsmail Berkok'un kızı) tarafından İngilizceye çevrilmektedir.

Yine 1958 yılında H. M. Zihni tarafından yazılan ve Ankara'da basılan «Şeyh Şamil» (Şimali Kafkasya İstiklâl Mücadeleleri) adlı 80 sayfalık bir eser, 1944 tehcir faciası gibi yeni mevzulara yer vermekte ise de daha ziyade Kuzey Kafkasya'nın millî kahramanı İmam Şamil'in şahsiyeti üzerinde durmaktadır.

Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti eski Devlet Başkanı Pşimaho Kosok, geçen yıl, «Kuzey Kafkasya Hürriyet ve İstiklâl Savaşı Tarihinden Yapraklar» adlı bir eser yazdı. Bu eseri, Kuzey Kafkas Türk Kültür ve Yardım Derneği neşretmiştir. Hacim bakımından küçük, fakat yazarı, muhtevası ve mânası itibariyle büyük bir kıymet taşıyan bu eserin daha geniş ölçüde yayımlanması faydalı olacaktır.

Burada Azerbaycanlı bilgin ve yazar merhum Mirza Bala'dan da bahsetmeyi vazife addediyorum. Mirza Bala, hâlen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından yayımlanmakta olan «İslâm Ansiklopedisi» adlı büyük telif - tercüme eserde Kuzey Kafkasya ile il-

gili mühim maddeleri derin bir vukuf, titizlik göstererek ve ciddi kaynaklara dayanarak kaleme almıştır.

Devrimizin en haşın ve en büyük müstemlekeci imparatorluğu Sovyet Rusya'da esaretin ağır zincirlerine vurulmuş olan mahkûm Türk - İslâm âlemini toplu bir halde ele alan hacimli bir eserin, İngilizce, Türkçe ve Arapça olarak neşri için gereken hazırlıkların tamamlandığını ve bu mühim işin başında Said Şamil'in bulunduğunu biliyor ve bir an evvel tab edilmesini temenni ediyoruz.

Son olarak Şerafeddin Erel'in bu yıl İstanbul'da basılan «Dağıstan ve Dağıstanlılar» adlı değerli eserinden bahsedeceğiz. 274 sahifelik bu eser, adından da anlaşılacağı üzere Kuzey Kafkasya'nın belli başlı bir bölgesi olan Dağıstana tahsis edilmiş ve bu bölgeye ait pek kıymetli malûmatı bir araya getirmiştir. Eser, ayrıca mevzu ile alakalı kısa bir bibliyografya, haritalar ve klişeler ihtiva etmektedir. Daha ziyade doğu klâsik kaynaklarından faydalanan müellif, arzu olunurdu ki, çalışmalarını Kuzey Kafkasya'nın diğer bölgelerine de kabil olduğu kadar teşmil ederek memleketi bir küll olarak ele alsın ve meraklılara mukayese imkânları vermek için modern batı kaynaklarına da baş vursun. Yine isterdik ki, eserde, pek kısa da olsa arasıra ve dolayısıyla temas edilen diğer Kuzey Kafkasya bölge ve kabileleri hakkında Dağıstan mevzuunda olduğu gibi kaynaklar gösterilerek bölge ve kabile şartları dışında, dar, küçük düyuları okşamak ve tatmin etmek ihtiyacı ötesinde objektif bir görüş, birlik ruhu ve fikri aksettirilsin...

Bugün Kuzey Kafkasya'nın bekası tehlikeye girmiştir ve milletlerarası meselelerde çok nazik bir pozisyona sahiptir. Binaenaleyh kanaatımızca ülkenin muayyen bir bölgesine tahsis edilen müstakil bir eseri kaleme alırken her türlü ayırıcı ve dağıtıcı faktörleri bertaraf etmek, alabildiğine hassasiyet göstermek zarureti vardır. Unutmamalıdır ki, Kuzey Kafkasya'nın geleceği, Kafkasyalıların ittifak ve ittihadına bağlıdır.

Kafkas aslı senekesi (Paleo - Kafkas grubu) hakkında son araştırmaları kaale almadan meşruiyetini kaybetmiş eski rivayet ve nazariyelere tenkidi olmayan bir metotla artık yaklaşılamayacağını ise, söylemeye bile lüzum yoktur. Her şeye rağmen bazı orijinal ve yeni bilgiler ihtiva eden «Dağıstan ve Dağıstanlılar» adlı eser, yalnız Dağıstan'ı öğrenmek isteyenler için kıymetli bir kitaptır.

İşte bize malûm olan neşriyatın önemli olanları...

Muhtelif gazete ve dergilerde öteden beri Kuzey Kafkasyalı yazarlar tarafından yüzlerce makale yayımlanmış ve halen yayımlanmaktadır. Bunlar ve yukarıda zikredilen eserlerin bir çoğu eski harflerle yazma veya mevcutları bulunamadığından, yeni harflerle yapılan

neşriyatın da büyük kısmının yabancı dillerde olması yüzünden gençliğin ve umumî efkârın ihtiyacı karşılanamamaktadır. Yayın evlerinin kurulması, kültür derneklerinin daha geniş imkânlarla sahip olması ve bu suretle millî kültür ve mefkûre sahasında ciddi, kıfayetli dergi, gazete ve kitap çıkarılması en büyük arzu ve ihtiyaktır.

Bu eser, garp sömürgeciliğinin tamamıyla mal olmak üzere bulunduğu ve sıranın Komünist Rus - Çin sömürgeciliğinin tasfiyesine geldiği bu günlerde, Kremlin'in Kuzey Kafkasya, Azerbaycan, Türkistan, İdil - Ural, Kırım gibi sömürge memleketlerin kendiliklerinden Rusya'ya iltihak ettikleri şeklindeki sefil propagandasına karşı hakikati bir kere daha haykırış olmak için kaleme alınmıştır.

Bundan başka, Kuzey Kafkasya'nın hiç bir zaman boyun eğmediğini ve eğmeyeceğini ana hatlarıyla açıklamaya çalıştım. Diğer taraftan iki yıldır Amerika Birleşik Devletlerinde temmuzun üçüncü haftasında tertip edilen «Esir Milletler Haftası» dolayısıyla Kuzey Kafkasya'nın adının zikredilmemesinin uyandırdığı umumî teessüre tercüman olmak istedim. Bu maksatla Kuzey Kafkasya'nın şanlı mazisi ile günümüze kadar devam eden hürriyet mücadeleleri üzerine genç arkadaşlarımın dikkat nazarlarını çekmeyi düşündüm. Arkadaşlarımın kendilerinden beklenen fazifeyi tam bir idealist olarak muvaffakiyetle ifa edeceklerine inanıyor; vaki kusurlarımı düzeltmelerini diliyorum.

Gayret bizden; muvaffakiyet Allahtandır...

Ahmet Hazer HIZAL

I. B Ö L Ü M

KUZEY KAFKASYA HAKKINDA UMUMİ MALÜMAT

Kafkasya'nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi :

Kafkasya, eski dünyanın (Asya, Avrupa, Afrika) içerisine sokulmuş 5000 Km. uzunluğunda ve birbirine bağlı iç denizlerin meydana getirdiği bir su yolunun doğu ucunda bulunmaktadır. Tarih öncesi (Prehistoria) devirlerinde, kıyıları medeniyetin bânileri tarafından iskân edilen bu su yolu, Akdeniz, Ege Denizi, Marmara Denizi, Boğazlar, Karadeniz ve Azak Denizinden ibarettir. Kafkasya, aynı zamanda Hazer Denizi ile büyük Asya kıtasının merkezine bağlıdır. Halkının biyolojik ve psiko - sosyal bünyesi, etnolojik orijinallliği ve tabii servet kaynaklarının zenginliği, ilk maden ve demir kültürünün beşiği olması gibi faktörler, Kafkasya'nın tarihte oynadığı rollerin izahını kolaylaştırır (1). Kafkasya kuzey ile güney ve batı ile doğu yollarının düğümlendiği bir geçittir. Bu bakımdan da bir önem taşır.

Kafkasya'yı teşkil eden dört memleketin (Kuzey Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) geçmişlerine ait zengin tecrübelerle dayanarak denilebilir ki, bu memleketler için tarih, coğrafya ve kader birliği hayati bir mâna taşır. Bu durum dört memleketin idealist münevverleri tarafından takip edilmesi gereken gerçek yolu aydınlatmaktadır.

Kuzeyde Ukrayna, İdil - Ural, Kalmukistan; güneyde Türkiye ve İran'la çevrilen Kafkasya'daki milletlerden birinin diğerlerine üstün bir siyasî durum temin etmesi mümkün değildir. Güney Kafkasya milletlerinin istiklâl ve istikbali, kuzey komşularınıninkile sıkı sıkıya bağlıdır. Bu memleketlerden biri hürriyetini kaybederse, derhal ötekiler de esarete sürüklenir. Binaenaleyh siyasî olduğu kadar iktisadî ve tarihi faktörler Kafkasya'nın bir küllük olarak mütalâasını icab ettirir. Aktüel bir problem olan Sovyet Rusya esaretindeki milletlerin kurtuluş davaları karşısında ve milletlerarası politikada Kafkasya, bu tabii birlik ve beraberliğe istinad etmelidir. Esasen konfederasyon meselesi siyasî muhaceretin ele aldığı bir mevzu olmuştur. Bu noktaya, Kuzey Kafkasya'da her türlü bölgecilik ve zümreciliğin, İmamlar devrinden başlayarak nihayet 11 Mayıs 1918 tarihinde millî, müstakil cumhuriyetin ilânıyla sona erdiğini ilâve etmeliyiz. Ümit olunur ki, yakın maziin acı neticeler veren hataları tekrerrür etmeyecektir.

Kafkasya'nın bilhassa Türkiye ile hayati derecede ehemiyet ta-

şıyan bir münasebeti vardır ki, bu, hiç bir şüphe ve izaha ihtiyaç göstermeyecek açıklıktır. Kafkasya, dün olduğu gibi bu gün de yarın da daima hür ve kuvvetli bir Türkiye'ye güvenecektir. İran'ın da aynı derecede bir role sahip olduğu ifade edilebilir. Bu iki memleket için hür ve müstakil Kafkasya ise tarihi, siyasi mukadderat bakımından birinci derecede önemli bulunmaktadır.

Bu gün haritadan silinmiş, asıl sahipleri olan Türkler toptan tehcir edilmiş ve nihayet Ukrayna'ya hediye edilmiş bulunan Kırım, Kafkasya için kaçınılmaz bir mevzudur. Şüphesiz, milletler hapishanesi S. S. C. B. çöker çökmez Kırım Türkleri vatanlarına dönecekler ve Kırım kurtulacaktır.

Kafkasyalıları için, kuzey komşuları olan İdil - Ural ve Kalmuk ülkelerinin de Kırım gibi mütalâa edileceği tabiidir. Ukraynalılara gelince; burada bir hususu tebarüz ettirmeyi zarurî görüyorum. Ukrayna'nın gelecekte ve Sovyet Rusya'nın parçalanması şeraitinde kendi tabii hudutları içerisinde milli devlet olarak doğuşunu ve Ortasasya ile Kafkasya'daki muhaceretini geri çağırmasını her Kafkasyalı sevinçle karşılar. Bu memleketin kendi arazisi üzerinde ayrıca bir Kazak devletinin vücuduna rıza gösterip göstermeyeceğini tayin etmek bizim için güçtür. Ancak bazı hayalperest Ukraynalıların Kuzey Kafkasya'nın istiklâl ve arazi bütünlüğüne karşı takındığı mütecaviz tavra işaret etmek isterim. Bu hususta kitabımızın son bölümünde gereken açıklama yapılmıştır.

II. Dünya Savaşı arefesinde, Kafkasya meselelerine vâkıf İngiliz W. S. D. Allen Kafkasya'nın jeopolitik, stratejik ve milletlerarası önemi hakkında şunları yazıyordu:

«Nüfusların miktarı ele alınarak Kafkasya milletlerinin ehemmiyeti hakkında hüküm vermek doğru olmaz... Ukrayna'nın 40 milyonluk nüfusuna nispeten Gürcü, Azeri, Ermeni ve Kuzey Kafkasyalı dört millet çok daha az nüfusa maliktirler. Fakat Stratejik bakımından Kafkasya'nın ehemmiyeti Ukrayna ile kabili kıyas değildir.» (2).

Kafkasya'nın, Türkiye, İran ve Türkistan ile Ortadoğu petrol bölgesine olan yakınlığını kaydeden Allen'in vardığı sonuç şudur:

«Alâkadâr hiç bir devlet, başka bir devletin Kafkasya berzahına yerleşmesine müsaade edemez. Böyle bir yerleşme Türkiye ile İran'ın istiklâllerinin sonu demek olur. San Remo'da hemen hemen 20 yıl için gömülen Kafkasya davası, yeniden günün meselesi haline geliyor...

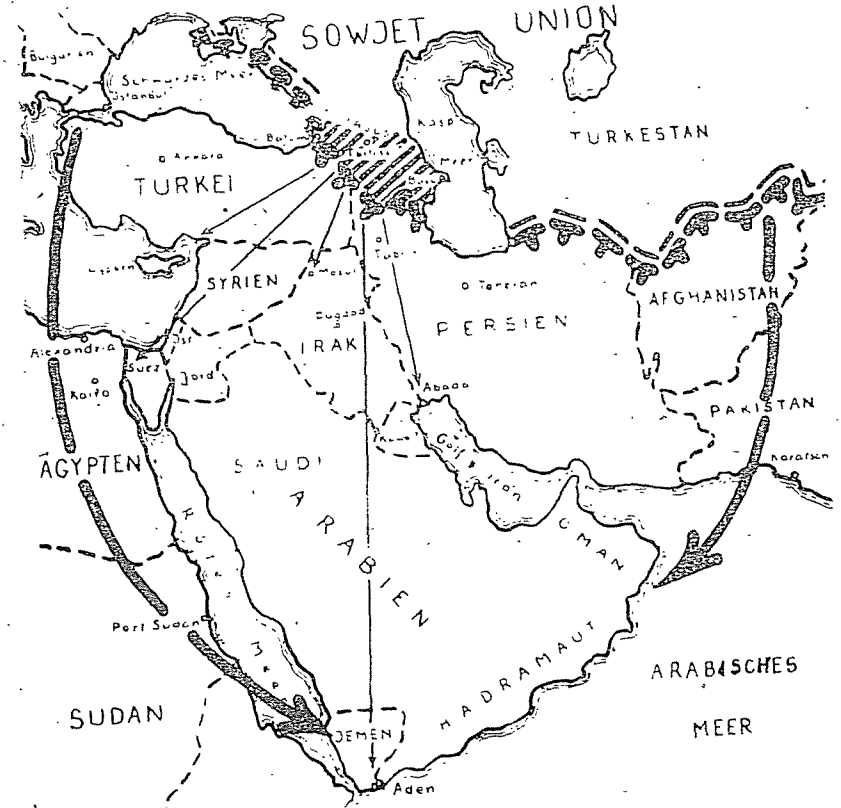
Kafkasya istiklâlinin tanınması, Ukrayna, kendi hudutlarına çekilmiş Rusya, Avrupa devletleri, Türkiye ve İran devletlerinin menfaatlarına tekabül edecektir» (3).

Yarım asırlık geçmişin cihanşumûl hadiseleri, İngiliz siyaset adamının fikirlerini oldukça teyit etmiştir.

Kafkasya, hür ve müstakil yaşamak için her hususça dokunulmaz bir hakka sahiptir. Burada gösterilen o fevkalâde şiddetli uzun mukavemet olmasaydı, Rus yayılmasının nerelere kadar uzanacağını tahmin etmek güç değildir.

1918 Mayıs ayında istiklâllerini ilân eden Kafkasya milletleri, kızıl ordunun sebepsiz taaruzlarıyla esarete düştüler. Bu faciaya mani olunsaydı bugün dünyanın siyasi vechesi değişmiş olacaktı.

Şimdiki halde, Sovyet siyasi ve askerî stratejisi, güneye, Ortadoğu memleketlerine ve İslâm Âlemi'nin en hasas bölgesine karşı sıçrama tahtası vazifesi gören Kafkasya Köprüsü'nün tahkimine birinci derecede önem vermektedir (4). III üncü Dünya Savaşı sıcak harbe inkılâb ettiği zaman, Kızıl - Moskof saldırılarının hangi itikametlere doğru olacağı artık gizliliğini kaybetmiştir. Aşağıdaki harita, realiteyi bütün çıplaklığı ile ortaya koymaktadır (5).

Çılgın Kremlin, bu hakikatı evveliden beri gizlememiştir. I. Lozan Konferansı sırasında Bolşevik hariciye vekili Çiçerin, Tan gazetesi muhabirile yaptığı mülâkatta, Kafkasya'nın bu müstesna durumuna temasta «Biz de bunun için işgalimiz altında bulunduruyoruz»(6) demişti ki, Rus müstemlekeciligi ve emperyalizminin mahiyetini ifşa ve itiraf eden bundan daha kesin bir söz söylenemezdi. Sovyet mantığı budur. Bu mantığa göre halen Demirperde ile tecrid edilmiş esir milletlerin işgal altında bulundurulması kâfi değildir. O halde dünyanın geri kalan hür milletlerinin de Sovyet boyunduruğuna girmesi icab eder. Fakat ıslık sesleriyle ortada dolaşan yılanın sonu gelmiştir.

C o ğ r a f y a, E k o n o m i v e N ü f u s

Kafkasya, kucağında sakladığı tükenmez servet kaynaklarıyla, efsane ve kahramanlık destanlarıyla ve göz kamaştırıcı tabiat güzellikleriyle haklı olarak «dünyanın cenneti» ünvanını kazanmış bir ülkedir. Asya'yı Avrupa'dan ayıran ve Karadeniz ile Hazer Denizi arasında 450.000 Km² genişliğindeki bu büyük berzahı iki kısma ayırmak mümkündür :

- 1 — Kuzey Kafkasya
- 2 — Güney Kafkasya

Bu iki kısım arasında Taman yarımadasından başlayarak Apşeron yarımadasına kadar uzanan ve muntazam bir sed manzarası arzeden Kafkas dağları bulunmaktadır. Ancak bir kaç geçit veren ve 1200 Km. uzunluğundaki bu heybetli silsile, Avrupa'nın en yüksek tepesi olan Mont - Blanc'dan çok daha yüksek 25 zirve ihtiva eder. Kapladığı saha 140.000 Km² yi bulur. En yüksek zirveleri, Elburuz (5630 m.) ve Kazbek (5045 m.) tepeleridir. Meşhur bir kaç geçit de Kuzey Kafkasya'nın merkezi Terekale'yi Tiflis'e bağlayan Daryal boğazı ile Derbent, Mamison ve Glohor'dan ibarettir. Bir çok cumudiyelerle örtülü bu esrarengiz dağların güneyini Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan memleketleri kaplar. Bu ksm Güney Kafkasya veya Maverayı Kafkasya denir. Dağların kuzey etekleri, sulak ve derin vadiler, mûmbit, yeşil ovalarla nihayet bulur. Bu zümrüt ovalar ve cennet vadiler, Terek, Kuban, Samur, Gum (Kuma), Sulak ve Araks gibi coşkun nehirlerle sulanır. Bu suların ortalama takatı 112.000.000 kilovattır.

Hazer Denizi'ne dökülen Samur nehri, Kafkas dağ silsilesi ve Karadeniz'e dökülen İngur nehrinin güneyden, Hazer Denizi'nin doğudan, Karadeniz ve Azak Denizi'nin batıdan, Kuma nehriyle bir çok uzun göllerin teşkil ettiği Maniç hattının kuzeyden çevrelediği

ülke Kuzey Kafkasya'dır. Bu hudutlar, tarihi, siyasi ve tabii hudutlardır.

Kuzey Kafkasya'da iklim :

İklim Karadeniz kıyılarında ratıp ve mutedil, orta ve doğu kı-sımlarında daha ziyade yayla ve kara iklimi halindedir. Hava sağ-lam ve ortalama yağış yüksektir. Isı yüksekliklere göre değişmek-tedir. En yüksek yıllık hararet ortalama (+ 15) ile (+ 5) Cg. arasında değişir (7).

Şehirler	Yükseklik	Ortalama yıllık hararet
Sohumkale	6	13.08
Tsemeskale	4	12.06
Terekale	678	2.04
Nartsan	516	9.07
Gimri	1469	5.3

Kuzey Kafkasya'nın aşağıya aldığımız meteorolojik tablosu iklim hakkında esaslı bir fikir vermektedir (8) :

Ortalama Hararet (Cg.)

Şehirler	Yıllık	Ocak	Temmuz
Tsemeskale	+12.6	-2.0	+23.6
(Novorosisk)			
Şetkale	+ 8.1	-4.6	+20.6
(Stavrool)			
Şamilkale	+11.7	-1.3	+24.6
(Mahaçkale)			
Sunçkale	+10.2	-4.9	+23.9
(Grozni)			
Terekale	+ 8.4	-4.4	+20.4
Beştav	+ 8.6	-4.8	+21.8
(Piyatigorsk)			
Soçi	+13.8	+5.3	+22.3

Ortalama Yağış (m/m) (9)

Şehirler	Yıllık	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Temmuz
Tsemeskale	692	218	147	149	176	58
Şetkale	646	105	165	228	150	54
Şamilkale	458	113	92	108	144	64
Sunçkale	418	64	70	188	96	52

% olarak

Terekale	821	69	264	360	145	60
Beştav	514	46	144	225	99	53
Soçi	1452	479	276	254	425	71

Kuzey Kafkasya, bitki örtüsü bakımından fevkalâde zengindir. Abhazya'da Akdeniz-bölgesi nebatları bulunduğu gibi sıra dağların 2300 m. yüksekliklerine kadar pek çok çeşit nebata rastlanır. Avrupa'da üzüm bağları 600 metreden yüksek yerlerde yetişmediği halde Kafkasya'da 1600 metre yüksekliklerde bol mahsül verir. Dağıstan'da yetişen meyve cinsleri, kemiyet ve keyfiyet bakımından bütün Rusya'da meşhurdur. II. Dünya Savaşından evvel yalnız Dağıstan'da 15.000.000 ve Osetya'da bunun iki misli - konserve kutusu yapıldı. Batı bölgelerinde ayçiçeği ekimi ve hemen her vilâyette arıcılık son derece ilerlemiştir. Kafkas balı eskiden beri meşhurdur. Bal ihracatı ve ipekçilik çok gelişmiştir.

Hububat heybetli dağların 2300 metre yüksekliklerindeki topraklarda dahi gayet güzel yetişmektedir. Yılda ortalama hububat istihsalı 20 milyon tonu geçmektedir. Hububat kalite bakımından eşsizdir.

Kuzey Kafkasya'da Ekilen Sahalar (Hektar olarak) (10)

Bölgeler	1955	1956
Şetkale (Stavropol) ...	4.303.900	4.455.000
Krasnodar ...	4.301.500	4.157.700
Dağıstan ...	448.900	447.700
Çeçen - İnguş ...	421.700	429.000
Kabartay - Balkar ...	320.100	316.800
Kuzey Osetya ...	208.500	209.600

1956 Yılında Hasılat ve % Olarak Ekilmiş Olanlar (11)

Bölgeler	Hububat	Ekonomik Hasılat	Patates ve diğer sebzeler	Hayvan yemi
Şetkale (Stavropol)	64.0	58	2.2	28.0
Krasnodar	57.6	12.9	4.0	25.5
Dağıstan	78.3	3.6	5.7	12.4
Çeçen - İnguş	63.1	6.7	5.4	28.8
Kabarta - Balkar	60.9	14.9	4.1	20.1
Kuzey Osetya	65.8	8.4	9.9	15.9

Bütün Kuzey
Kafkasya için
Ortalama

63.7 9.8 3.2 24.3

Kuzey Kafkasya'da Hektar Olarak Hububat Hasılatına Ayrılan Sahalar (12)

Hububatın Cinsi	1955	1956
Kış buğdayı ...	4.955.700	4.383.100
Mısır ...	1.512.900	1.939.400
Bahar arpası ...	1.537.200	1.495.100
Ak darı ...	384.400	393.600
Yulaf ...	337.100	254.700
Kış arpası ...	203.500	246.100
Kış çavdarı ...	200.700	184.600
Pirinç ...	29.500	32.300
Süpürge otu ...	9.300	2.500
Esmer buğday ...	2.300	2.500
Bakliyat ...	13.700	11.700
Tohumluk bakliyat ...	1.500	2.100
Diğer hububat hasılatı ...	10.167.600	10.000.800

Kuzey Kafkasya'da Mısır Ekimine Ayrılmış Olan Sahalar (Hektar Olarak) (13)

1913	1927	1930	1950	1955	1956
372.000	783.000	1.522.000	897.000	1.513.000	1.939.000

Kuzey Kafkasya'da Ve U. S. S. R. de Yulaf İstihsaline Ayrılan Sahalar (Hektar Olarak) (14)

Yıllar	U. S. S. R.	Kuzey Kafkasya
1950	16.152.400	471.000
1951	17.443.900	452.000
1952	16.583.200	417.900
1953	15.313.800	444.300
1954	15.870.700	382.700
1955	14.811.300	337.100
1956	15.063.200	254.700

Sovyet Rusya işgalindeki Türk - İslâm mem'leketlerinde, istih-

salin Kremlin tarafından tamamen sömürülmesi karşısında gösterilen fiili ve psikolojik mukavemeti örtbas etmek için mahalli Kızıl şeflerin sahte istatistikler tanzim ettikleri ve bu yüzden tasfiyeye uğradıkları günümüzün olaylarından. Meselâ 1961 yılında bu yüzden Tacikistan ve diğer memleketlerde Komünist Parti ileri gelenleri tasfiye edilmişlerdir. Bununla beraber yukarıdaki istatistikler Sovyet resmi kaynaklarından alınmıştır. Bu malûmat dahi Kuzey Kafkasya'nın zirai potansiyel bakımından arzettiği ehemmiyeti açıkça ortaya koymaktadır.

**Kuzey Kafkasya'da Endüstride Kullanılan Bitkilere
Tahsis Edilen Sahalar : (Hektar Olarak) (15)**

Bitki Cinsleri	1955	1956
Yağ Hasıl Eden Ürünleri :		
Ayçiçeği	1.079.000	1.074.000
Hardal	63.020	69.000
Keten tohumu	39.900	41.700
Hintyağı bitkisi	23.640	790
Mantar	430	730
Kolza bitkisi	280	440
Susam	580	50
Lallemantia	40	80
Soya fasulyesi	50	3.060
Yerfıstığı(kökü yenen bitkiler)	150	50
Güzel koku veren yağlı ürünler :	59.310	56.550
Mensucat ürünleri :		
Kenevir	69.250	66.980
Keten	5100	—
Afrika keneviri (Jut)	4.850	3.280
Çin keneviri	3.350	—
Şeker kamışı	34.900	35.900
Tütün	16.250	14.370
Makhorka	70	50
Tıbbi bitkiler	1.220	1.480

Kuzey Kafkasya'da pamuk ziraatında da son yıllarda büyük bir gelişme kaydedilmiştir. Bu ülkenin 18 - 19. asırlarda dış ticaret istihsal ve ziraatın her sahasında, deri ve maden işlemeciliği, dokumacılık yönünden arzettiği mikyas ve mükemmeliyeti, James Stanislaus Bell ve Edmond Spencer gibi Avrupalı seyyah ve müdekikler hayretle kaydetmektedirler (16). Bu asırda ise istiklâl harpleri bütün şiddetiyle devam ediyordu. Böyle olduğu halde o devrin

istihsal miktarına hâlâ ulaşılmış değildir. O zaman dağlar bir çiçek tarhi gibi karış karış işlenmiş, sun'i tarla, bağ ve bahçeler anfi şeklinde her tarafı kaplamıştı. Sürekli harpler ve sürgünler, kitlevi göçler ve katliamlar, nihayet Kafkasya üzerine bir kâbus gibi çöken komünist işgali bu cennet ülkeyi cehenneme çevirmiş bulunuyor. Şüphesizdir ki, Sovyet müstemleke imparatorluğu ortadan kalkar kalkmaz; Kafkasya, her sahada mucizevi bir hızla kalkınacak ve yaralarını saracaktır.

Kuzey Kafkasya'nın en büyük servetlerinden biri de ormanlardır. Pek kıymetli neveleri ihtiva etmek üzere bu ormanlar, boyu 700 km., eni 23 km. olan bir sahayı kaplar. Bugünkü orman endüstrisi geniş ölçüde ihracat imkânlarını sağlamaktadır.

Hayvancılığa gelince; bu, memleket ekonomisinde çok mühim bir yer işgal eder. Kafkasya'da vaktiyle Bıçkan, Eravul ve Şevloh gibi adlar taşıyan eşsiz cins atlar yetiştirilirdi. Koyun ve sığır cinsleri ise dünyaca tanınmıştır.

**Kuzey Kafkasya Hayvancılığının 1956 Yılına Göre Durumu :
(Bin baş hesabiyle) (17)**

Eyalet ve Bölgeler	1916	1941	1951	1953	1956
Krasnodar Eyaleti	1927	996	998	1180	1431
(Bu cümleden Adige eyaleti)					
Stavropol (Şetkale)	1241	956	808	975	951
(Bu cümleden Karaçay - Çerkes ve Kalmuk eyaletleri)					
Dağıstan Cumhuriyeti	270	249	153	177	197
Kabartay - Balkar Cum.	243	163	115	128	140
Kuzey Osetya Cum.	101	106	95	104	111

İstihsalin her sahasında olduğu gibi hayvancılık hususunda da, 1944 tehcir faciasına kurban edilen Karaçay - Balkar, Çeçen - İnguş ve Kalmuk halkının yaşadığı yerlerde büyük bir düşme müşahade edilmektedir. İktisadi çöküntüyü ve siyasi tazyığı göz önünde tutan Kremlin, Komünist Partisinin 20. kongresinde Hruşçef ve Mikoyan başta Kızıl şeflerin ağızıyla Stalini katillikle itham etmiş ve adı geçen sürgünlerin 1960 yılına kadar vatanlarına iade edileceklerini ilân etmişti. Fakat imhadan kurtulan ve Uzak Sibirya bölgelerinde, Ortaasya steplerinde sağ kalabilenlerin ancak cüz'i bir kısmı Kafkasya'ya ulaşabilmiştir. Bu durum Sovyet resmi kay-

naklarından da anlaşılmaktadır (18).

Kuzey Kafkasya'da maden suları ve kaplıcalar pek çoktur. Bunların en meşhurları Beştav (Piyatigorsk), Essentuki, Nartsana (Kislavodsk), Demirlisu (Jelednavodsk) Talghi, Sernevodsk'dır. Çeşitli sular ve kaplıcalar bakımından bu bölgeler ün kazanmışlardır. Buralarda yılda 100.000 den fazla hasta tedavi görmektedir. Dinlenme evleri, sanatoryomlar, hastahaneler, kaplıca ve oteller müstemlekeci söygunculara ve bolşevik kodamanlarına aittir. Yerli halk ise sefalet içinde boğaz tokluğuna sovhos ve kolhozlarda, fabrika ve imalâthanelerde kırbaç altında ırgatlık yapmak mecburiyetinde kalmıştır.

Kuzey Kafksya, turizm bakımından muhteşem ve son derece cazip bir dekor teşkil eder (19). Fakat buraya Sovyet Rusya dışından hiç bir kimse girip gezemez, halkla temas edemez. Burası aynı zamanda hassasiyetle üzerinde durulan yasak bir bölgedir.

Karadeniz ve Hazer Denizi kıyıları balıkçılık ve ihracat bakımından büyük bir rol oynar. Karadeniz'deki Tsemeskale (Novorossisk) ve Tuapse limanlarında harpten evvel yıllık yük nakliyatı 4.000.000 u geçiyordu. Hazer Denizi kıyısındaki Şamilkale'nin ise yıllık kapasitesi 1.000.000 ton idi (20).

Kuzey Kafkasya, yeraltı servet kaynakları itibariyle çok zengindir. Petrol, Gümüş, Maden kömürü, Demir, Bakır, Kalay, Çinko, Manganez, Cıva, Altın, Grafit, Kurşun, Sulfad dö sud, Sud kostik, Potas v.s. gibi madenler işletilir. Ve bunlar Rusya'ya taşınır. Sadon'daki gümüş, bütün Rusyanın ihtiyacını karşılayacak nispettedir.

Ülkenin petrol zenginliği dünyaca malumdur. Sunçkale ve Maykop kuyularıyla diğer bölgelerden çıkarılan petrol daha 1933 yılında 20.000.000 tonu bulmuştu. Tabiatıyla bu servet de Ruslar tarafından gaspedilmektedir.

Memleketin yol ve demiryolu şebekesi çok kesiftir. Bu şebekenin büyük kısmı sömürgecilik ve stratejik düşüncelerle meydana getirilmiştir. Kuzey Kafkasya'da bilinen dört çimento fabrikası vardır ve 800.000 ton kadar çimento ihraç edilmektedir (21).

Hürriyet, istiklâl ve vatan uğrunda gösterdikleri kahramanlık, fedakârik ve sebat dolayısıyla Kuzey Kafkasyalılar, milletlere örnek olacak bir seviyede olduklarını ispat ettiler. Kuzey Kafkasya'nın jeo-politik mevkii, arazisi, nüfusu, ekonomisi ve yerüstü, yeraltı servet kaynakları itibariyle sahip olduğu muazzam imkânlarla hür ve müstakil yaşamak hususundaki kat'i arzusu ve azmi ilâve edilmelidir. Bu suretle Millî Cumhuriyet'in yeniden doğması ve yaşaması fikri realize edilmiş olur.

N ü f u s :

41.5 - 47 arz ve 36.7 - 48.5 tul dereceleri arasında, idarî, iktisadî, siyasi, tarihî ve coğrafi bakımlardan bir bütün teşkil eden ve 268.835 Km² araziye sahip olan Kuzey Kafkasya, 1921 yılında Sovyet askerî işgalinden sonra muhtelif bölge ve eyaletlere parçalanmıştır.

Kuzey Kafkasya'nın Şimdiki İdarî Taksimatı ve Nüfusu (22)

Bölge ve Eyaletler	Mesaha Km²	İdare Merkezi	Nüfus	Kuruluş
Krasnodar Eyaleti	84.700	Krasnodar	3.170.000	13.9.1937
Adige Muhtar Bölgesi	4.500	Maykop	300.000	27.7.1922
Stavropol (Şetkale) Ey.	156.400	Stavropol	1.866.000	13.2.1922
Karaçay-Çerkes Muh. Böl.	14.100	Çerkes	214.000	12.1.1922
Dağıstan S. S. C.	38.200	Mahaçkale	930.500	20.1.1921
Kabartay - Balkar S.S.C.	12.500	Nalçık	359.200	5.12.1936
Kuzey Osetya S. S. C.	9.200	Terekale	389.900	5.12.1936
Çeçen - İnguş S. S. C.	14.300	Grozni	473.500	5.12.1936

Gürcistan S. S. C. hudutları içinde bırakılan ve 1939 yılına ait istatistiklere göre 151.000 nüfusa sahip bulunan Güney Osetya (23) yukarıdaki tabloya dahil edilmemiştir. Ayrıca Kuzey Kafkasya'nın, tarih, coğrafya, etnoloji, ekonomi ve siyasi bakımlardan ayrılmaz bir parçası olan Abhazya da Gürcistan'a ithal edildiği için bu tabloda yer almamıştır. Abhazya 8.600 Km² arazi üzerinde 300.000 nüfusa sahip bir Kuzey Kafkasya eyaletidir (24). Nitekim Kuzey Kafkasya millî parlamentosu tarafından kabul edilen Cumhuriyet Bayrağındaki yedi yıldızın biri Abhazya'ya aittir.

Yukarıki tablonun ihtiva ettiği rakamlara göre Kuzey Kafkasyanın yüz ölçümü (Abhazya hariç) 334.200 Km² dir. Nüfus ise, 8.003.100 dür. Bu rakamlar bu günkü Sovyet idarî taksimatına göre dir. Kuzey Kafkasya'nın 1918 yılı millî hudutları içerisindeki arazisi 268.835 Km² ve nüfusu da 6.475.300 kadar idi (25). Rus istatistiklerinin esir Türk ve Müslümanların nüfuslarını kasten az göstermek hattâ Kırım Türklerinde olduğu gibi bazılarını hiç zikretmemek ve haritadan silmek şeklinde kendisini gösteren malûm pervasızlıklarına rağmen bugün, Kuzey Kafkasya'nın nüfusunun çok artmış olduğunu kabul etmek icab eder. Ancak bu artışın tamamen yerli halkın lehine olduğu iddia edilemez. Zira 1864 büyük tehirci, istiklâl mücadeleleri, 1944 genosid faciası ve Rus kolonizasyon faaliyeti gibi sebepler millî nüfusun aleyhinde ciddi gelişmelere yol açmıştır.

Daha 1834 yılında İngiltere'nin İstanbul elçisi Lord Ponsonby'

nin Londra'ya gönderdiği resmî raporunda yalnız Çerkeslerin nüfusunu 4 ilâ 6 milyon olarak tahmin etmekte idi (26). Halbuki Şeyh Şamil'in riyasete seçildiği bu yılda memleketin mühim bir kısmı düşman işgali altında bulunduğu gibi, Dağıstan ve Çeçenistan'daki nüfus da milyonlara baliğ oluyordu.

1864-65 büyük göçünden evvel yerli kaynaklar Çerkesleri üç milyon olarak gösterir (27).

1925 - 1953 yılları arasında Kuzey Kafkasya'nın yerli halkında büyük bir nüfus artışı müşahade edildi (28). Buna mukabil şehirlerle ve endüstri merkezlerine yığılan Rus işçi kesafeti, umumî nüfus seviyesine müessir olmaktadır. Bununla beraber eldeki kaynaklar, Rus olmayanların ortalama olarak umum nüfusun % 70 - 75 ini teşkil ettiğini göstermektedir.

Kuzey Kafkasya, esaret zincirlerinden kurtulduğu ve komünizmi hudutları dışına attığı zaman Rus memur ve işçileri de gideceklerinden bu nispet tabiatile yerli nüfusun lehine artacaktır. Kazakların da bir kısmının esas vatanları olan Ukranya'ya döneceklerini kabul edebiliriz.

Diğer taraftan, halihazırda Kafkasya dışında, bilhassa Ortadoğu memleketlerinde yaşayan milyonlarca Kuzey Kafkasyalı'nın çoğunluğunun hiç bir zaman unutmadıkları vatanlarına avdet edecekleri muhakkaktır.

Kuzey Kafkasya'da halk muhtelif kabilelere ayrılır. Her kabilenin kendisine mahsus bir lehçesi vardır. Bunların ülkeye dağılışı şu şekildedir :

Batı Kafkasya (Kuban, Karadeniz Bölgesi, Abhazya) : Çerkesler (Adige ve Abhazlar).

Orta Kafkasya (Terek ve Kuma nehirlerinin yukarı kısımlarının teşkil ettiği havza) : Karaçay-Balkar, Kabartay (Çerkes), Asetin kabileleri.

Doğu Kafkasya (Terek nehrinin tâbillerinden Sunje ırmağı ile Sulak ve Samur nehirlerinin birlikte teşkil ettikleri bölge: Çeçen-İnuş ve Dağıstan kabileleri (29).

Ayrıca Dağıstan'da ve Kuzey Kafkasya'nın diğer bölgelerinde Kumuk, Nogay, Karapapak, Azeri, Türkmen, Kırgız gibi Türk boyları ile Ermeni, Rum, Leh, Rus, Ukrayna gibi milletlere mensup azınlıklar yaşamaktadır. Kazaklar ise, Terek, Kuban ve Stavropol bölgelerinde büyük kitleler halinde meskûn bulunmaktadır (30).

Kuzey Kafkasya'da Diller ve İrk:

Kuzey Kafkasya'da yaşayan ve yukarıda kısmen adlarla iskân

muntıkaları zikredilen otokton halk (Kas, Kasiyen, topluluğu veya Paleo-Kafkas grubu), aralarında keskin lehçe farkları bulunmakla beraber, aynı asla ve aynı umumî lisan kâküne bağlıdır. Bu hakikat son zamanlarda batılı ilim adamlarınca ciddi araştırmalardan sonra kabul edilmiştir (31). Daha evveleri Kafkasya'ya «Cebel-i lisan» (Lisan dağı), «milletler ülkesi» gibi adlar takılmasının sebebi işte bu lehçe çokluğu idi.

Kuzey Kafkasyalıların aynı dil köküne bağlı olması, onların gelecekte belki de merkezî ve müşterek bir edebî dil etrafında toplanmalarını kolaylaştıracaktır.

Bugün görülen asıl Kafkas dilleri (Paleo - Kafkasien Dil Grubu) (32), zamanımızdan 7 - 10 bin yıl kadar evvel yaşadığı kabul edilen ve Hint-Avrupalı milletlere takaddüm eden prearyen (Ari öncesi) bir kaymin yani, ilk beyaz insan neslinin (Kas - Yafes grubu) yegâne kalıntısı olduğu anlaşılan en eski bir ırka aittir.

Şimdiye kadar tespit edilmiş bulunan başlıca dil gruplarının hiç birisine sokulamayan, tamamiyle müstakil ve mücerret bir mahiyet arzeden Kafkas dil grubu, kendisine mahsus ayrı bir yapıya, hususî bir evsafa sahiptir. Tanınmış bütün lisanîyatçılar bu hususta ittifak etmişlerdir. Modern dillerde bulunan ses sayısının iki misli ses ihtiva eden Kafkas dillerinde ilk göze çarpan özellik sadece bundan ibaret değildir. Kafkas dilleri bilhassa agglutinative (iltisakî, bitişken) ve polysynthetic (çok terkibî) bir bünyeye malikdir (33). Bu dil grubu, ses sistemi, sessiz harflerin sesli harfler üzerindeki baskısı ve sert yan, dudak, geniz ve boğaz sesleriyle diğer dillerden ayrılır. Gramer de tamamiyle orijinal bir karakter gösterir. Meselâ: isimler dişî, erkek veya mücerret olarak bölünmeyip sınıflara ayrılmıştır. Bu hususiyet, çerkesçede olduğu gibi bazı lehçelerde ya tamamiyle kaybolmuş veya zayıflamıştır. Ekler son derece zengindir ve büyük bir rol oynar. Fiiller de umumiyetle subjektif ve objektif mahiyetleri dolayısıyla iki kısma bölünürler. Fiil çkiminde zamir köklerinin fiillerin başına gelmesi, zaman ve sigaların şaşılacak bir inkişaf göstermesi dilin ayrı bir karakteristik tarafıdır. Kelimelerin telâffuzundaki çeşitlilik lehçeleri husule getirir. Bu durum, coğrafi faktörün tesirile ve merkezîyetçi bir kültür faaliyetine imkân bulunamaması sebeble meydana gelmiştir.

Batılılar arasında Kafkas dilleri üzerinde ilk araştırmaları Hollandalı Witzten (XVII. asır başları) yapmıştır. Onu diğer lisanîyatçılar takip ettiler. Guldenstedt, Klaproth, Pallas, Montpereux, Lulier (Çerkes lûgat ve grameri yazarı), Beddley, Baron Uslar, Lopatinski, Macaristanlı Balint, Bros, F. Muller, Schifner, N. Marr,

Dir, R. Fon Erkent ve daha bir çokları yüzlerce eser meydana getirdiler.

Eunlardan Guldensted ve Pallas, Kafkas dillerini şu altı gruba ayırmışlardır:

- 1 — Türk (Karaçay, Balkar, Nogay, Kalmuk, Azeri v.b.)
- 2 — Lezgi (Dağıstan dilleri)
- 3 — Kist (Çeçen-İnguş)
- 4 — Oset (34)
- 5 — Çerkes (Adige, Aziğe)
- 6 — Gürcü (Kartvel)

Daha sonra, Kafkas dilleri üzerinde uzun boylu araştırmalarda bulunan Adolf Dir, bu altı grubu üçe indirdi:

- 1 — Kartvelien diller (Güney Kafkas dilleri. Gürcü, Mingrelien, Lâz, Svan)
- 2 — Çerkes, Abhaz ve Ubi (35)
- 3 — Dağıstan ve Çeçenistan dilleri

Adolf Dir'in bu tasnifindeki son iki grubun da (Batı, Doğu grupları) ayrıca çeşitli şubelere ayrıldığı görülür. Batı lehçeleri halen Adige ve Aziğe kısımlarını ihtiva etmek üzere iki grup halindedir. Dir, bunları umumi Çerkesçe adı altında toplamaktadır. Çeçenistan dillerinde pek bariz lehçe farkı yoktur. Doğu Lezgi dilleri ise, a—Avar, Andi, Dido, b—Lak, Artşi, c—Dargi, d—Kuri gibi dört bölümde mütalâa edilmektedir (36)

Bu üç grup da aynı asıldan gelir ki, yukarıda ifade ettiğimiz gibi ayrı dil sayılmalarına imkân yoktur. Bu hakikatı «Şimali Kafkasya» adlı kıymetli eserin yazarı Kadirca Kafli şu cümle ile açıklamıştır:

«Hangi cepheden ve zaviyeden tetkik edilirse edilsin görülür ki, Kafkasya'da soy birliği olduğu gibi dil birliği de vardır» (37).

Tanınmış Gürcü Âlimi N. Marr da Kafkas dilleri üzerinde kendisine büyük şöhret sağlayan araştırmalarda bulunmuştur. «Japhetique» ekolün müessisi olan bu zat, Kafkas dillerini, Lezgi, Çeçen, Adige—Abaza ve Kartvel olmak üzere dört sınıfa ayırır. Marr'a göre bu diller, Yafetik denilen mustakil grubu teşkil eder.

Salâhiyetli ilim adamları tarafından dil mevzuunda «Kafkas Dilleri» adile nasıl ayrı ve tamamile orjinal bir dil grubu kabul edilmişse buna paralel olarak aynı şekilde bir de «Kafkas Irkı»nın mevcudiyetinde birleşmiştir.

Aryen bir dille konuşmadıkları ve bu dili konuşan ırka men-

sub olmadıkları arkeolojinin de şahadetile meydana çıkan Etrüsk, Eti (Hatti, Hitit), Sümer, Hurri, Mittani, Urartu, Kimmer (Gimri-ler) gibi adlarla bilinen prearyen kavimlerin, müşterek bir ana dile bağlı oldukları ve Greko-Romen medeniyetine esas teşkil etmek üzere ilk dünya medeniyetlerini meydana getirdikleri kanaati umumileşmiş bulunuyor. Bu kanaata dayanarak prearyen ırk için üç ad tespit edilmiştir :

- 1 — Yafetik İrk.

Bu tâbir Akademisyen Marr tarafından tesis ve temsil edilen «Japhetique» mektebinin kabul ve tanıttığı bir isimdir (38).

- 2 — Alârudyen İrk.

Bu adı ise Prof. Hommel Ararat (Ağrı) dağının ismine izafeten ortaya koymuştur. Heredot da Urartu ülkesinde Alarodlardan bahsetmiştir.

- 3 — Kas Irkı.

Kafkas, Kir-kas (Çerkes), Kas-pi gibi kelimelerin aslı olan «Kas» tâbiri, Prof. A. Writhte'e aittir.

İrk Antopolojisinin son neticelerine göre esas olarak tespit edilmiş bulunan üç büyük ırk grubu vardır: Eoropid, Mongoloid, Negrid. Kafkasyalıların Mongoloid ve Negrid ırklarla bir münasebeti bahis mevzuu olamayacağına göre Eoropid ırk grubunun en eski ve mustakil bir şubesini teşkil ettiği neticesine varılır.

Büyük fütuhat ve göç dalgaları sıralarında Kuzey Kafkasyalılar, daima fevkalâde emin bir sığınak olan meşhur dağlarına çekildiklerinden etnik bünyeleri üzerinde ciddi bir değişiklik olmamış ve varlıklarını tarihin karanlık devirlerinden bugüne kadar koruyabilmişlerdir.

Kafkas milletleri hakkında, tanınmış etnolog, Prof. Dr. George Montandon, şunları söylüyor :

«Kafkas milletleri arasında Kafkasyalı dediğimiz (Paleo-Caucasien) ler, etnologlara derin bir hürmet hissi ilham eder. Filhaki-ka bunlar, Bask'larla birlikte belki de büyük HİND-AVRUPALI (Hind, İran, Ermeni, Arnavutluk, Grek, Lâtin, Kelt, Cermen, Slav, Baltık) Ailesinin inkişafından evvel Avrupa'da yerleşen Büyük İrk Ailesi'nin kalıntıları olan eski Etrüsk'leri temsil eder.»

«Bask, Etrüsk ve Kafkasyalıların zincir teşkil etmiş milletler bilinmiyor.»

G. Montandon, Etrüsklerin eridiğine, Basklarla Kafkasyalıların ise mevcudiyetlerini muhafaza ettiklerine işaret ederek diyor ki :

«O halde şimdi, bir asırdan az bir müddetten beri bu etnik va-

ziyetten haberdar olunduğu için Kafkasyalıların da, Hint-Avrupalı inkişafından evvel, yakın bir benzerlikle Avrupa Medeniyeti'ni meydana getiren unsurların kalıntılarına aramak hayreti mucip olmalıdır (39).

Diğer bir etnolog, Arthur Byhan, Kafkas Medeniyeti ve Kafkas dilleri üzerinde yaptığı araştırmalardan sonra şu neticeye varıyor :

«Kelime ve cümle kuruluşu bakımından bütün Avrupa ve Şark dillerinden farklı olan (Şu halde ne Hint-Avrupa ne Sami ne de Turani) Kafkas dilleri, aynı şekilde tecrid edilmiş bir dil olan Bask dilile bazı benzeşlere sahiptir. Buna mukabil Küçük Asya'da çağımızdan evvel çeşitli diller konuşulmuştur (Ki henüz başlangıcında olan bu dillerin araştırılması) onların kelime ve şekilleri bakımından Kafkas dillerine ve bu aileye aitmiş gibi görünen Etrüsk dilile çok yakın olduğunu ispat etmiştir» (40).

A. Başmakof'ın 1937 yılında Paris'de basılan meşhur eserindeki şu mütalâa ile bu bahsi bitiriyoruz :

«Tarih öncesi (Prehistorique) devirlere ait anahtarlar, halen Kafkas ve Prene Dağları'nın yüksek vadilerinde yaşayan kavimlerin elindedir» (41).

K u z e y K a f k a s y a l ı l a r d a S o s y a l H a y a t V e K a r a k t e r

Bugünkü Kafkasyalıların, tarihöncesi devirlere ait sağlam ve parlak bir medeniyetin varisleri olduğu düşüncesi, artık faraziye olmaktan çıkmış; ilmi bir esasa dayanmıştır. Ancak bu medeniyetin maddi eserlerinin inkıraz bulduğu söylenebilir. Buna mukabil, Kafkasyalıların, o medeniyeti, diğer vasıflarile tekemmül ettirmek ve yaşatmak mucizesini göstermişlerdir. Kafkasyalıların tarih boyunca bir çok defa varlıklarını mahvolmaktan kurtarmak suretile tarih sahnesinde kalmak yolunu bulmuşlardır. Paleo-Kafkas Irkı için en çetin hayat ve memnat mücadelesi 20. asırda vuku bulmaktadır. Zira bu ırk asrımızda Bolşevik-Rus emperyalizminin kanlı pençesinde korkunç bir maddi ve içtimai tazyik altında ezilmektedir.

Bu ırk için o derin vadiler ve efsane dağlar, artık bir kurtarıcı sığınak olamıyor. Tazyik o derece şiddetli ve şumüllüdür ki, Kafkasya, her gün biraz daha ölmekte, orjinal tablosu gün geçtikçe değişmekte ve varlığı yokluğa doğru kaymaktadır. Bu derece tehlikeye girmiş bulunan bir vatanın sahipleri ve bir milletin mensupları olarak bütün Kafkasyalıların mukavemet ve mücadele imkânlarını yeniden tespit etmeleri kaçınılmaz bir zarurettir.

Kafkasyalıların, insanlara hürriyet, milletlere istiklâl prensibi ile hareket eden antikomünist ilim ve medeniyet dünyasına güvenmekte ve kendilerine hak, hayat ve beka tanımayan komünist vahşetinin çok yakın bir gelecekte yok edileceğine inanmaktadır.

Kuzey Kafkasyalıların büyük ekseriyeti müslümandır. Bu büyük dine mensub olmaktan iftihar duyarlar. Bu bakımdan ferdi ve sosyal hayatta yüksek İslâm Prensipleri birinci derecede müessirdir. Örf-âdet, bu prensiplerle tam bir ahenk teşkil etmektedir. Kuzey Kafkasya'da örf-âdet, eski devirlerden beri yazılı olmayan bir kanunlar manzumesi mevkiini muhafaza etmiştir. Sosyal bünyenin temeli olan aile içerisinde ve aileler arasında gelenekler daimî bir merasim halinde tatbik edilir. Bu hal millî benliğin sarsılmamasını temin eden kuvvetli bir disiplinin mevcudiyetini gösterir.

En yeni Kızıl-Rus kaynakları, Kuzey Kafkasya'da örf-âdet ve İslâm prensiplerinin sarsılmaz bir mukavemet gösterdiğini tekrar tekrar itiraf etmektedir. Meselâ, Agitator adlı Sovyet dergisi (Nu. 9, 1960). Kuzey Kafkasya köylerinde millî-dini âdetlerin geniş ölçüde tatbik edildiğinden bahisle bunları «Mazinin kalıntıları» olarak adlandırmakta ve köklerinin kazınması icab ettiğini yazmaktadır. Görülüyor ki, Kuzey Kafkasya gençliği, ağır Sovyet tazyıkına rağmen atalarının gelenek ve vasiyetlerine sadık kalmak yolunda enerjik bir şekilde mücadele etmektedir. Şanlı maziye, millî-dini mukaddesata, vatana ve hürriyet idealine sadakatın davanın mih-rakını teşkil ettiğini bilen bu gençlik, her türlü takdire hak kazanmıştır. Vahşi ve en hunhar müstemlekecilik metodlarının insafsızca tatbik edildiği Kuzey Kafkasya'da bir avuç insanın gösterdiği bu celâdet karşısında hür memleketlerde yaşayan Kafkaslı muhaceretin alacağı dersler pek çoktur!

Kuzey Kafkas cemiyetinde, ırkî özelliklere, tabii-coğrafya muhitine ve tarihî faktörlere dayanan sosyal bir birlik derhal göze çarpar. Aynı dekor içinde aynı elbiseler giyilir; hayat tarzı ve gelenekler aynıdır. Halk, vatanını, varlığını muhafaza edebilmek için tarih boyunca büyük müstevli akınlarına karşı mücadele etmek mecburiyetinde kaldığından hayat daima heyecanlı ve hareketler son derece hızlı olmuştur. Millî hayatın her safhasında ve ferdi hareketlerin hepsinde müşahade edilen hayret verici sürat ve çevikliğin menşei budur. Kafkasya'da yeknesak bir üniforma ve her an silâhlı bulunmak, uzun asırlar dikkat nazarlarını üzerinde toplamıştır. Kafkas elbisesi, muharip bir milletin kıyafeti olarak şöhrete sahiptir.

Kafkaslı başlı başına bir tiptir. Cesur, mücadelecî, mağrur,

inatçı, muharib, dindar, vefakâr, sözünün eri, misafirperver, tok gözlü, asil tavırlı, zeki ve yakışıklıdır. Bu vasıflar onun karakterinin ancak bir kaç çizgisidir. Silâhsız düşman halkına ve acze düşmüş Rus askerî birliklerine daima insafla muamele etmiştir. Mahsur ve aç kalan düşmanlarının karınlarını doyurduktan sonra muharebeye başlarlardı. Muharebe meydanında ise amansızdır; asla müsamaha etmez ve dehşet saçar. Osmanlı serhat boylarına giden Kafkaslı gönüllülerin akınları Avrupa'da korku yaratmıştı. O, düşmanını mağlub veya esir ettikten sonra af edebilir.

Kafkasya'da mücadele hayatın esasıdır. Ölüm ve hayat içiçedir; her an birlikte hissedilir. Bu sebeple Kafkaslı büyük felâketler ve saadetler karşısında âni değişiklikler göstermez ve hissiyatını belli etmez. Onun nazarında mert, zeki, dirayetli, alçak gönüllü, saygılı ve vatanına faydalı herkes asildir. Muharebelerde kılıcı, kürsülerde hitabeti ile önde olan baş sayılır.

Kafkaslının vücudu sağlam ve çelik gibi kuvvetlidir; omuzları geniş, beli ince sırm gibidir. Ata binmekteki mahareti hayret verir. O, en yalçın tepe ve kayalarda bile atlı olarak rahatça dolaşır. Gerektiği zaman bir an bile tereddüde düşmeksizin meşhur kamasını işletir. Düşmanın çokluğu ve silâhça üstünlüğü Kafkaslıyı asla endişeye düşürmez. O, daima istilâcı Rus ordularına istihkarla bakmış ve bunların içerisinde bir kurt gibi dalmaktan zevk almıştır.

Bu memlekette musiki ve oyunlar yabancıları her vakit hayranlığa sevk etmiştir. Oyunlar, heyecanlı hayatı, kahramanlığı ve mertliği canlandırır; çok defa sür'atli ve baş döndürücü şekiller alır. Musiki de bu mahiyettedir.

Kuzey Kafkasya'da kadınlar, kadınlığa has iffet ve asaletin timsali halinde yaşarlar; hürmet görürler. Onların da kendilerine mahsus muhteşem millî kıyafetleri vardır. Kafkas kadınlarının eşleriyle birlikte muharebelere katıldıkları çok görülmüştür. Vatan müdafaası ile alakalı meselelerde bilgi ve iktidar sahibi olan kadınlar, muharebe meydanlarında birer dişi kahraman olduklarını ispat etmişlerdir. Vatan mevzuunda son derece hassas olan onlar, aynı zamanda ev ve el işlerinde fevkalâde hünerlidirler; eşsiz birer terbiyecidirler. Bu hususta şöhret sahibidirler. Hassas bir kalbin,engin bir hayal ve ince bir zekânın mahsulü olan şiirler, şarkılar, ağıtlar ekseriya kadınların eseridir. Bunlar, kahramanlığın, ahlâkî üstünlüğün ve vatanseverliğin tebci ve teşcii için söylenmişlerdir. Sosyal hayatta bu derece itibarlı ve müessir bir mevki olan kadının haklı ithamına maruz kalan erkek artık ölmüş sayılır; aksine bir mısralık takdir de en büyük kıymeti ifade eder.

Hakkında destan söylenmiş meşhur kahramanlardan Psiguy'ın kanlı nâşı önünde validesinin söylediği şu sözler, Kafkaslı kadının fikrî ve ruhî asaletini tebaruz ettirir :

«Büyük Allah'a çok şükür ki, Dağların şeref ve hürriyeti uğrunda şehid oldu.»

Kahramanlıkta ün salan erkeklerin eşleri, kadın meclislerinde baş tarafa oturtulurdu. Kızlar, her vesile ile gençleri, vatan müdafaasında kahramanlığa teşvik ederlerdi. Kibirinden dolayı kendisini tenkit edenlere güzel bir kızın verdiği şu cevap, tipik bir örnektir :

«Ben akınlarda atının sür'atle değil, kılıcımın ucu ile kendisini kurtaranlara ve önüne Rus esirleri katıp getirenlere ayağa kalkarım. Hatta bu gibileri dışarıda karşılar, atlarından indiririm.»

Başka bir kız kiminle evleneceğini şu cümle ile ilân etmişti :

«Ben Rusların tüfek ateşlerine karşı durana değil, sesi ve dehşetle yerleri sarsarak ağaçların yapraklarını döken Rus toplarına karşı hücum edene varırım.»

Öteden beri, Kafkasya'yı yakından tanıyabilen yabancı şairler, müşahitler, münekkidler, seyyahlar yazılarıyla ve şiirleriyle hayranlıklarını ifade etmeye çalışmışlardır.

Bir kaç örnek :

Arap seyyahı 'IX. asır) :

«Bu havalide oturan milletler arasında bunlardan daha mükâmil tipli, bunlardan daha temiz ve saf renkli, erkekleri bunlardan daha güzel, kadınları bunlardan daha lâtif bir millete tesadüf etmek mümkün değildir. Dünyanın hiç bir yerinde tavır ve hareketlerinde bunlar kadar çeviklik ve incelik gösteren, bunlar kadar uzun boylu, mevzun ve mütenasip bir millet yoktur.» (Tarihte Kafkasya-General İsmail Berkok, S. 62, İstanbul, 1958)

Alman şairi (Müller) :

«Gerek yaya, gerek atlı olsun Kafkaslı, eğilmez ve yenilmez bir varlık sahibidir.»

İngiliz müdekkiki :

(Kafkaslıların başarılarını anlattıktan sonra)

«Bunları yapmak imkânını nasıl buluyorlar? Yalnız şahsî fazilet ve kahramanlık kuvveti ile...» demektedir.

Fransız müşahidi :

«Onlar, bir milletin tarihinde azamet ve asalet namı altında ne

varsa bunların hepsini gözlerimizin önünde tecessüm ettiriyor ve canlandırıyorlar.»

Rus şairi :

(Kafkasya hakkında yazdığı bir piyesini), «Bir millet ancak bu kadar faziletkâr olur.» hükmü ile bitiriyor. (İnal Şaplı, «Kafkasya ve Kafkasyalılar» adlı makale, (Kafkas Dergisi, Nu. 4, İstanbul, 1953).

Kafkasya'nın muhteşem, azametli manzarası ve orada yaşayan insanların kahramanlıkları bir çok şairler gibi Lermontof için de büyük bir ilham kaynağı teşkil etmiştir. «İsmail Bey» adlı eserinde şunları yazar: (İsmail Bey, Terc. Mehmet Ketey, İstanbul, 1946),

«Çerkeslerin basit evleri yanıyor ve bu yangın karşısında Ruslar seviniyor. Fakat yanan ev değil, Kafkas hürriyetidir.»

«Camileri ve sükûn içerisinde yaşayan köyleri, her şeyi Rus ordusu imha etmiştir.»

«Hayır, hayır!..»

«O, Rusların beyaz kemiklerle gelecek asırlara ibret olacak bir âbide yapıncaya kadar rahat etmeyecektir.»

«O, haksız yere hakarete uğrayan vatanının intikamını alacaktır.»

II. B Ö L Ü M

KUZEY KAFKASYA'NIN ÇARLIK RUSYASI'NIN İSTİLÂ HAREKETİNE KARŞI MÜCADELESİ

«Ruslar, Kafkasya'nın zaptını itmam için dünyada ne kadar vahşet ve mezalim mevcut ve kaabil ise hepsini insaniyetin ve tarihin gözü önünde irtikâb etmekten ne çekindiler, ne utandılar!..»

Süleyman Nazif — (Batarya ile Ateş) ten.

Ruslara ilk temas ve çarpışmalar :

Kafkas-Rus münasebetleri, daha 10. asırda başlamıştır. Kafkasya üzerine saldıran Kiyef Prensleri, Kuzeybatı Kafkasya'daki Adigellerle karşılaştılar. Tamam üzerinde hak iddia eden Mistislay, Adige reislerinden Ridade ile çarpıştı. Daha sonra gelen bir çok Slav prenslerinin de Adigelerle ve başka Kafkaslı kabilelerle harplar, yaptıkları anlaşılmalıdır. Fakat Doğu Avrupa'yı istilâ eden çeşitli Türk kabileleri (Peşenekler, Uzlar, Kumanlar), Kiyef Prenslerini kuzeye doğru çekilmeye mecbur etti.

13. asırda Moğol istilâsı vuku buldu. Kuzey Kafkasya'dan da bir çok kanlı izler bırakarak geçen bu istilâ, İDİL-URAL (Başkirt ve İdil Bulgar Ülkesi) Türk-İslâm memleketlerini, Rusya'yı Lehistan ve Macaristan'ı kapladıktan sonra yerini Altın-Ordu Devleti'ne bıraktı. (1241). Bu devlet, Ural Dağları ile Baltık Denizi, Oder Irmağı, Karpat Dağları ve Karadeniz arasındaki pek geniş bir sahaya hükmediyordu. Altın-Ordu hâkimiyeti, o zamana kadar birbirlerine düşman çeşitli prenslik ve kabileler halinde yaşayan Rus Kavmi'nin birleşmesini sağlamış ve bir millet olarak teşekkülünde başlıca âmil olmuştur. Gaflet içerisindeki bazı Altın-Ordu Hanları Rusluğun Moskova Kinyazlığı etrafında toplanmasına elleriyle yardım etmişler; böylece ileriye göremiyerek sonunda Türk-İslâm ülkeleri'ne musallat olacak en amansız düşmanı hazırlamışlardır. Ruslar, 250 yıl devam eden Türk-Tatar hâkimiyeti zamanında efendilerinden öğrendikleri teşkilât ve idare sanatı sayesinde daha sonra kuvvetli bir devlet kurabildiler.

Aksak Timur-Toktamış Han çatışması, Altın-Ordu Devleti'nin temelinden sarsılmasına sebep oldu. 15. asır sonlarında (1481) Al-

tın-Ordu Devleti iç karışıklıklar neticesi parçalanarak, aralarında rekabet ve husumet hüküm süren mahalli küçük hanlıklara ayrıldı. Çok geçmeden bu durumdan faydalanan Ruslar da hızla genişlemeye, kuvvetlenmeye ve büyük bir emperyalist devlet halinde tarih sahnesine çıkmaya başladı. 1552 de Kazan, 1556 da Astrahan Hanlıkları istilâya uğratarak vahşetle çignendiler. Manasız rekabetler, kardeş kavgaları ve körüklenen nifak ateşi meyvalarını vermişti.

Kısa bir zamanda istilâ ettiği geniş ülkelerle iştahı gittikçe kaban yağmacı Rus orduları, İdil (Volga) boylarını çignedikten sonra güneye dönerek zengin Kuzey Kafkasya ovalarına doğru harekete geçti.

1594 yılında, Kont Hvorostin'in kumanda ettiği 40.000 kişilik vahşi bir Rus ordusu Gaziyurt civarlarına kadar ilerlemişti. Fakat burada cengâver Dağlıların keskin kılıçları altında tamamıyla mahvoldu. Bu hâdise Rusların 10. asırdan beri Kuzey Kafkasyalılarla yaptıkları ilk büyük savaş idi. 10 yıl sonra 1604 te Çar Boris Godunov, Buturlin kumandasında 60.000 kişilik daha büyük bir ordu ile ikinci teşebbüsü yaptı. Sulak nehri kıyılarında kuşatılan bu ordu da evvelkinin âkibetine uğradı. Rusya'ya hiç kmse dönememişti. Kısa bir zaman içinde uğranılan bu iki korkunç hezimet, Rusları dehşete düşürmüş ve iyice yıldırmıştır (42).

Birinci Petro (Deli), Moskova tahtına oturunca Rus emperyalizmini plânlaştırdı. Hedef, İstanbul ve Boğazları ele geçirmek, İran'ı ve Hindistan'ı istilâ ederek sıcak denizlere ulaşmaktı. Lâkin bu çılgın Çar, büyük projesini tahakkuk ettiremedi. Ancak kendisinden sonra gelenlere meşhur ve meş'um bir vasiyetname bırakarak Rus yayılmasının istikametlerini tayin etmiştir. I. Petro'nun Hindistan'a gönderdiği bir ordu Türkistan'da imha edildiğinden hedefine ulaşamadı. Osmanlı Devleti ile Prut'da yapılan bir savaşta ise, Rus orduları yüz kızartıcı bir mağlûbiyete uğradı. Diğer taraftan haris Rus Çarı, Basra Körfezine inmek için Karadeniz ile Hazer Denizi arasındaki geçidi (Kafkasya'yı) da zorlamıştır. Fakat 1707 yılında keşif maksadiyle gönderilen Rus kuvvetleri Kuban Çerkesleri tarafından yok edildi. 1711 de de Kont Apraskin idaresindeki ordu, Dağıstan'da aynı âkibetten kurtulamadı. Bunun üzerine esaslı hazırlıklardan sonra büyük bir Rus ordu ve donanması bizzat Petro başında olduğu halde Kafkasya'yı istilâya girişti (1722). 70.000 suvari, 22.000 piyade ve 9.000 dragondan mürekkep Rus kuvvetleri karadan Dağıstan'a girerken, 442 gemilik Rus donanması da Hazar Denizi kıyılarını yağma ediyordu. İstilâcılar bu seferde de muvaffak olamadılar. Çünkü, donanmaları korkunç fırtınalar içinde mahvolmuş; orduları ise Kuzey

Kafkasyalıların devamlı taarruzları neticesi Rusya ile irtibatlarını kaybederek feci bir bozguna uğramıştı (43).

KUZEY KAFKASYA - RUSYA HARPLERİ

Yukarıda zikredilen bütün bu başarısızlıklar ve hezimetler, Deli Petro'dan sonra gelen Çarları emperyalizm yolunda yürümekten alıkoymadı. Bununla beraber Kuzey Kafkasya, Çariçe II. Katerina (1762 - 1796) zamanına kadar arazi bütünlüğünü muhafaza etmeye muvaffak olmuştur.

II. Katerina, Kuzey Kafkasya'ya karşı sistematik bir surette istilâ hareketlerine girişti. Rus kumandanlarının plânına göre, Kuzey Kafkasyalı kabilelerin birleşmiş bir halde mukavemet göstermesine mâni olmak için bu ülke ikiye parçalanacaktı. Rus orduları bu plânı tatbik etmek üzere Merkezi Kafkasya'daki Kabartay, Oset ve İnguş mıntıkları üzerine taarruza geçtiler. Kuban Çerkesleri, bütün kuvvetleriyle kardeşlerine yardım etmeye çalışıyordu. General Totapov, Graf Tottleben, Medemin gibi bir çok Rus kumandanları bu mücadelede ordular kaybediyor; lâkin yurtlarını yenilmez bir azimle müdafaa eden Kafkaslılar da ağır kayıplara uğruyordu. General Potemkin'in bu muntıkadaki Rus ordularının başına geçirilmesiyle Kafkasya meselesi Rus siyasetinde ön plânda yer almaya başladı. Potemkin'in emrine zamanın muvaffak olmuş generallerinden Yakobi ve Suvorov verilmişti. Bunlardan birincisi, Astrahan Umumi Valisi ve Kafkas Kolordusu kumandanı, diğeri Kuban Kolordusu kumandanı idi. Nihayet bu sonuncu kumandan, İnguş ve Kabartayları Kafkasya dağ silsilesi eteklerine doğru sıkıştırmaya ve Mezdok - Stavropol «kordon hattı»nı tesise muvaffak oluyor. Bu muharebelerde Dağlıların kahramanlıklarını zalim Rus Kumandanı Suvorov bile şu sözlerle itiraf ediyordu :

«Kafkasya dağ silsilesini aşmak, Alpleri aşmaktan daha zordur. Bu dağ kartalları Prusya ve Avusturyalılardan daha iyi çarpışıyorlar.» (44).

Rus kuvvetlerinin bu taarruzlarından sonra Kafkaslar önündeki münbit ovalarda müsellâh Rus kolonistleri yerleştirilmeye başlandı. Bunun için muntazam Rus kıtaları tarafından korunan kaleler veya Stanitsa denilen askerî nahiyeler kuruluyor ve buralara Kazak muhacirleri getiriliyordu. Hızlı akan nehirler boyunca Doğudan Batıya doğru uzanan müstahkem mevkilere istinat eden bu Rus kolonizasyonu, tedricen Kuzey Kafkasya'ya nüfuz etmek gayesini güdüyordu.

Böylece 1763 te Mezdok Kalesi inşa edildi. Bunu, 1777 - 1780 yılları içinde Mezdok'dan Don Nehri kıyısındaki Azak Kalesi'ne kadar uzanan Azak - Mezdok müstahkem kaleler hattının tesisi takip etti.

1763 yılında Kırım'ın Ruslar tarafından istilâsını müteakip Kuban ile Don Nhirleri arasında yaşayan bazı Adige (Çerkes) kabileleriyle (Bjeduğ, Jane, Gruun v.s.) Nogaylar, meşhur Rus generali Suvorov'un taarruzlarına uğradılar. Büyük, küçük hemen bütün meskün mahallere anı baskınlar yaparak halkı kılıçtan geçiren bu zalim general, Nogayları tamamiyle imha etti. Adigelerden çoğu Kuban'ın sol (güney) kıyısına geçerek orada yerleşti. Katliamdan kurtulabilen az bir kısım Nogay da Kuban Çerkeslerine iltica etmişti. Kuban'ın kuzeyinde boş kalan yerlere Ukrayna'da yaşayan ve orada Ruslara karşı daimi bir ıntilâl unsuru olan Kazaklar (Zaporoj Kazakları) yerleştirildi (1792 - 1794). Çarlık, Ukraynalı Kazakları vatanlarından tehcir ederek Kafkasya'ya nakletmekle hem onları Rus sınırından uzaklaştırmış, disiplin altına almış, hem de Kuzey Kafkasya'ya karşı kullanılacak kuvvetler için mühim bir insan kaynağı ve üs hazırlamış oldu.

Rusya'nın mahirane bir siyaset takip etmesi, Kazaklarla Ruslar arasındaki düşmanlığı unutturdu. Kazaklara büyük payeler, imtiyazlar bahşediliyor; gaspolunan geniş, münbit topraklar hediye ediliyordu. Hattâ her doğan Kazak çoğucu bile doğar doğmaz toprak sahibi oluyordu. Ayrıca Kazakların dinî taassupları tahrik edilerek Müslüman Kafkasya'ya karşı kin ve düşmanlık tohumları ekildi. Az zaman sonra Kazaklar, Rusya hesabına çalışan, kan döken, fedakâr, sadık istilâ öncüleri ve emperyalizm âletleri haline geldiler.

II. Katerina'nın bu kolonizasyon ve istilâ siyaseti karşısında Kafkasyalılar, vaziyetin vahametini anlamışlar, devamlı akın ve baskınlarla Ruslarla âmansız bir mücadeleye girişmişlerdi. Rus Çariçesi, Kafkasya'yı fethetmek, burada Haç'ı Hilâl'e galip getirmek ve Müslüman Dağlılara da Hristiyanlığı zorla kabul ettirmek gayesiyle ordularını ardı arkası kesilmeden saldırtıyordu. Bu vaziyet, Dağlılarda büyük bir infial uyandırdı; Kuzey Kafkasya istiklâl mücadelesinde yeni bir hareket meydana geldi. Kuzey Kafkasyalılar için vatan sevgisi ve hürriyet aşkı sonsuzdu. Bunlara şimdi yeni ve kuvvetli bir unsur katılıyordu. «Gazavat» (Gâvur Ruslara Karşı Mukaddes Savaş) şiarı altında büyük din adamları, Dağlılar arasında sağlam bir birlik ruhu meydana getirerek milleti topyekûn millî mücadeleye çağırıyordu. Bunlara «İmam» veya «Şeyh» deniliyordu.

Bu sıralarda Kuzey Kafkasyalılar, Türkiye ile yakından temasa başladılar; Rusya'nın istilâcı plânlarına karşı koymak için Osmanlı

Devleti'ni kendilerine en tabii bir müttefik saydılar. Rus yayılmasına karşı müstakar bir siyasete sahip olamayan Osmanlı Devleti ise geç kalmış olmakla beraber harekete geçmek lüzumunu hissetti. 1778 de Canikli Ali Paşa ve Derya Kaptanı Gazi Hasan Paşa Soğucak Kalesine ilk Türk ordusunu götürmüşlerdi. 1781 de Feruh Ali Paşa Anapa Kalesini inşa ettirdi. Buraya Babı Âli tarafından gönderilen bir çok din âlimi, Kafkasya'daki Hristiyan propagandasına karşı mücadele etmek üzere faaliyete geçtiler, Natuhay Prenslerinden Muhammed Gerek Zan Hilâfet Makâmı ile bir anlaşma akdetmişti.

Bundan sonra «İmamlar Devri» adıyla anılan ve Kafkas İstiklâl Harplerinin en kanlı sahfasını teşkil eden bir devreye girildi. Bu devre 1785 te Şeyh Mansur ile başlar. Şeyh Mansur, o vakte kadar münferit şeflerin idaresi altında gruplar halinde savaşan Kuzey Kafkasyalılar «Gazavat» bayrağı altında toplamaya çalıştı. O, büyük mistik ve teşkilâtçı, aynı zamanda millete rehberlik edebilecek kudrette bir kahraman idi. Şeyh Mansur, «Ben yalnız hazırlamaya memurum; beden sonra biri çıkacaktır ki, e icraya memurdur.» diyordu. Kuzey Kafkasyalılar mâneviyat bakımından mücadeleye hazırlıyor, muvaffakiyetle mücadele ediyordu. Nihayet Osmanlıların gaflet ve kayıtsızlıklarıyla Battal Paşa'nın en hassas bir zamanda Ruslara iltihakı yüzünden Anapada esir düştü. Rusların elinde Şlizeburg'da işkenciler içinde vahşice öldürüldü (13 Nisan 1794)..

Rus kolonizasyon faaliyeti devam ediyordu. 1792 de Kuban'ın sağ sahilinde bir çok Kazak Stanitsaları meydana getirilerek burası muntazaman sömürgeleştirildi. 1794 te Adigelerin Bjeduğ Kabilesinin gaspedilmiş olan arazisi üzerinde II. Katerina'nın ismine izafeten Yakaterinodar (bugünkü Krasnodar) şehri kuruldu. Takriben bu sıralarda Kabartaylar, Terek ve Malka nehirleri gerisine çekilmek mecburiyetinde kaldılar. Mevcut müstahkem hatlar kuvvetlendirildikçe başka Kuban mansabından başlayarak Terek'e doğru ve bu nehir boyunca Hazer Denizine kadar birbirlerine en çok uzaklığı 12 mil olan bir sıra istihkâmlar tesis edilerek Kuzeydeki Rus çemberi tamamlandı.

Kuzey Kafkasya ile Rusya arasındaki bu tarihî mücadele gittikçe şiddetlenerek devam ederken Hristiyan Gürcistan feci bir hataya düşerek Rusya'nın igfalkâr vaadlerine aldanmıştı. 1783 te Gürcü Kralı İrakli'nin II. Katerina ile yapmış olduğu ittifak antlaşması 1801 de Rusya tarafından tek taraflı olarak bozuldu; Gürcü hanedamı tevkif edilerek Gürcistan Rusya'ya ilhak edildi. Burada kuvvetli bir şekilde üslenen Rusya, çok geçmeden Azerbaycan Hanlıklarını da istilâ etti (1828). Artık Kuzey Kafkasya, her taraftan Rus çemberi içine girmiş bulunuyordu. Rus Çarlığı, bu müthiş kaleyi bir an evvel

ele geçirmek suretiyle İslâm memleketlerine yürümek istiyordu. Bu maksatla Kuzey Kafkasya'ya bütün cephelerden hücum ediyordu. Rus istilâ seline karşı tek başına aşılmaz bir sed halinde dikilen bu kahraman kaleye dışardan gereken yardımın yapılamamış olması tarihte hazin bir vâkıdır.

Kafkas Kalesi'nin zaptı işi, arka arkaya azledilen ve askerî seferlerine veda eden Rus generallerinin tahmin ettiklerinden de zor olmuştu.

1816 yılında Kafkasya Cephesi'ne General Ermolov tayin edildi. Gaddarlığı ile meşhur olan bu general, köyleri yakıyor, kadınları ve çocukları bile kurşuna dizerek şöyle diyordu :

«Kafkasyalı bir Dağlı çocuğun asılması yüz Rus askerinin sağ kalması demektir.» (45).

Vahşiliği Avrupa'da dahi bilinen ve maksadına ulaşmak için her türlü insani ölçülerin dışına çıkan bu zalim Rus Generaline göre Kafkasya'nın zaptı, ancak şu plânın tatbiki ile mümkün olabilirdi :

«Kafkasya yarım milyonluk bir garnizon tarafından müdafaa edilen muazzam bir kaledir. Bunu ya hücumla almalı veya siperlerde kalmalıdır. Hücum pahalıya mal olur. Onu silâhla ele geçirmek fiyasko olur. Bercektli topraklarını ele geçirmek ve yerli ahaliyi dağlara sıkıştırmak lâzımdır.» (46).

Ermolov ve halefleri tarafından işte bu plân misli görülmemiş bir barbarlıkla tatbik ediliyordu. Rus orduları, memleketi sistematik bir surette tahrip ederek ilerliyor; yalnız harp meydanlarında savaşmakla iktifa etmiyerek köy ve kasabaları yakıp yıkıyor, tarlalardaki mahsulü çiğneyerek hayvan sürülerini alıp gidiyordu. Dağlı köyleri kanlı muharebeler neticesi ele geçirilince sağ kalanlar tamamiyle katlediliyor, hayat eseri bırakılmıyordu. Asıl sahipleri sarp dağlara iltica eden zengin topraklar ise Rus ordusunun arkası sıra gelen Kazak sürülerinin akınına uğruyordu.

Rus Çarı da vatanlarını ve istiklallerini kahramanca müdafaa eden bu asil millet hakkında kumandanlarına şu emri vermişti :

«İdaremize boyun eğmek istemiyen vahşi Dağlıların ya teslimleri veyahut kılıçtan geçirilmelerini istiyorum.»

Fakat Kafkasyalılar, boyun eğmek, hattâ müdafaa kalmak şöyle dursun, Şeyh Mansur'dan sonra imamlık makamına seçilen Gazi Muhammed (Gazi Molla) ve daha sonra Hamzat Bek idareleri altında Rus ordularına mütemadi darbeler indirerek onları korunc insan ve malzeme zayiatına uğratiyordu. Dinî ve aserî bir teşkilât olarak bütün şöhret kazanan «Mürîdizm» cereyanı savaşlara yepyeni

bir ruh vermiş ve hürriyet mücahitlerinin sığınağı olan «Dağları» baştan başa kaplamıştı. Milli ve siyasî bir ideoloji halini alan Mürîdizm cereyanı, Kafkasya'nın istiklâlinin muhafazasını ve Rus-müstevlîlerine karşı harbi mukaddes bir gaye edinmişti.

XIX. asırda fasılasız devam eden Kuzey Kafkasya İstiklâl Harplerinde büyük şöhret kazanan ve haklarında destanlar söylenen askerî seferlerden bazıları şunlardı :

Aşaguago - iko Psiguy, Hacı Huzbek, Sultan Kurhumgiray, Hacı-yıko, Muhammed, Cacıyiko Ali, Cacıyiko Nevruz, Bestiko Psimah, Hatıkoyıko Selman, Kalabatıko Hatuko, Şoratıko Hamız, Hacı Berzeg, Hacı Dokum Berzeg, İnalıko Aslan Girey, İndarıko Nogay, Uardazau Yıko Zepş, Havduko Mansur, Jansetiko, Şuruh Yıko Tuğuj, Geriyıko Şemiz, Beslenıko Aslan, İndarıko Muhammed, Rüstem Pe, Değuyıko Hacı, Kuşuk, Hatovjoko Muhammed....

Batı Kafkasya'da faaliyet gösteren bu seferlerden bilhassa Psiguy, cesareti kadar hitabet sanatıyla kurultaylarda dikkat nazarını üzerine çekiyordu. Yakaterinodar civarında General Velyaminof'u bir kaç defa mağlûp etmişti. Emrinde her zaman 6.000, harp esnasında ise 12.000 atlı bulunuyordu. 1838 Mayısında büyük bir Rus ordusu ile çarpışırken şehit oldu. Hakkında söylenen destanlar bugüne kadar muhafaza edilmiştir.

Maruf seferlerden Hacı Huz Bek'in daima 700 atlısı bulunuyordu. Ruslara karşı yaptığı yıldırım baskınlarıyla ve düşman müstahkem mevkillerini tahrip etmesiyle şöhret kazanmıştı. 1834 yılında Abun nehri kenarında 700 atlı ile 12.000 Rus askerini imha ettiği zaman 60 yaşında idi. Kendisine «Adige Aslanı» deniliyordu.

Hacı Berzeg, yaşlanmış, gün görmüş bir kahramandı. Karadeniz boyunu dolduran Rus kalelerini arka arkaya yıkıp yerle bir etmişti.

Hatovjoko Muhammed, Şetkale ve Gum (Kuma) mıntıkasında, Maniç steplerinde Rus ordularına ölüm yağdırmış, şimşek darbeleri indirmiş ve kahramanlığı efsane ölçüsüne yükselmişti. Muharebe meydanında vatanı için can vermiştir.

Havdoko Mansur, hitabeti ve kılıcı ile umurun hürmet ve takdirini kazanmıştı.

İmam Şamil'in meşhur naiblerinden, Ahverdil Muhammed, Hatınav Musa, Kabet Mhammed, Duba, Nur Muhammed, Şuayb Molla, Sadu, Taş Hacı, Danyal Sultan ve Hacı Murat gibi zevat, Ruslara dehşet saçmışlar ve birer zafer yıldızı olarak parlamışlardı. Hacı Murat, asrın en büyük gerilla kahramanı sayılıyordu.

1834 yılında Büyük Mücahit Şamil imam seçildiği zaman, müca-

dele en yüksek derecesini buldu. İmam Şamil Kuzey Kafkasya'da yüksek ahlâk ve hürriyet mücadelesi prensiplerine dayanan bir devlet kurarak milleti yeniden teşkilâtlandırdı. O, dâhi bir teşkilâtçı, devlet adamı ve kumandandı. Nefsinde topladığı yüksek vasıflar dolayısıyla kısa bir zamanda efsanevi bir milli kahraman olarak tanındı. 1834 yılından 1859 yılına kadar çeyrek asır bir an bile durup dinlenmeden elde kılıç başbuğ olarak, imam olarak, Kafkasya'nın dimağı ve iradesi halinde mücadeleyi idare etti. Kendisinden evvelki iki İmam'ın zamanında da fiilen 10 yıl muharebelere iştirâk ettiğinden faal olarak cihad ile meşgul olduğu zaman 35 yılı bulmaktadır. İngiltere, Almanya ve Rusya'nın yüksek Harp Akademilerini bitiren, Avrupa'da zaferler kazanan ve Napoleon Bonapart'a karşı başarılar kaydeden Alman veya Rus asıllı bir çok generaller, çok büyük ordularına, hesapsız malzemelerine rağmen Şamil'in karşısında acze düşmüşlerdir. Kimi Kafkashın şimşek kılıcı altında can vermiş veya sakat kalmış, kimi de askerî şeref ve şöhratlarını Kafkasya'nın yalçın dağlarında, derin ormanlarında ebediyen kaybetmişlerdir. Bunlardan bir kaçı : Baron Rozen, Klug Von Klugenav, Feze, Grabe, Golovin, Prens Vorontsov, Fraytag, Prens Argutinski, Neidhart, Schvarz, Gurko, Bebutof, Passek, Viktorof, Biliyanski, Luderz v.s.

Şamil'in Kafkasya istiklâli ve hürriyeti uğrunda yaptığı uzun mücadele dünyanın dikkat nazarlarını Kafkasya üzerine toplamıştı. Liberal Avrupa'nın sempatisi, vatanlarının her karış toprağını coşkun kanlariyle sulayan Kuzey Kafkasyahlardan yana idi. Avrupa'da bu mevzuda bütün dillerde pek çok neşriyat yapılmıştır. Karl Marks bile 1848'de şöyle yazmıştı :

«Hürriyetin nasıl elde edilmesi lâzım geldiğini Kafkasya Dağlılarından ibretle öğreniniz. Hür yaşamak isteyenlerin nelere muktedir olduğunu görünüz. Milletler, onlardan ders alınız!»

1848 yılında Batı Kafkasya'da Adagum'da toplanan Adige Milli Meclisi İmam Şamil'in gönderdiği Naib Muhammed Emin'i riyaset makamına geçirdi. Mücadele en had safhaya girmişti. 1854 Kırım Harbinde Dağlılar Karadeniz sahili boyunca uzanan Rus istihkâmlarını imha ettiler. Fakat bütün kuvvetini Kırım'da toplayarak mânasızca bir davranışla Svastopol Kalesinin muhasarasına tahsis eden müttefik kumandanlığı, Kuzey Kafkasya'daki vaziyeti takdirden âciz bulunuyordu. Rus emperyalizminin hakikî mânasını anlayamıyan İngiliz, Fransız ve Osmanlı kumandanları gaflet içinde yüzüyorlardı. Dağlılara yardım maksadiyle İstanbul'da teçhiz ve esliha ile yüklenen bir donanma Ahmet Paşanın emrine verilmiş, yola çıkarılmıştı. Bu donanmada bazı güzide şefler ve Naib de bulunuyordu. Donanma,

İngiliz amirali J. W. D. Dundas'ın kaprisleri yüzünden Karadenizde, Varna önlerinde günlerce dolaştırıldı; bir türlü Kafkasya'ya gönderilmiyerek perişan edildi. Halbuki bu harp, Yakın - Doğu memleketlerine doğru yayılmaya başlayan Rus istilâ hareketini Kafkasya'dan tard etmek için en münasip bir fırsat idi. Rusya'nın Kafkasya'yı

Kuzey Kafkasya'nın Büyük Mücahidi İmam
Şeyh Şamil ve naibleri. Soldan sağa:
Şeyh Şamil, Hacı Murat, Danyal Sultan, Şuayyb Molla.

terk etmesi ve burasının müstakil kalması, onu Yakın - Doğu ülkelerinin mukadderatı üzerinde müessir bir rol oynamaktan alıkoyacak ve bu, Rus emperyalizmine en büyük darbe olacaktır.

1856 da Paris'de toplanan sulh konferansında Kafkasya İstiklâlinin ehemmiyeti bilhassa Osmanlı murahhasları tarafından takdir edilmedi. Âli Paşa tereddüt dahi etmeden Kafkasya'yı mağlûp Rusya'ya peşkeş çekti. Bu hareket, o devrin Avrupa diplomasisinde hayret yaratmış; Osmanlı umumî efkârında da infial uyandırmıştı.

Paris Sulh Konferansında İngiliz Hariciye Nazırı ve baş murahhası olan Lord Clarendon, Osmanlı baş murahhası Âli Paşaya :

«— Biz Kafkas Memalikinin bir başka şekle konulmasını (yâni müstakil olmasını) der-miyan edeceğiz. Fakat yalnız bizimle olmaz ve bunun asıl menafii Devlet-i Âliyye aittir. Siz dahi muavenet etmelisiniz.»

Dediği zaman Âli Paşa şu garip cevabı vermişti :

«— Bizce oraların o kadar ehemmiyeti olmayıp bizim Çürüksu tarafında biraz münazaahı yerlerimiz var. Oralarını kurtarmakla iktifa ederiz.» (47).

Bu vaziyet karşısında hayretler içerisinde ancak susmak mecburiyetinde kalan Lord Clarendon, memleketine döndüğü zaman, Kafkasya meselesinin Sulh Konferansında bahis mevzuu edilmemesi, Rusya'nın Kafkasya'da serbest bırakılması yüzünden İngiliz umumî efkârının, Lordlar ve Avâm Kamaralarının şiddetli itirazlarına maruz kalmıştır. İngiliz Hariciye nazırı bu itirazlara karşı 25 Mayıs 1856 günü Lordlar Kamarasında «Ben bir Türkten ziyade Türk olamam.» demişti.

Diğer taraftan Kırım Harbi sırasında, İmam Şamil'in, birlikte hareket edilerek Kafkasya'nın Rus istilâsından kurtarılması ve bu hususta yardım edilmesi teklifleri de daha evvelki şeflerin müracaatları gibi Osmanlı Devletince gereken alâkayı görememiştir.

İngiliz Hindistan Ordusu Baş Kumandanı olan Sir Hanry Ravlinson'un şu sözleri, Kuzey Kafkasya'nın Rus ordularının istilâsına sed çeken uzun istiklâl mücadelesinin hayatî ehemmiyetine işaret etmektedir :

«Dağlılar müdafaada ayak diredikleri müddetçe istilâ dalgaları önünde engeli teşkil ettiler. Bir kerre bu millet harp meydanından sürülünce Rusya'nın Aras Çayından İndüs Nehrine kadar tasarladığı devamlı istilâ hareketi için ne askeri ne de tabii bir mania kaldı.»(48).

Kuzey Kafkasya'nın ölüm - kalım mücadelesi içerisinde bulunduğu bu sıralarda Büyük Britanya'nın İranda'ki elçisi Sir John Mac Neil ise, (The Prokresse of Russia in the East) (Rusyanın Doğudaki Yayılması) adlı eserin müellifi) Rus ordularının Kafkasya'da ilerlediklerini öğrendiği zaman yerinde bir kehanetle şöyle demişti :

«Bu, bütün dünyadaki kuvvetler muvazenesini bozuyor.» (49)

Kuzey Kafkasyalılar, hürriyet ve istiklâl dâvalarını bütün dünyaya duyurmak ve Rus emperyalizminin mahiyeti hakkında medenî

60 yaşında bir kahraman,
HACI HUZBEK (1834)

milletleri ikaz etmek üzere beyannameler neşrediyorlardı. Yardım talebinde bulunan bu beyannamelerden birinde Avrupa ve Asya Devletlerine hitaben deniliyordu ki :

«Bugün bizimle harp etmekte ve memleketimizi abluka altında

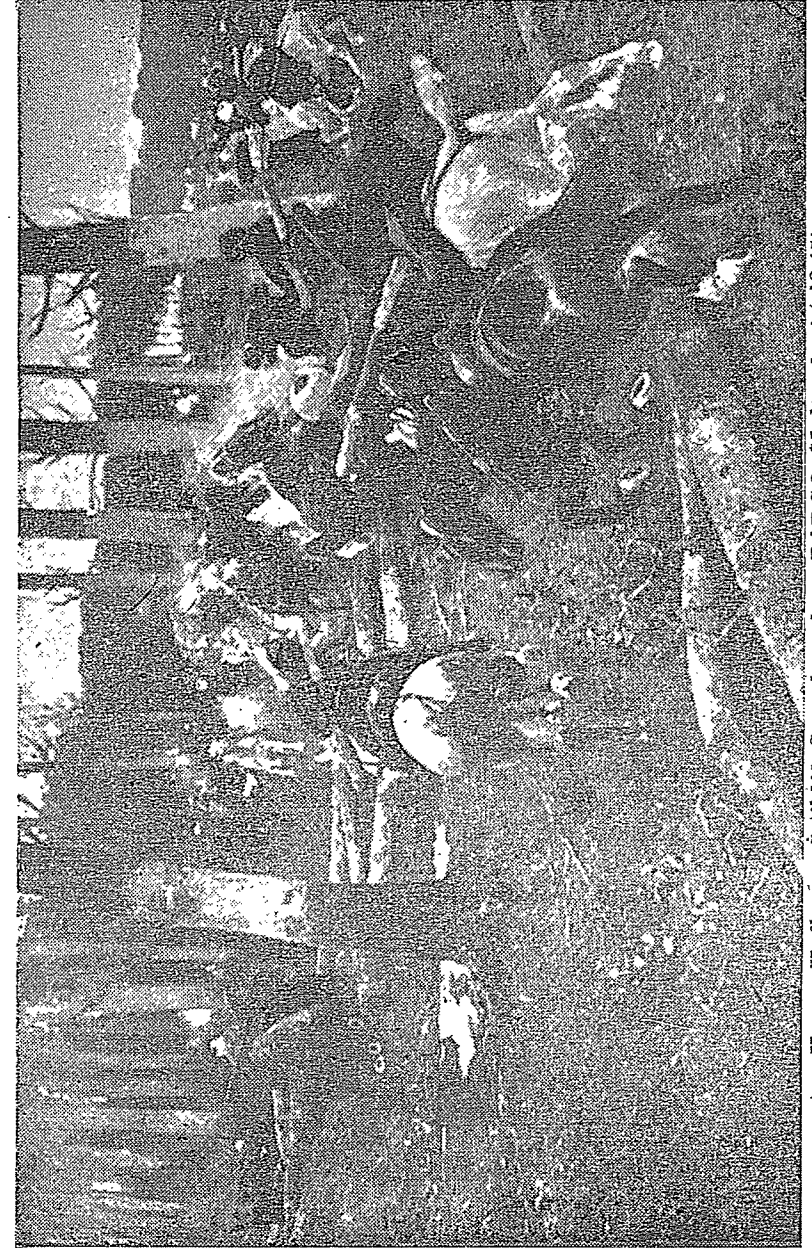
bulundurmakta olan yüzbinlerce Moskof askeri, bilâhare sizinle harp edecektir! Bugün sarp dağlarımızda bizimle çarpışmakta olan yüzbinlerce Moskof, yarın sizin zengin ovalarınızı istilâ ve ahalinizi esir edecektir!»

«Bizim dağlarımız, İran ve Osmanlıların istihkâmları ve kapıları ve bu memleketlerin müdafileri mesabesinde dir. Biz mahvolunca bu memleketler müdafaasız kalacaklardır!» (50).

Maalesef bütün yardım haykırırları cevapsız kaldı. Acı hakikati belirten müteaddit ikazlar alâka görmedi. Kuzey Kafkasya'nın istiklâli uğrındaki bu tarihi mücadelesi sıralarında Avrupa Devletleri Asya ve Afrika'da sömürgeler elde etmek yolunda birbirleriyle rekabet halinde bulunuyorlardı. İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Belçika, Asya ve Afrika'nın geri kalmış, kendisini müdafaadan âciz ülkelerini zaptederek müstemleke haline koymakta; sonra da insafsızca sömürmekteydiler. Zenginlik, para hırsı gözleri karartmıştı. Hukuk, adalet, insan hakları bu uğurda ayaklar altında çiğneniyordu. Avrupa, istikbalde bütün Dünya için bir felâket kâbusu halini alacak olan Rus emperyalizminin dehşetinden gafil bulunuyordu. Kuzey Kafkasya her taraftan düşman kuvvetleriyle sarılmış olduğu gibi herhangi harici bir yardım ümidi de kalmamıştı. Bu kahraman millet bütün dünya'ya küskündü. Zalim ve kuvvetli büyük âmansız bir düşmana karşı yalnız başına mukavemet ediyordu. Halbuki Kuzey Kafkasyalılar kahramanca müdafaalarıyla yalnız kendi vatanlarını değil, aynı zamanda stratejik bakımdan dünyanın belkemiğini teşkil eden Yakın ve Orta - Doğu memleketlerini de koruyorlardı. Osmanlı ve İran Devletleri ise, Kafkasya'nın yardımına koşmak şöyle dursun bu mesele ile fikren dahi alâkadar olamıyacak derecede zayıflamışlardı.

Kırım Harbini müteakip Rusya'nın Kuzey Kafkasya üzerindeki baskısı şiddetini bir kat daha arttırdı. Kırım'daki bütün kuvvetler de Kafkasya'ya -yığıldığından buradaki Rus ordularının mevcudu 300.000 i bulmuştu. O devrin Rus askeri müelliflerinden General Fedayef, Kafkas Harpleri hakkında : «Dağlarla yaptığımız bu harp, Mısır'dan Çin Denizi sahillerine kadar uzanan bütün ülkeleri istilâ etmeyi mümkün kılacak derecede büyük bir orduya ihtiyaç göstermektedir.» diyordu.

Kuzey Kafkasyalılar aleyhine müteveccih askeri hareket, ormanları keserek, yollar açarak tedricen adım adım ilerlemek ve bütün Kazak Stanitsalarının kütleli hareketlerini temin etmek şeklinde devam ediyordu. Tabiatıyla bu hareket neticesinde Ermolov sisteminde olduğu gibi Dağlı köyleri mahvediliyor, kadın ve çocuklar

Kuzey Kafkasya İstiklal Savaşlarından. DARGO Muharebesi (1845)

katliâma tâbi tutuluyordu. Bir taraftan uzun harplerden sonra bitkin bir hale gelen Dağlıların perişan vaziyeti, diğer taraftan 300.000 kişilik bir süngü gücü düşmanın ağır basmasına sebep oldu. 6 Eylül 1859 da Dağıstan'daki mücadele Çunip Dağında hazin bir şekilde son buldu. 35 yıldan beri Moskof sürülerine karşı mücadele eden İmam Şamil nihayet elindeki bütün kuvvet kaynakları tükendikten sonra silâhını bırakmak mecburiyetinde kalmıştı.

Böylece 1859 yılı sonlarında Kuzey Kafkasya'nın bütün doğu (Dağıstan, Çeçenistan) ve orta (Oset ve Kabartay) bölgeleri Rus istilâsı altına girmiş bulunuyordu. Batı Kafkasya (Çerkezistan) ise, Rus ordularının kesif taarruzları karşısında, kuşatılmış ve herhangi harici yardım ümidi kalmamış olduğu halde görülmemiş bir kahramanlık ve fedakârlıkla anudane mukavemette ısrar etti.

Bir taraftan büyük ve mütecaviz bir imparatorluk ve onun emrindeki yüzbinlik ordular, diğer tarafta bir avuç Dağlı... Kuvvetlerin gayri müsavi olduğu bu mücadelede Adigeler, bütün şartların aleyhlerinde olmasına rağmen en eski zamanlardan beri hür yaşadıkları sevgili vatanlarını sonuna kadar savundular. Din, şeref ve hürriyetleri uğrunda ölmeye kadar mücadeleye azmetmişlerdi. Kartal yürekli Dağlıların harp haykırıları ve şu müthiş yeminleri harabeye çevrilen vatanın karanlık vadilerinde akisler yapıyordu :

«Elimizde kullanılacak kılıç ve kamalarımız varken düşmana asla teslim olmayacağız! Bütün dünya bizi terketse ve vatanımızın son noktasına kadar sürülsek dahi yine Adigelerin neye muktedir oldukları görülecektir. Kadın ve çocuklarımızı düşman eline geçmemeleri için kendi ellerimizle keseceğiz. Sonra onların intikamını almak için müttehiden mahvolacağız!» (51).

Doğu ve merkezi Kafkasya'dan getirilen kuvvetlerle de takviye edilen Rus orduları bütün cephelerden hücumla geçerek Adigeleri adım adım denize doğru sıkıştırıyordu. Kazak kolonistleri de işini görüyor, memlekete yerleşiyordu. 1861 - 1862 yılları arasında Lâbe ile Belâye nehirleri arasındaki saha da işgal edildi. 1863 yılında ise Abhazya, Pşışa tepelerine kadar istilâya uğradı.

1861 senesi Eylülünde Hodz kasabası yakınlarında en kanlı ve korkunç muharebelerden biri daha vukbuldu. Genç prensesler, hanımlar, kızlar en güzel elbiselerini giymişler; ziynetlerini suya atarak şehitlerin ellerinden aldıkları kamalarla erkekleriyle birlikte dişi kapanlar gibi düşmana saldırmışlardı. Bu harp değil, boğaz boğaza bir boğuşma idi. Artık herhangi bir muvaffakiyet düşünülüyordu. Gaye şeref ve namus için ölmekti. Hepsi yiğitce şehit oldular.

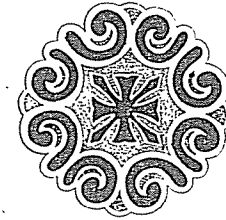
Mücadele devam ediyordu. Yüzbinlerce kişilik aç ve perişan mu-

hacir kitleleri, gittikçe ilerleyen Rus ordularının önünden çekilerek Karadeniz sahillerine doğru yığılıyordu. 1863 yılında Pşışa Nehri kıyısında büyük bir muharebe daha oldu. Adige ordusunun beraberinde 300.000 muhacir vardı. Adigeler, kadın ve çocukları Kazak alaylarının kılıçlarından, Rus piyadesinin yaylım ateşinden, topçuların gülle yağmurundan korumak için insan takatının üstünde bir kuvvet ve cesaretle döğüştiler. Fakat zafer, bitmek, tükenmek bilmeyen tarafta kaldı.

21 Mayıs 1864 günü Tuapse'ye yakın bir yerde, Açıpsu Deresi kenarındaki Kbaade mevkiinde Ruslarla karşılaşan son Adige birliği teslim olmamak üzere toptan yemin etti. Adigeler âmansız düşmanlarına bir kerre daha dehşet saldı. Yemin yerine getirilmiş ve toptan şehadet mertebesine ulaşılmıştı.

Kuzey Kafkasya'da harp sona ermişti. Feci âkibet!..

270 yıl devam eden Kafkas - Rus harpleri, Çarlık İmparatorluğuna hesapsız para, silâh ve malzemeye mal olmuş ve (9.000.000) Rus askeri Dağlıların âmansız kılıçları altında erimiştir.

TEHCİR FACIASI

21 Mayıs 1864 Kbaada savaşından sonra büyük bir facia başlıyordu. Kafkasya'ya Çar Naibi olarak tayin edilen Grandük Mişel, 1864 Ağustosunda Batı Kafkasya'nın bütün halkına şu fermanı tebliğ etti :

«Bir ay zarfında Kafkasya terk edilmediği takdirde bütün seke ne harp esiri olarak Rusya'nın muhtelif mmtkalarına sürülecektir.»

Bu ferman gereğince çoğu kadın, çocuk ve ihtiyarlardan ibaret bir milyonu mütecaviz Çerkes (Adige - Abaza), 200.000 kadar Çeçen ve Asetin (Kuşha) anayurtlarından çıkarılarak Türkiye'ye gönderilmek üzere Karadeniz sahillerine sürülüyor; nakil vasıtalarına intizaren buralarda aylarca bekletildikten sonra çürük vapurlara doldurulup Osmanlı Devleti'nin muhtelif şehir ve limanlarına ve oradan da hudut boylarına, iç kısımlara naklediliyordu. Fakat Kafkas muhacirlerinin az bir kısmının asıl iskân mahallerine vasıl olabildiği, ekseriyetin ise bekleme kamplarında, Karadeniz'in azgın dalgaları arasında, limanlarda, yollarda ve iskân mahallerinde salgın hastalıklar, zaruretler ve intibak edemedikleri iklim yüzünden mahvoldukları yabancı müşahitlerin ifadelerinden ve resmî Rus memurlarının Petersburg'a gönderdikleri raporlardan anlaşılmaktadır.

Kafkasya Harplerini yazan resmî Rus Müverrihi A. P. Berje bile bu zavallılardan şöyle bahseder :

«Askeri ve siyasi bir tedbir olarak yaptırılan Çerkes sürgünü, 1862 senesinde daha Kafkasya Komitesinin Dağların hicreti hakkındaki kararın tasdikine müsadif 10 Mayıs'ta başlamıştır.»

«Sürgün edilmek için Novorosiski'ye toplatılmış 17.900 Dağının bende bırakmış olduğu hazin tesir ve intibai hiç bir zaman unutan. Şiddetli soğuklar, tifus ve diğer hastalıklar, vaziyeti bir kat daha perişan bir şekle sokmuştu. Meselâ, açık havada kuru yer üzerinde iki yavrusu ile beraber yatan genç bir Çerkes kızının halini görüp de en hissiz kalplerin bile burkulmaması inikânsızdı. Çocuğun biri ölümle çarpışır ve can çekişirken diğeri de gözlerini hayata kapamış olan annesinin memesinde gıda arıyordu. Bu gibi feci sahneleri sık sık görmek mümkündü.» (52).

Trabzon'daki Rus Konsolosu Moşni'nin, tehcir işlerini idare etmekte olan Rus Generallerinden Katıraçef'e gönderdiği bir raporda da şunları görüyoruz :

«Batum'a hicret son zamanlarda başladı. Oraya ancak 6.000 Çerkes gelmiş, 4.000 e yakın Çerkes de hududa yakın Çürüksu'ya.

gönderilmiştir. Dağlılar davalarıyla beraber gelmişlerdir. Hergün vasatı vefiyat 7 kişidir. Davarlar da ağıktan mahvoluyor. Sürgünün bidayetinden beri Trabzon ve civarına 240.000 kişi gelmiş, bundan 19.000 kişi ölmüştür. Şimdi ancak 63.290 kişi kalmıştır. Hergün vasatı vefiyat 180 ile 250 arasındadır.

Onları Paşalık içerilerine, ekseriya Samsun'a gönderiyorlar. Giresun'da 15.000 kişi vardır. Samsun ve civarında ise 110.000 kişiden fazladır. Hergün vefat edenlerin sayısı 200 ü geçmektedir. Tifüs salgını vardır. Sinop ve İncobolu'da 10.000 kişi mevcuttur.» (53).

Tehcir faciası sırasında kendi çocuklarını öldürme ve intihar hâdiseleri olağan hallerdendi. Şuurlarını kaybetmiş bir çok muhacirler dudaklarında anlaşılmaz dua ve şarkılar olduğu halde bitkin bir hâlde dolaşıyordu. İhtiyarlar, arkalarını denize çevirmiş, terketmekte oldukları sevgili dağlarını kederli nazarlarla son defa seyre almışlardı. Sanki aziz vatanlarını zihinlerine ebediyen naksetmeye çalışıyorlardı.

İşte bu suretle birbirini takip eden felâketlerin mütemadi darbeleri altında ezilen ve eriyen bu kahraman milletin bedbaht bakiyesi de, esas itibarile Anadolu'ya ve bir kısmı da Osmanlı İmparatorluğu hudutlarında daimi emniyetsizliğin hüküm sürdüğü Dobruca, Bulgaristan, Sırbistan, Arnavutluk, Suriye, Filistin ve Irak gibi memleketlere yerleştiriliyordu.

Adigeleri sürmekle Çarlık Rusyası'nın ne gibi bir gaye güttüğü Kafkasya Rus Ordusu Baş Kumandanı Muavininin Petersburg'a Harbiye Nâzırına gönderdiği şu rapordan açıkça anlaşılmaktadır :

«Ruslarla iskân edilmiş Garbi Kafkasya tamamile emin bir vaziyettedir. Dağlardan çıkarılarak ovalara sürülen ve yekdiğerinden çok uzak yerleştirilen her 100.000 Dağhya mukabil 220.000 Müsellâh Kazaklarımız vardır. Binzenaleyh icabında ordusuz da geçinebiliriz.» (54).

Böylece Kuzey Kafkasya'nın Ruslar tarafından işgalini tamamlayan Adige sürgününün elim tablosu, Kafkas millî servetlerinin gasp ve yağması ve 1.500.000 kadar Kafkasların da tehirci ile sona eriyor. Kuzey - Batı Kafkasya'da sürgün faciasından sonra nüfus büyük nispette azalmış ise de bir miktar Dağlı her türlü tazyike rağmen vatanını terketmedi. Bunlar, Orta Kuban, Zelençuk, Lâba kısımlarında kalan Adigeler ile Yukarı Kuban'daki sarp vadilere sığınan Karaçaylar ve Abhazya'daki halk idi. Kuzey Kafkasya'nın Dağıstan, Çeçen - İnguş, Osetya ve Kabartay bölgeleri ahalisi, az bir kısım hariç dağlara sığınmak suretile vatanlarında kalabilmişti.

Kuzey Kafkasya zengin kalabalık ve medenî bir memleketti. Ruslar ve Kazaklar onu tahrip ettiler. Gasbedilen Dağlı toprakları

Kazaklara ve Rus zadegânına dağıtıldı. Kuzey - Batı Kafkasya'nın en verimli muntakası olan Kuban'da Kazak ve Rus'lara adam başına 33 hektar toprak verilirken, vatanda kalan Dağlılara en kötü yerlerden aile başına 7,5 hektar bırakılıyordu.

Çarlık Rusyası, bütün medenî dünya'nın gözü önünde bu vahşet dolu tehirci ika ettikten sonra Rus istilâsının medenî rollerinde bahsetmeye başladı. Rus Hükûmetinin iddiasına göre, Rus İdaresi ve bu idarenin Dağlı topraklarına oturttuğu Kazak - Rus Kolonistleri ilim ve nizam getirmişler; Kafkasya'da medeniyetin intişarına hizmet etmişlermiş!. Halbuki bu hayâsız iddiayı, hakikat hadimi bazı Rus âlimleri bile Kuzey Kafkasya'ya dair yazdıkları eser ve makalelerde cerhetmektedirler. Mensup oldukları milletin ekseriyeti gibi kin ve şöven duygularına kapılmayan bu bitaraf Rus müdekkikleri, Ruslar tarafından işgal ve iskân edilmiş yerlerde Dağlıların istilâdan evvelki hür ve emek dolu hayatını ve bilâhare orarlarda yerleştirilmiş olan Kazak - Rus kolonistlerinin yaşayışını hakikata uygun bir şekilde tasvir ediyorlar.

P. S. Liçkof, «Kafkasya'nın Karadeniz Sahillerinin Geçmişi Ve Hâzırı Hakkında Mülâhazalar — Kiyef, 1904» adlı eserinde şunları söylüyor :

«Şunu da söylemek lâzımdır ki, o zamanlar Karadeniz sahili, zamanımızla kıyas edilmeyecek derecede süt ve bal cihetinden zengin idi. Meselâ 30 uncu seneleri (1830) nihayetlerine doğru, yani Ruslar sahil boylarında istihkâmlar yapmaya şuur ettikleri zaman, bütün sahil boyu ve onunla bitişik dağlık arazi dikkatle işlenmiş bir oazis (sulak ve münbit arazi) teşkil etmekte idi. Burada vahşi kalyalıklar ve asrî ormanlar (şimdi insafsızca mahvedilmiş) ile yan yana güzel üzüm bağları ve yeşil buğday tarlaları bulunuyordu. Bu tarlalar bazen sun'î surette yapılmış taraçalarda yerleşiyordu ve buraya yine sun'î surette yapılmış kanallardan su getirilmekte idi. Burası öyle mükemmel bir tekniğe mâlik idi ki, bir yağmur zamanı tarlaları fazla sudan boşaltacak vesaite dahi mâlikti. Sahil boyunca muhtelif meyva yetiştiren geniş bağlar uzanıyordu. Bal ve mum gibi, bu bağlardan hasıl olan meyvalar da Dağlı ahalinin ihraç ettiği mallardan biri idi. Deniz sahili tarlalarında Mısır, Arpa ve Buğday gibi hububat yetişiyordu. Yılın muayyen vaktinde Sıtma korkusundan dağlarda yaşayan yerli ahali tarlalara inerek mahsulü biçirdi. Memleketin iklimi ve tabiatile asırlardan beri yakından tanış olmaları ve Ruslarla yaptıkları kanlı muharebeler neticesinde elde etmiş oldukları medenî seviye sayesinde Dağlılar öyle yerleri ekmeye ve imar etmeye muvaffak olmuşlardı ki, o yerleri Ruslar şimdi bile ziraate müsait bulmuyorlar. Zengin tabiatın servetlerinden isti-

fade etmeyi beceren Dağlılar, denizin yakınığundan bilistifade ticaretlerini arttırmaya ve mahsullerini harice sevketmeye de muvaffak olmuşlardı. Bu suretle gemilerin sığınabileceği sahil boylarındaki noktalarda canlı bir ticaret inkişaf ediyordu; çünkü satılacak mal ve alacak adam vardı.

Fakat kanlı harp Dağlıları yerlerinden çıkardı ve mahvetti, medeniyetlerini kökünden tahrip eyledi, sulama kanalları doldu, otlarla örtüldü. Büyük emek neticesinde vücuda getirilen taraçalar yerle yeksan oldu, uçsuz bucaksız bağlar ve üzümlükler harp ve Rusların iskânı zamanında kısmen kesilmiş, kısmen de bakımsızlık yüzünden başka ağaçlara karışıp gitmiştir. Öyle ki, şimdi vahşi ormanlarla medenî bağların nerede başlayıp nerede bittiğini kestirmek imkân haricindedir...» (55).

Rusların Kuzey Kafkasyada vahşice yaptıkları tahribatı, Yakof Abramov da «Kafkasya Dağlıları» başlıklı makalesinde (Delo Mecmuası Betersburg (1884) bütün çıplaklığı ile teşhir ederek diyor ki :

«Dağlılar gittikten sonra Kazakların hiç bir işe yaramıyacağı ve bunların medeniyete liyakatsızlığı hemen kendisini gösterdi. Yalnız 1868 de Kuban Vilâyetinde 12 Kazak Stanitsası lağvedildi.

Ben, Garbi Kafkasya'da, vaktile Dağlıların yeşil çimenli ovalarının, tarlalarla ve bağlarla örtülen geniş sahalarının Rus hâkimiyeti zamanında harabezara döndüğünü kaydetmiştim. Aynı vaziyeti Terek Vilâyetinde de müşahade ediyoruz. Üç yıl yaşadığım Nalçık'da senelere sarfedilen emeğin mahsulü olan Kabardin medeniyetinin Ruslar tarafından ne vahşilikle imha edildiğine şahit oldum...»

«Zengin ve mâmur memleket boşaldı ve harabeye döndü. Medeniyetin intişarı için Kazaklar kat'iyyen işe yaramadı. Evvelce Dağlılar tarafından iskân edilmiş yerler kimseyi celbetmiyor. Buralarda ekin ekmeğe imkân bulunacağına kimse inanmıyor. Halbuki bu yerlerde kesif bir surette ahali yaşıyordu ve her tarafı ekilmişti.

Kuru taşlar ve kayalar üzerinde sırf insan elile yapılmış tarlalar ve otlaklar, baştan başa çalılarla örtülmüş ve medenî ziraat kaybolmuştur.» (56).

Diğer bir Rus muharriri (P. Tsirolnikov) ise, «Çerkes - Abad. zehlerin Eski Harabeliklerinde» adlı makalesinde «Bu zengin memleket Kazaklara övey ana oldu. Kazakların sefaleti o dereceye geldi ki, (Şöhret Kazak şöhreti, hayat köpek hayatı) sözü bir darb-ı mesel oldu» dedikten sonra Rusların iptidailikleri, vahşetleri ve medeniyete ehliyetsizlikleri karşısında samimi bir heyecanla şöyle bağırıyor:

«İlahi! Eğer hilkatımı mahvetmek istiyorsan, onu Rus olan bir insana ver, artık o Rus onun işini görür!» (57).

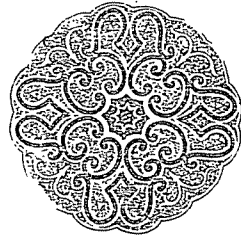
Çarlık Rusyası, Kuzey Kafkasya'yı tamamen istilâ ettikten sonra Dağlılardan yine emin olamadı. Daimi işgal altında tuttuğu memlekette zalim bir askerî idare tesis etti. Kafkasya muhtelif bölgelere ayrılarak Rus polisi ve askerî memurları tarafından idare edilmeye başlandı. Metodik bir surette Ruslaştırma siyaseti takip edildi. Bütün millî mekteplerde Rus dilile tedarisat yapmak mecburiyeti ihdas edildi. Aynı zamanda pek zengin bir ülke olan Kafkasya, tipik bir müstemleke istismarına uğrayarak, yeni inkişaf etmekte olan Rus sanayiinin iptidai madde kaynağı haline geldi. En iyi topraklar istilâ âleti Kazaklar ile Rus mujiklerine verildi. Bu suretle memlekette kalan halk, ya dağlara iltica etmek mecburiyetinde kalmış veyahut Kuban ve Terek ovalarına iskân edilen Kazak - Rus kolonisi ile mahsur bir vaziyete sokulmuştu.

1840 da Kuzey Kafkasya'nın Nüfusu :

1 — Doğu Kafkasya (Dağıstan ve Çeçenistan)	2.000.000
2 — Orta Kafkasya (Osetya)	500.000
3 — Batı Kafkasya (Adige, Karaçay, Abhaz)	2.500.000
Y e k ü n	5.000.000

(Bu rakamlar, Kafkasya ile ilgili kaynakların üzerinde ittifak ettikleri asgari nüfusu göstermektedir.)

Kuban'dan ve diğer bölgelerden 1.500.000 nüfus, vatan dışına tehcir edilmiş ve bu suretle Kuzey Kafkasya'da 3.500.000 Dağlı kalmış oldu. Kuban bölgesinden boşalan yerlere Kazaklar iskân edildiğinden burada Ruslar nüfusun yarından fazla nispetini teşkil etmekte iseler de umum Kuzey Kafkasya nüfusuna nazaran ancak % 25 kadar idiler.

İSYANLAR VE HARİÇTE, İSTİKLÂL İÇİN ÇALIŞMALAR

Kuzey Kafkasyalılar millî varlıklarına indirilen müthiş darbe-lerden sonra yine istiklâl ümidini kaybetmemişti. Gerek vatanda kalan gerek hicret mecburiyetinde bırakılan Dağlılar, Kafkasya'nın Rus elinde kalmayacağına ve ergeç kurtulacağına dair kat'i bir inan besliyorlardı. Kardeş bildikleri Müslüman Türklerin (Osmanlıların) çok geçmeden Rusları Kafkasya'dan kovacağı, hür ve müstakil bir Kuzey Kafkasya Devleti'nin kurulacağı hakkında bütün millet mütefikti. 1877 de Osmanlı - Rus muharebeleri başladı. Bu haber Kuzey Kafkasya'ya ulaşır ulaşmaz, mukaddes gaye uğrunda Guni yakınında Anada mevkiinde büyük bir kurultay toplandı. Memleketin her tarafından gelen halk temsilcileri, İmam Şamil zamanında Naiblik yapmış olan Abdurrahman Efendi'yi reis seçtiler. Umumun reyî üzerine isyan kararı alındı. 24 Nisan 1877 tarihinde Ruslar, Osmanlı Devletine karşı harp açmıştı. Bu tarihten 15 gün sonra, 9-Mayıs'ta Dağıstan ve Çeçenistan ayaklandı; 12 Mayıs günü ise Kuban şahladı. Adigeler, istiklâl harplerinde şöhret kazanan meşhur HQDZ kasabasını merkez yaptılar. Buraya Kabartay müfrezeleri de geliyordu. Böylece Kuzey Kafkasya, bir anda bir volkan gibi indifa etmişti. Abhazya'nın Sohumkale limanında Osmanlılarla irtibat tesis edildi. Fakat yeteri derecede yardım alınamadı.

Dağlılar her tarafta düşmanı geri atıyordu. Fakat kat'i netice için Türk Ordusunun yetişmesi lâzımdı. Ne yazık ki, Osmanlı Devleti'nin halâşkâr eli Kafkasya'ya kadar yetişemedi. Türk Ordusu, bütün kumanda hey'etile birlikte Kars'da Rus kuvvetleri tarafından kuşatıldı. Osmanlı ordusunda bulunan İmam Şamilin oğlu Gazi Muhammed Paşa kumandasındaki Kafkas birlikleri, muhasara hatlarını yararak Erzurum'a çekilmişti.

General Babic, Svitsnof, Smikalof, Milikof gibi sadist Rus Kumandanlarının idaresindeki büyük kuvvetler her taraftan Kafkas Dağlarına saldırdılar. Yardımsız kalan Dağlılar, eskiden olduğu gibi kendi mukadderatları ile başbaşa kalmışlardı. Köhne çakmaklı tüfekleriyle, kama ve kılıçlarıyla savaşıyor; bütün varlıkları ile hürriyetlerini müdafaa ediyorlardı. İhtilâl aylarca devam etti. Ruslar köyleri yakıyor, ihtiyar, çocuk, kadın ayırmadan ellerine geçen Dağlıları süngülüyordu. Nihayet, 1877 Mayısından Aralık'a kadar süren bu isyan amansız bir şekilde tenkil edildi. Kurulan harp divanları, Kafkasyalıların bütün ileri gelenlerini idam ve onbinlerce aileyi Sibiryaya sürdüler. Bilhassa Abhazya, büyük ızdırıp çekti; nüfusunun yarısını kaybetti. Halkın hemen bütün emval ve emlâki mü-

sadere olundu ve milyonlarca ruble para cezası kesildi.

Dağlıların, bütün imkânsızlıklara rağmen istiklâl uğrunda azimle nasıl savaştıklarını, bu isyanı bastıran Rus subaylarından Baratof bir eserinde şu şekilde tasvir etmektedir :

«Dağlıların harpleri pek müthişti. Tek şarapnel yüzünden beş on tanesi yere serildiği zaman bile diğerleri hücumu devam ediyordu. Top ateşine karşı kamalarla saldırıyorlardı...» (58).

1905 yılında Kuzey Kafkasyada patlak veren yeni bir isyan, yine aynı şiddet ve vahşetle bastırıldı. Bu isyanın başlıca sebebi Çarlık Rusyası'nın Uzakşark'da Japonya'ya mağlup olmasile Rusya'da karışıklıklar çıkması idi. Dağlılar, kurtuluş hamlelerinde bütün fırsatlardan istifade etmeye çalışıyorlardı.

Bundan sonra toplu bir halde isyan imkânını bulamayan Dağlılar, tek başlarına veya gerillacı guruplar halinde mücadeleye devam ettiler. Ruslar bunlara hırsız, haydut, kanun bozanlar diyordu. Yerli halk ise ABREG adını veriyordu. Abregler aslında birer halk kahramanı idiler. Bunlar ansızın şehirleri ve garnizonları basarak Ruslara ölüm saçıyordu. Zelim Han, 1900 yılından 1913 yılına kadar Kafkas Dağlılarının yalçın tepelerinde bir kartal gibi uçmuş, hakkında türküler söylenmiş meşhur bir Abreg idi.

Millet, her türlü zulme ve tazyike rağmen ümidini asla kaybetmiyor; mazinin şanlı hatıralarını bütün canlılığı ile yaşıyordu. Başta Büyük Şamil olduğu halde Kafkas kahramanlarına ait destanlar anlatılıyor, istiklâl ateşi kalplerde alev alev yanıyordu. Kafkaslı, «Sabır!» diyordu. «Vatan ayakta kalacaktır. Gidenlerin de mukaddes vatana döndükleri, bir gün gelecek ve bütün dağlar tekrar alınacaktır.»

1914 de Birinci Dünya Savaşı çıktı. Rusya'nın bu savaşta yenilmeye başlaması üzerine Kafkasya'nın kurtuluşu için yeni ümitler beklendi. Haricteki Kafkas muhacirleri, kurdukları cemiyetlerle, Kafkas istiklâlini Avrupa devletlerine baş vurarak tanıtmaya çalışıyordu.

Türkiye'de teşkil olunan Kafkas Komitesi, 1915 Kasımında Müşir Fuat Paşa (Kuzey Kafkasyalı) riyasetinde olmak üzere Aziz Meker (Kuzey Kafkasyalı), Kâmil Bey Tokaridze (Gürcü) Prens, Maçabeli (Gürcü), Dr. İsa Ruhi Paşa (Kuzey Kafkasyalı ve Selim Bey Behbulzade (Azeri) den müteşekkil hususi bir delegasyonu Berlin ve Viyana'ya gönderdi. Ocak 1916 da bu delegasyon Avrupa Devletlerine bir muhtıra (memorandum) vererek Kafkasya milletlerinin vaziyetini anlattı. Kafkasya'nın kurtuluşunu ve dört Kafkas Devletinden (Kuzey Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) müteşekkil konfederatif bir devlet kurmak için Kafkasya Komitesi'ne maddi ve manevî yardımda bulunulmasını rica ve talep etti. Bir müddet sonra Kafkasya Komitesi adını değiştirerek Türkiye'de «Şimali Kafkasya Siyasi Muhacirler Komitesi» ünvanı altında çalışmalarına devam etti. Daha evvel 1908 meşrutiyet inkılabında kurulan Çerkes Taavün Cemiyeti de kültür ve yardımlaşma işleriyle meşgul oluyordu.

tesine maddi ve manevî yardımda bulunulmasını rica ve talep etti. Bir müddet sonra Kafkasya Komitesi adını değiştirerek Türkiye'de «Şimali Kafkasya Siyasi Muhacirler Komitesi» ünvanı altında çalışmalarına devam etti.

Prof. Aziz Meker Bey

İşmaya devam etti. Daha evvel 1908 meşrutiyet inkılabında kurulan Çerkes Taavün Cemiyeti de kültür ve yardımlaşma işleriyle meşgul oluyordu.

Komite mümessilleri Haziran 1916'da Lozan'da toplanan Mahkûm Milletler Kongresi'ne iştirak ettiler ve Kuzey Kafkasya'nın gaspedilmiş hukukunu müdafaa ederek yardım istediler. Bu mümessiller, Çerkezistanlı İsmail Bidanuk ile Dağıstanlı Seyyid Tahir Elhüseyni idi. Kongre, Kuzey Kafkasya Millî Kahramanı İmam Şamil'in hatırasını ve Dağıstanlı hürriyet savaşlarını saygı ile yâd ettikten sonra Başkan Belçikalı Paul Otlet, şu dikkate değer sözleri söylemişti :

«Bizimle birlikte burada şu tarihi saati yaşayanlar, demin dinlediğimiz bu vicdan haykırışını, şu cesur yardım seslerini, hak ve muahedelere riayet çağırışını, serbest yaşamak isteyen insanların kendilerini tazyik ve istismar edenlere karşı yarattıkları bütün şanlı mücadele atriğini hiç bir zaman unutmayacaklardır.» (59)

Müşir Fuat Paşa (Thuga) riyasetinde çalışan Şimalî Kafkasya Komitesi, Türkiye'de ve Avrupa'da Kuzey Kafkasya'nın kurtarılmasına müteveccih şuurlu bir faaliyet ve kuvvetli bir propaganda yürütmekte idi. Kafkasya'ya dair Türkçe, Fransızca, Almanca ve Macarca ve başka dillerde eserler neşrediliyor; basın yoluyla dava müdafaa ediliyordu. Harp içinde olan devletlere ve tarafsız memleketlere muhtıralar verilerek Kafkasya'nın istiklâli için maddî ve manevî yardım talepleri tekrarlanıyordu. Avrupa'nın muhtelif siyasi mahfilleri ile temaslarda bulunan ve Kafkasya ile de gizli münasebet tesis eden komite, yalnız ayrılmayı değil, aynı zamanda hür ve müstakil Kuzey Kafkasya'nın müstakbel siyasi idare şeklini dahi sarahatle tespit etmişti. Rusya'nın dahili vaziyetinden mükemmel bir surette haberdar olan Şimalî Kafkasya Komitesi, Çarlığın çökmeğe üzere bulunduğunu ve bunu müteakip Rusya'da büyük bir karışıklığın çıkacağını kuvvetle tahmin ediyor; vukuu muhtemel böyle bir vaziyetten istifade için faal bir surette çalışıyordu. Kültür işleriyle meşgul olunuyor, millî tarih, edebiyat, müzik, folklor gibi konular üzerinde neşriyat yapıyordu. Ayrıca İstanbul'da müstakbel Kuzey Kafkasya Devleti için millî dil ve lehçelerde mektep kitapları basılarak hazırlanıyordu. Kuzey Kafkasya'ya gizlice öğretmen ve idealist fikir adamları da gönderilmişti. İstanbul Mülkiye Mektebi mezunu Nuri Sağva, hukukçu ve «Mir'at-ı Şuun» adlı üç ciltlik kıymetli eserin müellifi Yusuf Suat Neğuç, Dr. Ali Suat Asyok, Muallim Düzceli İbrahim Hızal (1960 yılında vefat eden bu kıymetli idealist öğretmen Kuzey Kafkasya'da Penekhes'de bir mektep açarak binlerce genç okutmuştu. Bolşevik istilâsından sonra Türkiye'ye dönmüştür.) Düzceli Hafız Zekeriya Efendi (Besni) Harun Tletseruk, Akif Tuğun ve daha bir çokları meyanında, bir kaç yıl evvel Mısır'da vefat eden 100 matbu eser sahibi âllame Şeyh Muhammed Zahit Kevserî (Gusar) da gidenler arasında idi.

III. B Ö L Ü M

ÇARLIĞIN YIKILIŞINDAN SONRA KUZEY KAFKASYA

Şerefli ve ölmez idcalilere bir tek hamle ile varıldığını tarih pek az yazar; fakat tarihin daima yazdığı şey azim ve sebat ile ümidi kesmeyerek yapılacak hamlelerin bir milleti idcalarına her halde ulaştıracağı ve ulaştırdığıdır.

General İsmail Berkok

Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

Kuzey Kafkasyalılar, istiklâllerine uzanan pençelerden kurtulmak ve boyunlarına geçirilen esaret zincirlerini parçalamak için bir fırsat bekliyordu. Nihayet sabırsızlıkla beklenen büyük hadise vuku buldu. 1917 şubatında Rusya'da ihtilâl patlak verdi. Bunun neticesi olarak Çarlık Rusyası devriliyerek tarihin karanlık derinliklerine gömüldü. Çarlığın kan ve ateşle tesis ettiği hudutlar içerisinde kalan esir milletler, bu durumdan faydalandılar. Birer birer millî hükümetlerini kurmaya başladılar. Bu sırada Kuzey Kafkasya pek ateşin bir sahneye dönmüştü. 53 yıldan beri ancak destanlarda dinledikleri millî varlık ve istiklâllerini yeniden canlandırmak azmîle bütün dağlar, kartal yürekli bütün sakinleriyle tek bir kalp halinde çarpıyordu. Halkın coşkun tezahüratı ile beraber münevverlerin çalışmaları da hür ve müstakil bir devlet kurmak yolunda hızla inkişaf ediyordu.

3 Mayıs 1917 tarihinde Terekale'de (Vladikafkas) birinci büyük halk kurultayı toplandı. Bu toplantıya Karadeniz'den Hazar Denizi'ne kadar, kanları, harsları ve medeniyetleriyle kardeş olan bütün dağlı kabilelerin temsilcileri çağırılmıştı. Kuzey Kafkasya millî mücadelesi tarihinde hürriyet ve istiklâl ideali etrafında bu derece şuurlu bir ittifak ve şumullü bir kurultay ilk defa teşekkül ediyordu. Terekale Tiyatro binasında 500 resmî mümessil vardı. Ayrıca Kardeş Azerbaycan ve Gürcistandan da bir çok müşahit heyetleri gelmişti. Kurultayda Kuzey Kafkasya'nın muvakkat millî hükümeti mahiyetini taşıyan «Birleşmiş Şimalî Kafkasya ve Dağıstan Dağılıları Birliği Merkez Komitesi» adında en yüksek bir icra organı seçildi. Komisyonların ve umumî heyet'in gündemindeki bütün meseleler karara bağlandıktan sonra toplantının beşinci günü Dağıstan mümessillerinden aksakalî ve nuranî yüzlü Süleyman Hacı'nın kurultaya hitaben söylediği şu sözler, memleketi baştan başa

kaplayan milli heyecana ve birlik ruhuna veciz bir şekilde tercüman olmuştur:

«Bu beş gün zarfında yapılan müzakereler ve verilen kararların bizi, memleketimizi hürriyete ve refaha kavuşturması için Bütün Allah'a dua edelim. Birliğimizin ve kardeşliğimizin bugünden sonra devam etmesi ve cehdileşmesi için and içelim.»

Süleyman Hacı'nın konuşması, heyecanı son haddine vardırmıştı. Bunun üzerine bütün murahhaslar ayağa kalkmış ve yüksek sesle yemin etmişti. Bu unutulur bir gün değildi. Yüzden fazla ak sakallı bilgin Kur'an-ı Kerim'i öpüyor, ağlayarak kucaklaşıyordu (60).

18 Eylül 1917 de And'de ikinci kurultay toplandı. (Kuzey Kafkasya Milli Müessesan Meclisi) adını alan bu kurultay, ittifadın fevkalâde bir tasvibe mazhar olduğunu açık bir şekilde gösterdi. 1500 murahhasın açık havada toplanması büyük bir heyecan ve birlik havası yaratıyordu. Dağıstan, Kumuk, Salatay, Terek Vilâyeti, Çeçen-İnguş (Nohçi-Galgay), Asetin (Kuşha), Kabartay, Karaçay-Balkar, Adige, Abhaz ve Şetkale (Stavropol) v.b. bölgeler delegeler gönderilmişler; temsil edilmişlerdi (61). Milli Müessesan meclisi, esas teşkilât bakımından aşağıdaki kararları alarak Kuzey Kafkasya'nın müstakbel anayasasının ana hatlarını tespit etmişti:

- 1 — Kuzey Kafkasyalılar siyasî bir birlik teşkil ederler.
- 2 — Bu birlik içinde her kabile tam bir muhtariyete sahip olacaktır.
- 3 — Birliğin iki teşriî meclisi bulunacaktır. Birincisi otuz binde bir nispetinde seçilmiş (Meb'uslar Meclisi), diğeri her kabilenin seçeceği ikişer âzadan mürekkep (Âyan Meclisi).
- 4 — Her iki meclis kendi arasından bir icra hey'eti, bu hey'et de kendi arasından bir reis seçer. Eu reis aynı zamanda bütün birlik teşkilâtının başkanıdır.
- 5 — Devletin anayasasının muhafaza ve idamesi, meclisler tarafından yapılan kanunların, icra kuvvetinin ve her kabileye ait idarî ve kazaî işlerin anayasaya uygun olup olmadığını mürakabe etmek üzere bir yüksek divan teşkil edilmiştir (62).

Milli Müessesan Meclisince Merkez İcra Komitesi seçimi yenilerek komiteye tam salâhiyet verildi. Kuzey Kafkasya'nın mukadderatı, Abdülmecit Çermoy riyasetindeki bu komite tarafından tayin edilecekti.

Kuzey Kafkasya, bu şekilde bir kuruluş devresi içerisinde iken 7 kasım 1917 tarihinde Bolşevikler iktidarı ele geçirmiş ve Rusya'da

iç savaşlar başlamıştı. Bolşevikler, Çarlık Rusyası esaretinde uzun yıllar ızdırap çekmiş mahkûm milletlerin kurtuluş hareketlerinden kendi hesaplarına faydalanmak ve onların omuzlarına basarak hâkimiyet tahtına çıkmak için geniş çapta riyakâr bir propaganda faaliyetine girişmişlerdi. Sovyet Hükûmeti'nin bu maksatla 2 kasım 1917 de ilân ettiği «Rusya Milletlerinin Hakları» beyannamesinde aşağıdaki hususlar zikrediliyordu:

- 1 — Rusya'da yaşayan milletlerin müsavet ve hâkimiyetleri
- 2 — Bu milletlerin Rusya'dan ayrılarak mustakil hükûmet kurmak hakları da dahil olmak üzere kendi mukadderatlarını tayindeki serbestileri
- 3 — Milli, dinî bütün imtiyazlar ve tahditlerin ref ve ilgası
- 4 — Rusya devlet sınırları dahilinde yaşayan azınlıkların ve gurupların serbestçe gelişmeleri (63).

Bu beyannameden başka (19.12.1917) tarihli ve Lenin ile Stalin'in imzalarını taşıyan iki yüzlü diğeri bir beyannamede de Rusya Müslümanlarına hitaben şöyle deniliyordu:

«Rusya Müslümanları, Volga Tatarları, Kırım Tatarları, Kırgızlar, Sibirya ve Türkistan Sartları, Kafkasya Türkleri ve Tatarları, Kuzey Kafkasyalıları!.. Rus Çarları ve zalimleri tarafından bütün camileri, minberleri yıkılmış, dinleri âdetleri çiğnenmiş olanlar; sizlere hitab ediyoruz! Dinleriniz, âdetleriniz, milli ve harsî müesseseleriniz bundan sonra her türlü tecavüzden masumdur. Milli hayatınızı istediğiniz gibi tanzim ve idarede hürsünüz. Bu sizin hakkınızdır. Biliniz ki, gerek sizin ve gerek Rusya'da yaşayan diğeri bütün milletlerin haklarını biz Sovyetler himaye ve müdafaa edeceğiz. Bu inkılâba ve onun hükûmetine yardım ediniz!

Arkadaşlar! Yükselttiğimiz bayrakla her mahkûm millete hürriyet götürüyoruz. Müslümanlar! Sizden maddî, manevî yardım bekliyoruz» (64).

Sovyetler, işte bu yalancı vaadlerle ve iki yüzlü propagandalarla milletleri kandırmaya çalıştılar. Bu gibi beyannamelerle Çarlık Rusyası'nın her türlü zulmüne maruz kalmış ve hiç bir zaman haklarına, şeref ve mükaddesatına hürmet edilmemiş olan mahkûm Müslüman-Türk Âlemi ve diğeri milletlere ne kadar parlak bir istikbal ve mes'ud bir hayat vaad ediliyordu!

Asırlardan beri hürriyet ve istiklâlî uğrunda kanını nehir gibi akıtmış olan Kafkaslı, Bolşeviklere aldanmıyordu. Zira o, düşmanını tarih boyunca denemişti. Dağı çok iyi biliyordu ki, Rus'un kivesi değişmekle seciyesi değişmez.

Kuzey Kafkasya Merkez Komitesi, daha Bolşevikler iktidara ge-

lir gelmez 20 Kasım 1917 tarihinde ünvanını Muvakkat Hükümet'e tahvil ederek Rusya'dan ayrıldığını ilân etti ve mustakil bir devlet vücûda getirdi. Yeni hükümet askeri, mali, zirai ve idari v.b. gibi muhtelif devlet teşkilâtı üzerinde geniş kararlar alarak muntazam bir faaliyete girişmişti. Resmî müesseselere, bankalara, emniyet teşkilâtına ve mekteplere millî bir şekil verildi. Bu hal, Çarlığın emperyalist ve müstemiekeci siyasetinin vaktile memlekete sürüklediği Slav muhacirleri arasında endişe ve korku uyandırıyor. Çünkü Çarlık İmparatorluğunun Kafkasya'da kendilerine lutfettiği malikânelerde ve geniş, münbit topraklarda Dağlılara nazaran imtiyazlı bulunmalarını millî hükümetin hoş karşılamayacağını seziyorlardı. Bu yüzden öteden beri birbirleriyle anlaşamayan Kazaklar, Mujikler, Ukraynalılar ve monarşizmden komünizme kadar çeşitli cereyanlar elele vermişler; Dağlılara karşı cephe almışlardı. Diğer taraftan da komünist beşinci kolu memlekete sızmış, sinsi sinsi faaliyet gösteriyordu. Millî Hükümetin bu tazyik ve tahrikler karşısında durumu cidden ağırlaşmıştı. Binaenaleyh hariçten gelecek samimi bir yardıma ihtiyaç hissediliyordu. Bunu da Türkiye'den başkası yapmazdı. Bu maksatla Türkiye'ye Abdülmecit Çermoy ve Hay-

Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Hükümeti'nin 1918 yılında İstanbul'a gönderdiği elçi hey'etinden bir grup. Ön plânda, sağdan sola: İbrahim İbrahimbeğ, Hasan Hadzarağ, Abdülmecit Çermoy (Hey'et reisi), Mühendis İbrahim Haydar, Cemal Abağacı.

dar Bammat'ın başkanlığında hususi bir murahhas hey'eti gönderildi. Kuzey Kafkasya murahhas hey'eti Trabzon'da kısa bir müzakereden sonra 6 Mayıs 1918 de İstanbul'a ulaştı. Bu hey'etin başlıca iki mühim vazifesi vardı. Bunlar, Kuzey Kafkasya'nın istiklâlinin Türkiye ve müttefikler tarafından tanınmasını temin ve bir yardım anlaşması imzalamak idi. Türk Hükümetiyle yapılan müzakereler sonunda 11 Mayıs 1918 tarihinde Kuzey Kafkasya'nın istiklâlini ilân ettiği aşağıdaki nota ile bütün devletlere tebliğ edildi:

«Âtîde vaziül'imza Şimali Kafkasya Ahali-i Asliyesi İttihadı Hükümetinin selâhiyet-i kâmileyi haiz murahhasları, hususat-ı âtiyeyi bütün hükümetlerin nazar-ı iltılama vaz ile kesbi şeref eylerler.

Şimali Kafkasya milletleri usulü dairesinde bir meclis-i millî intihab etmişlerdir. 1917 senesi mayıs ve eylül ayları zarfında içtima eden bu meclis, Şimali Kafkasya Ahali-i Asliyesi İttihadı'nın tesisini ilân etmiş ve kuve-i icraiyesi azası meyânında zirde vaziin-i imza bulunan hükümet-i hâzıraya tevdi eylemiştir:

1 — Şimali Kafkasya Ahali-i Asliyesi İttihadı, Rusya'dan iftiraka ve mustakil bir hükümet halinde teessüse karar vermiştir.

2 — Yeni hükümet arazisinin hududu, şimalen Dağıstan, Stavropol, Terek, Kuban ve Karadeniz vilâyet ve sancaklarının sabık Rusya, İmparatorluğundaki aynı hudud-ı coğrafiyesi, garben Karadeniz, Şarkan Bahr-i Hazer olacak, cenuben teferruatı, Maverayı Kafkas Hükümeti ile bilâ iltılaf tayin edilecek bir hududu haiz bulunacaktır.

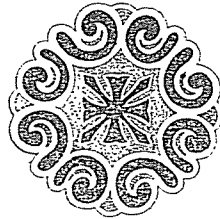
3 — Zirde vaziin-i imza salâhiyet-i kâmileyi haiz murahhaslar mukarrerat-ı anıfayı bütün hükümetlerin iltılama vazetmeye ve işbu tebliğ ile Şimali Kafkasya Ahali-i Asliyesi İttihadı Hükümeti'nin tesisini ilân etmeye memur edilmişlerdir. Binaenaleyh zirde vaziin-i imza, Şimali Kafkasya İttihadı Hükümet-i Mustakilesi'nin kendisini usulü dairesinde teessüs eylemiş addettiğini beyan ederler.» (65)

(Haydar Bammat, Abdülmecit Çermoy)

Kuzey Kafkasya'yı (26 Mayıs 1918) de Gürcistan ve (28 Mayıs 1918) de de Azerbaycan, istiklâllerini ilân ederek takip ettiler. Bu komşu ve dost cumhuriyetler için, Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti son derece ehemmiyet arz ediyordu. Bilhassa Azerbaycan Millî Hükümeti, Kuzey Kafkasya'ya karşı dinî-millî bağların kuvvetlendirdiği yakın bir dostluk siyaseti takip ediyordu. Azerbaycan Devleti, Kuzey Kafkasya Cumhuriyetine elinden geldiği kadar yardımda bulunmaktan geri kalmamıştır. Çarlık devrinde askere alınmadıklarından as-

kerlik talim ve tecrübesi olmayan Azerbaycanlılar, Kuzey Kafkasya'ya askeri yardımda bulunmak imkânını bulamamış ise de 50 milyon manat (o zamanki Azerbaycan bütçesinin 1/8 i ve kambiyo hesabına 2,5 milyon İngiliz lirası) gibi büyük bir malî yardımda bulunmuşlardır (66).

Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti, istiklallerini ilân eden diğer Kafkas devletlerine (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) Kafkasya Konfederasyonu halinde birleşmeyi teklif etti. Dört Kafkasya Devleti arasında Tiflis'de aktedilen konferanslarda, askeri kuvvetlerin, diplomatik faaliyetlerin, gümrük ve para emisyonunun birleştirilmesi meseleleri ele alınarak müzakere edildi. Rus tehlikesine harşı müttehid bir şekilde mukavemet imkânı bahsedebilecek olan bu konfedere devlet tasarısı bazı sebepler yüzünden gecikti ve tahakkuku mümkün olamadı.

KUZEY KAFKASYA'NIN İSTİKLÂLİNİ İLÂN ETMESİNİN TÜRK MATBUATINDAKİ AKİSLERİ

Kuzey Kafkasya'nın istiklâlini ilân etmesi, Türk, Alman ve Avrupa matbuatında geniş akisler uyandırmıştır (67). Bilhassa Türk umumi efkârı, bu müstesna ve mes'ud hadiseyi sevinç ve heyecanla karşılamıştır. Türk millî ajansı ve matbuatı umumi hissiyata hak-kile tereüman olmuş; gazeteler haftalarca bu mevzua dair ciddi yazılar neşretmişlerdir. Türk matbuatının bu meseleye verdiği büyük ehemmiyeti belirtmek maksadile bu yazılardan bir kaçını aynen dercediyoruz.

İKDAM gazetesi (Nu. 7631, 8. Mayıs. 1918 Çarşamba) :

«Şimalî Kafkasya'nın İdaresi»

«Sadaret İle Başkumandanlığa Haklı Bir Müracaat»

Türkiye'deki Kafkasya'î Şimalî ahalişi namına anasır-ı muhtelifeden mürekkep bir hey'etin Makam-ı Samî Sadaret-i Uzmaya ve Başkumandanlık Vekâlet-i Celilesine müracaatla Şimalî Kafkasya'nın Rusya'dan fekki irtibatile Hükümet-i Osmaniyeye ve ahali-i mahalliyyenin âmal ve menafiine muvafık bir tarz-ı idareye mazhar olmasına muavenet ve müzakeret buyrulması istirhamından bulun-duğunu beyan etmiş ve bu (pek muhik ve mühim müracaatlarının) istinad ettiği esbab ve avamil-i siyasiyye, tarihiyye ve diniyyeyi mübeyyin mufasssal bir muhtıra tevdi eylemiştir. (Millî)

TASVİR-İ EFKÂR gazetesi (14. Mayıs. 1918 Salı)

«Şimalî Kafkasya İlân-ı İstiklâl Etti.»

«Şimalî Kafkasya'nın İlân-ı İstiklâli - Yeni Hükümetin

Hudutları - Mesahai Sathiyesi - Nüfusu»

«Bervechiâti münderic nota, Şimalî Kafkasya Ahalişi'nin ilân-ı istiklâl ederek bilcümle devletlere ve bu meydana Hükümet-i Osmaniyeye tebliğ-i keyfiyet ettiğini ve bu yeni devletin hudutlarını bildirmektedir. Yeni teşekkül eden (Şimalî Kafkasya Ahali-i Asliyesi İttihadı Hükümeti) Kafkasya Dağlarının şimalinde, Don Kazakları'nın meskûn oldukları havaliye kadar imtidat etmektedir. Şimalî Kafkasya Hükümeti, istiklâl notasında da bildirmiş olduğu vechile cenuben Gürcistanı da ihtiva eden Maverayı Kafkas hükümeti, şarkan Bahr-i Hazar ve Bakû Vilâyeti, garben Karadeniz ve şimalen de yeni hükümetin müteşekkil olacağı Dağıstan, Terek Stavropol, Kuban ve Karadeniz vilâyet ve sancaklarının sabık Rusya İmpara-

torluğundaki hududu coğrafiyesi ile mahdud olacaktır. Malûm olduğuna göre Maverayı Kafkas Hükümeti (ki, Şimali Kafkasya'nın hududu cenubisini teşkil ediyor).-şimalden Kafkas Dağları, şimali şarki cihetinden Dağıstan, cenub ve cenubi şarki cihetinden de İran ve Osmanlı hudutlarıyla mahduttur. Kafkasya Hükümeti'nin ilân-ı istiklâli ile sabık Rusya ve Devlet-i Osmaniye arasında biri Maverayı Kafkas diğeri de Şimali Kafkas Hükümeti namile iki devlet teessüs etmiş oluyor. Bu, Türkiye-Rusya hududu arasında yeni iki hükümetin girmesi Rus tehlikesinin ebediyen zail olduğunu teyid etmesi itibarile bizce cidden baysi mamnuniyettir. Bundan mâdası, Şimali Kafkasya'da bir Türk Hükümet-i İslâmiyesi'nin teessüsü de biz Türkler ve Osmanlılar için ayrıca sürur ve memnuniyetle karşılanacak bir hadise-i hayriyedir. Bunun, Şimali Kafkasya Hükümeti'nin istiklâli hükümetimizce ve müttefiklerimizce derhal tasdik edileceğini muhakkak adediyoruz. Bugün yeni hükümetin notada tasrih edilen hudutlar dahilinde bir haritasını enzar-ı kariine vâzederek Şimali Kafkasya'nın hudut ve mesaha-i sathiyasını bervechiâti dercediyoruz:

Memleketin Eyaletleri	Mesaha-i sathiyası	Nüfusu
Dağıstan	29.709 Km. murabba	715.100
Kuban	94.909 »	2.911.800
Karadeniz Vilâyeti	8.399 »	139.600
Stavropol	54.310 »	1.312.100
Terek	72.913 »	1.246.700
YEKÜN	260.235 »	6.325.300

Yukarıdaki rakamlardan anlaşılacağı üzere Şimali Kafkasya Hükümeti 260.235 murabba kilometre mesaha-i sathiyası ve 6.325.300 nüfusu câmi koskoca bir islâm devleti olacaktır.» (68).

TANİN gazetesi (15.mayıs.1913 çarşamba)

«Siyasiyat» (Başmakale)

«Şimali Kafkasya'nın İstiklâli»

«Dünkü gazeteler, Şimali Kafkasya Hükümeti namına Şimali Kafkas Hükümeti'nin şehrîmizde bulunan iki uzvu ve murahhası tarafından Hükümet-i Osmaniye'ye tevdi edilmiş olan bir notayı neşr ediyorlardı. Notada, Rus ihtilâlinin tevliid eylediği netayice ve bizzat bugün Rus Hükümeti namını taşıyan Büyük Rusya Cumhuriyeti'nin kabul ettiği esasata istinaden Şimali Kafkasya'nın mustakil bir hükümet olarak teşekkül ve teessüs ettiği Bab-ı Âli'ye tebliğ edilmiş bulunuyor. Bab-ı Âli'nin bu ilânı derhal kabul ve tasdik etmesini

bittabii kimse hayretle telâkki etmiyecektir.

Sabık Çar İmparatorluğunun inhilâli üzerine Çarlığın yalnız kuvvetle sun'î bir surette birleştirdiği muhtelif milletlerin kendi başlarının çarelerine bakmaya teşebbüs etmeleri pek tabii bir keyfiyet idi. Çarlık istibdadı altında geçirdikleri uzun ve elim seneler esnasında kendi varlıklarını muhafaza ve müdafaa etmiş bulunan bütün milletlerin ayrı ayrı birer hükümet-i mustakile tesis eylemeleri hem hakları, hem de vazifeleri cümlesinden idi. Bütün milletler bu haklarını istimal etmek üzere birer birer teşebbüse giriştiler. Ve bu meyanda kemal -i memnuniyetle gördük ki, Müslümanlar da hakiki bir rûst-i siyasî izharına muvaffak olmuşlardır. Bugün artık istiklâli bir emri vaki haline gelmiş bulunan Kırım Hükümeti'nin, bu uğurda giriştiği mücahede, Çarlık idaresi altında yaşamış olan kardeşlerimizin millî ve dinî varlıklarını muhafaza hususunda senelerden beri nasıl çalışmış olduklarını göstermeye en kuvvetli bir delil teşkil eder.

Şimali Kafkasya'da yaşayan kardeşlerimizin bu "noktai nazar"dan sarfettikleri faaliyet de şüphesiz pek ziyade şayanı tebrik ve iftihadır. Karadeniz sahillerinden Kuzgun Denizi kenarlarına kadar uzanan yüksek dağların şimalinde yaşayan kardeşlerimiz tarihin hazırladığı hadisat esnasında kendilerine terettüp eden vazifeyi tamâmile idrak etmişler ve her ne suretle olursa olsun, her ne türlü esbab ile tahaddüs ederse etsin, aralarında mevcut bütün ihtilâfatı bir tarafa bırakarak bütün kuvvetlerini Şimali Kafkas istiklâlinin tesisine hasretmişlerdir. Binaenaleyh Şimali Kafkas Hükümeti'nin istiklâlini pek muhik ve meşru gösterecek ortada başka hiç bir sebep bulunmasa idi yalnız bu sebep, yani bütün bir kitlenin müttehit ve müttefik elele vererek bu gaye için çalışması kâfi idi. Filhaki bu havalide yaşayan kardeşlerimiz daha ihtilâlin ilk günlerinde tamamen elele vermişler ve yalnız istiklâllerini kurtarmak için çalışmışlardır. Bu kadar sıkı bir ittihad ve bu kadar kuvvetli bir azim ile müdafaa edilen bir hakkın istihsali kadar tabii bir hal tasavvur edilemez. İşte bugün o hak istihsal ediliyor.

Moskof İmparatorluğunun inhilâlinden beri eski Çarlık hudutları dahilinde yaşayan kardeşlerimizin gösterdikleri bu azim ve ittihad nûmuneleri bizi hakikaten pek ziyade memnun ediyor. Çünkü zaman her şeyden evvel kardeşler arasında sıkı bir ittihad ve ittifaq emrediyor. Şark büyük bir inkılâb devresine dahil olmuştur. Bu inkılâbın ilk ve en ziyade hususiyeti de bir takım şeylerin tamamen yıkılması ve yerlerine diğeri bir takımlarının getirilmesi lüzumudur. Yarmak, yıkmak gibi değil, elbet daha zordur. Yaparken tesadüf edilen müşkilât, yıkarken tesadüf edilenlerden daha çok ol-

duğuna göre yapmak için çalışanların her şeyden evvel aralarında tam bir ittifak ve ittifak ile hareket etmeleri lâzım gelir. Binanenaleyh Şimali Kafkas Hükümetinin istiklâlini kalplerimizde en tabî meserretle selâmlarken bu nokta üzerinde bir kerre daha ısrar etmeyi vazife biliyoruz. Kardeşlerimizin başladıkları işlerde muvaffak olmaları için, şimalde, cenupta, Kırım'da, Türkistan'da hülâsa her tarafta daima müttehit ve müttefik olarak hareket etmeleri ve birbirlerine yardımcı hiç bir zaman unutmamaları birinci derecede mühim bir vazifedir.»

Aynı gazetenin üçüncü sayfasından aldığımız, «Şimali Kafkasya» ve «Pek Tabîi Bir Hükümet» başlığı altındaki aşağıdaki makale tanınmış coğrafyacı Faik Sabri tarafından kaleme alınmıştır.

«Şimali Kafkasya Ahalî Aslıyesi İttihadı Hükümet'nin Dersaadet'de bulunan, salâhiyet-i kâmileyi haiz murahhasları tarafından Hükümet-i Seniye ve diğer bilcümle hükümetlere tebliğ edilen bir notada Şimali Kafkasya'nın Rusya'dan ayrı, mustakil bir hükümet halinde teessüsü bildiriliyor. Büyük Rus İmparatorluğunun izmihlâl ve perişanisinden doğan hükümetler arasında, şerait-i coğrafîyenin çizdiği en tabîi hudutlar içinde teşekkül eden, hiç şüphesiz Şimali Kafkasya olacaktır. Hudutlar, muhtelif kuvayı tabiiyenin ve birbirine benzemeyen şerait-i hayatiyeye münkad olan muhtelif faaliyeti-beşerîyenin yekdiğeri ile karşılaştığı sahalardan olması lâzım geldiğine göre en mantıkî hudutlar, tabiatın çizip hazırladığı sahalardır.

İşte Şimali Kafkasya Hükümetinin kendisine çizdiği şimal hududu böyle tabîi bir huduttur. Bu vâsi ve zengin memleketleri kahr ve istibdadı içinde senelerce saklayan Rus istilâsı, bhusus bu havali-de hiç bir coğrafya kanunu ile izah edilemez bir hadise teşkil etmiştir. Bu istilâ olsa olsa kurak memleketlerde nadir zuhur eden ve nedreti nispetinde şiddet gösteren sahnaların âni olarak teyid ettiği feyzanlara benzetilebilir. Şiddeti nispetinde pek geçici bir mahiyeti haiz olan bu istilâ senelerden beri önüne çıkan bütün neva-hi tabiiyeyi aşarak ilerlemiş ve Moskova bozkırlarının dört cihetinde geliş-güzel uzanmış, uzanmıştı. Rusların Sibiryada sür'atle ilerleyerek az zamanda Bahr-ı Muhit-i Kebir sahillerine kadar sokulmaları, bu memleketin eşkal ve avarızının hazırladığı suhuletler, nehir şebekelerinin teş'ubu ve nehirlerin muhtelif tâbileri arasındaki tepelerin cüz'î irtifada olması ve bir havzadan diğerine intikali gibi coğrafî sebepler hasebîle daha kolaylıkla izah edilebilirdi. Fakat Rusların cenuba doğru tevessülerinde Karadeniz'in oynadığı rolü daha şarkta Kafkasya tekrar edememiş bazı tarihî ve içtimai ha-

diseler bu sahada Rusları daha cenuba indirebilmişti. Lâkin esasatı tabiiyyeye istinad etmeyen bütün hadisat-ı beşerîyye gibi işte Rusyanın bu mantıksız tevessüü de bir aksülamel tevliidinden hali kalmadı.

Rusya idaresinde Şimali Kafkasya muhtelif nevahii tabiiyesile müttehit bir şekl-i idareye tâbi tutulur ve Avrupa-i Rusya'dan adedilirdi. Bu suretle hususiye ve şahsiyet-i tabiiyesile pek bariz bir asya memleketi olan Kafkasyayı Avrupa'dan telâkki etmek ıztırarı hasıl olurdu. Öteden beri coğrafyaşinaslar Avrupayı Asya'dan ayıran tabîi hudutları tayinde tereddüde düşmüşlerdi. Avrupa Asya'nın adeta küçük bir yarımadası gibi idi. Garp'te onunla pek mütemadi bir irtibata malikti. Bu cihetle Asya âlemi nerede bitiyor, Avrupa memleketleri nerede başlıyor, buralarını kat'i surette tefrik etmek mümkün olamıyordu. Adalar ve Marmara Denizlerinde, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarında birbirine pek yaklaşan, bazı yerlerde adeta geniş bir nehrin iki sahili kadar yekdiğerine sokulan ve Kırım ile Kafkasya arasında Kerç Boğazında aynı şekli irae eden bu iki kıta daha şimalde pek müttehit bir vaziyet alıyordu. Kurunı vasatide Asya hududu Azak Denizinden ve Don Nehrinden geçebilir ve (Perm) ve (Astırankan) gibi Avrupa şehirleri olduğuna şüphe olmayan yerler, Asya'da telâkki edilirdi.

Halbuki (Şimali Kafkasya) hükümetinin kendine çizdiği hudut bu mühim meseleyi tamamiyle hal eden büyük bir hadise-i coğrafîyedir. Bu hükümet, Asya ile Avrupayı burada yekdiğerinden en tabîi surette ayıran bir hudut kenarında teessüs ediyor. Şu suretle ki, kadema Avrupayı cenubi şarkide tahdit etmek isteyenler hiç bir tereddüde düşmeksizin Şimali Kafkasya hududunu, Avrupa ve Asya arasındaki hudud-i tabiiyye olarak gösterebileceklerdir.

Bu hudut Bahr-i Hazer sahilinde (Kuma) ve (Sarıkamış) nehirlerinin mansabından başlayarak bir sıra uzun gölleri muhtevi olan Mansın (Manıç) havzasını Reçevesko ya kadar takip ettikten sonra (Yensk) de Azak Denizine müntehi oluyor. İyi bir atlata bu hudut üzerindeki eşkal-i coğrafîyeyi takip edenler, Bahr-ı Hazer'e müntehi olan (Sarıkamış) Nehri ile Azak Denizi'ne dökülen Don Nehri'nin bir tabîi olan (Mansin) havzası arasında hiç bir hattı tefrik olmadığını ve bu iki sath-ı mailin bir sıra uzun göller ve bataklıklar ile birbirile temasa geldiğini görürler. Fihakika bu havza vaktile Asyayı Avrupa'dan ayırmış olan eski bir denizin terketmiş olduğu araziden bu merkez Azak Denizini ve Karadenizi Bahr-ı Hazer'e birleştiriyor. Ve daha şimalde Bahr-ı Hazer-i Tobol Bataklığı ve Obi Havzası vasıtasile ta Bahr-ı Müncehid-i Şimaliye kadar sürüklüyordu. İşte Avrupa ve Asya Âlemleri asıl bu tabîi hudut tara-

feyninin birbirinden pek farklı, pek mütebayın bir şekilde göründüğünden Şimali Kafkasya Hükümeti Asya'nın garp kapılarından birinde bekleyen bir bekçi hükümet vazifesini yüklenmiş demektir. Diğer cihetten yine bu vaziyet Şimali Kafkasya Hükümetine başka mühim bir vazife-i medeniye daha tahmil ediyor ki, o da tabiatile temasa gireceği Avrupa medeniyet ve terakkiyatını cesim Asya kitlesine nakil hususundaki tavassutudur. Bu vazife Garbi Asya'da evvelce yalnız Türkiye'ye tevccüh ediyordu. Şimdi bu ağır ve müşkül, fakat zahmeti derecesinde şerefli vazifede bize dost muaveneti uzatmakla mükellef olan kardeş hükümetin ırkdaşlarımızdan ve ekseriyetle müslüman diğer kavimlerden mürekkep olması ayrıca mücib-i memnuniyettir.

Şimali Kafkasya Hükümeti şimalde bulduğu bu tabii hudut kadar cenupta, şarkta ve garpte de tabii hudutlarla çevriliyor. Cenupta Kafkas Dağları, şarkta Bahr-ı Hazer ve garpte Azak Denizi ve Karadeniz bu yeni hükümeti en kat'i, en mantikii çerçevesi içine almaktadır.

Diğer cihetten hükümetlerin, iklim, avarız-ı tabiiyye, kaabiliyet-i iktisadiye gibi bir takım şeraiti tabiiye ile tahdit edilen mantiki nahiyelelere tekabülü pek zaruri bir hadise-i içtimaiye suretinde tecelli etmektedir. Medenî memleketlerde hükümetlerin esas bünyesi, vekayi-i tarihiyye tesirile birbirine karışmış ve bu suretle gayri mütecanis bir kitle teşkil etmiş olan muhtelif parçaların küle tabiiyeti siyasisesinden ibaret değildir. Buna bir de biri diğerinin nekayızını itnam eden muhtelif arazinin mütekabil iktisadi nüfuzunu da ilâve etmek lâzım gelir. İşte bir hükümetin sebebi mevcudiyeti bu sıkı rabıtalarla, birbirine az benzeyen avamilerin yekdiğerile tetabuk etmiş olabilmeleri ve tenevvülerdeki bu ittihad ile izhar edilebilir. Bunun içindir ki, hükümetlerin inhilâlini, tekâmül ve inkişaf-ı tabiiisinde bir takım âvâriz ve müşkilâta tesadüf eden esbab-ı coğrafiyenin bir nevi intikamı suretile telâkki edenler hiç bir zaman aldanmamışlardır. Birbirine komşu yaşayan kavimler umumiyetle mühitlerinin mütenevvi menabi ve mahsulâtından, her iki tarafın da istifadesini temin için, muhtelif nahiyeleleri aynı siyasi küme altında ittihad etmiş görmekte büyük bir menfaat bulurlar. Bu suretle hükümetler, şehirler gibi, muhtelif tabiat ve mahiyette tabii nahiyelelerin nokta-i temasında teşekkül eder büyür. İşte bu itibarla da (Şimali Kafkasya) Hükümeti lâzım gelen şeraiti haiz bulunuyor. Bahr-ı Hazer ve Karadeniz gibi iki mühim dahil denizinde sahil bulunmak, dağlık ve ormanlık bir muntakadan ta ovalara bozkırlara kadar uzanmak itibarile menabii hayatiye ve iktisadiyesi birbirinin noksanını itnam eden bir çok nahiyeleleri yek-

diğerile temasa getiriyor, binaenaleyh tabii bir ihtiyaçtan doğuyor.

Neşrolunan notada (Şimali Kafkasya) Hükümeti'nin Dağıstan, Terek, Stavropol, Kuban ve Karadeniz vilâyet ve sancaklarından teşekkül edeceği tasrih edilmiştir. Cenupta hududun teferruatı Mavera-ı Kafkas hükümeti ile bilâtilâf tayin edileceği söylenmiş ise de cenupta Sohumkale Sancağı'nın da Şimali Kafkasya ile ittihadı fikri galip görünmektedir. Bu esasa göre Şimali Kafkasya Hükümeti'nin müsaha-i sathiyesi takriben 266.000 Km. murabbainı tecavüz edecek ve bu suretle eski Rusya Kafkasya'sının % 57 si genç (Şimali Kafkasya) memleketini teşkil etmiş olacaktır. Bu halde bu memleket mesaha itibarile İtalya'dan biraz küçük demektir. Aynı sahaya isabet eden nüfusa gelince en son istatistiklere nazaran nüfusu 6.590.000 kişiye balığ olmakta ve eski Kafkasya nüfusunun % 51 ni ihtiva etmektedir. Kesafet nüfusu vasati olarak km. murabbainı 24 kişi olduğuna nazaran memleketin pek çok kalabalık olmadığı anlaşılıyor. En kalabalık kısım Kuban Eyaleti olup burada kesafet-i nüfus km. murabbainı 28 kişiyi bulur.»

Yine aynı gazetenin aynı nüshasında, «Son Havadis-Şimali Kafkasya» başlığı altında aşağıdaki haber verilmektedir:

«Milli Ajans vasıtasile Kafkasya İttihadi Cemiyet-i Hayriyesi tarafından tebliğ edilmiştir:»

«Din ve milliyetleri uğrunda asırlarca mücadele ve mübarezedden sonra, pek faik bir kuvvet karşısında teslim-i silâha mecbur olan, fakat istikbâle (Büyük Gün) e olan ümit ve imanlarını hiç bir zaman kaybetmiyerek mevcudiyet-i millilerini muhafaza eden Şimali Kafkasya akvamı Çarlığın yarım asır süren tahakkümünden tamamen kurtuldular, kalplerinde daima yaşayan (Büyük Gün) e nihayet kavuştular. Şimali Kafkasya şimdi hür ve mustakildir. Çarlığın inhidamından bugüne kadar geçen müddet zarfında Şimali Kafkasyalılar, zulüm ve istibdattan tamamen kurtulmuş değildiler. Çarlığın varis-i ihtirasatı olan Bolşeviki çetesi de Çarlığın mezalim ve istisafatına devam etti. Şimali Kafkasyalılar buna da karşı koymaya azmettiler ve ittifak ve ittihad eden bütün Şimali Kafkasya akvam-ı muhtelifesi murahhasalarının rey ve tensibile bir hükümet-i muvakkata vücuda getirdiler. Ve bu sayede Bolşevik tecavüzatına karşı da kendilerini müdafaa ettiler. Hilâfet-i Muazzama-i İslâmiyye bütün ruhları, bütün kalpleri ve mevcudiyetleri ile merbut olan bu akvam Halife-i Zîşanımız Efendimiz Hazretlerine arzı ubudiyet etmek ve istida-ı müzaheret ve muavenet eylemek üzere Makarrı Hilâfete selâhiyeti kâmileyi haiz bir hey'eti murahhasa gönderdiler. Hükümet-i Seniyye-i Osmaniyye'nin her türlü lütuf ve müzaheret ve muavenetine istinad ve itimad eden hey'et-i murahhasa, Şima-

li Kafkasya Ahali-i Asliyesi Hükümeti'nin Rusya'dan ıftiraka ve mustakil bir hükümet halinde teessüse karar verdiğini ve hududu muayyene dahilinde, kendisini usulü dairesinde teessüs eylemiş bir hükümet adettliğini ilân eyledi. Ve keyfiyeti Makam-ı Hilâfet-i Azama ile bilumum devletlere tebliğ etti. Her daim pederane himaye ve şefkatına mazhar olduğumuz Hükümeti Mübeccelemizin minnetdar lütuf atıfeti olan biz Türkiyedeki Şimali Kafkasyalılar lütfkâr muhlisimiz ve müşfik pederimiz, mukaddes halifemiz efendimiz hazretlerine ve azımkâr rical-i hükümetimize kalbimizin en derin hürmet ve samimiyetile arz-ı şükran ve minnetdarı eyler ve bugün yeni hayata kavuşmuş olan Şimali Kafkasyadaki kardeşlerimizin Hükümet-i Osmaniyemizle müttefik ve müttehid bir hükümet teşkil ederek metbu-dinî ve maneviyeleri olan Hilâfet-i Muazzama-i İslâmiyeye karşı öteden beri perverde ettikleri merbutiyeti vazihan ispat ve hissiyat-ı amika-i şükran ve mehmedetlerini filfiil izhar edeceklerini şimdiden temin ile mübahi oluruz.»

TASVİRİ EFKÂR gazetesi (26. Haziran. 1918)

«Şimali Kafkasya Murahhaslarile Mülakat»

«Şimali Kafkasya murahhasları reisi Haydar Bey ile muharrimimiz arasında bervechiati mülakat cereyan etmiştir.»

«— Şimali Kafkas Hükümeti ne suretle teşekkül etti?

— Rus inkılabı aziminden sonra Şimali Kafkasya'da yaşayan akvam-ı cibaliye birleşerek bir hükümet vücuda getirmişlerdir. Moskova'da vuku bulan Bolşevik inkılabı üzerine teşekkül eden Bolşevik Hükümetini tanımaktan imtina eden hükümetimiz büsbütün istiklâlini ilân eyledi ve bütün iktidarı nefsine cemetti. Vücuda getirmek istediğimiz hükümet-i mustakileyi tesis için, geçen Mayıs ayında Türkiye ve müttefiklerle münasebete giriştik. Türkiye ile reva-ı iktisadiye, askeriye ve fikriyemiz var. Gürcüler ve Ermenilerle müslümanları birleştirmeye mani olacak hiç bir sebep bulunmadığından bütün sül tefelühümleri kolaylıkla izale edeceğimizi de kaviyen zanediyoruz.

Türkiye'nin ve müttefiklerinin yardımı ile Kafkasya yeni bir istikbale namzettir. Çünkü biz her nokta nazardan bir hükümeti mustakile vücuda getirecek istidat ve vesaiti haiziz.

— Don Kazakları hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Şimali Kafkasya hudut meselesi, bununla alakadar olan devletler arasında dostane bir surette hal edilecektir. Tabii Kuban da bir hudut meselesine dahildir.

Muharirimiz Haydar Bey'e teşekkür ederek ayrılmıştır.»

Aynı gazetenin 27.Haziran.1918 tarihli nüshasında ikinci bir

mülakat dercedilmiştir ki aynen şudur :

«Haydar Bammat ile Mülakat.»

«Şimali Kafkasya'da furuk-ı siyasiye (siyasi fırkalar) - Sunuf-ı içtimaiye - Maarif Meselesi - Kadınlar Mesaili Milliyeye İştirak edecek - Bolşeviklere Karşı.»

«Şimali Kafkasya hey'et-i murahhasası reisi Haydar Bammat, ifadat-ı sabıkasına zamimeten muharririmize daha bazı beyanatta bulunmuş olduğundan bervechiati dercediyoruz:

Şimali Kafkasya'da bir çok furuk-ı siyasiye var. Eunların içinde şayanı ehemmiyet olanlar, (Milliyetperver), (Radikal), (Sosyal Demokrat) ve (Sosyalist Revölüsyoner) fırkalarıdır. Müslümanların ekseriyeti azimesi (Milliyetperver) fırkasını teşkil ediyorlar. Her ne kadar müslümanlar içinde de sosyalistler varsa da kaabil-i ihmal bir kemiyettedirler.

Kafkasya'da bir asilzade sınıfı da vardır. Fakat bir ehemmiyet-i siyasiyesi yoktur. Çünkü Dağların büyük bir kısmı (Dağıstan ile Çeçenlik) asaleti tanımaz.

Abazalar sureti kat'iyede bizimle beraberdir. Abazaların merkez-i idaresi olan (Sohumkale) de bittiba Şimali Kafkasya'ya aittir. Benim de mevcut bulunduğum Dağlar Meclis-i Umumisi'ne Abazalar tarafından gönderilen hey'et-i murahhasa, Şimali Kafkasya'ya merbudiyetlerini beyan ve teyid etmişlerdir. Öteden beri de bizimle beraberdirler.

Şimali Kafkasya'da kalan Ruslarla münasebetimiz tamamen dostanedir. Eunlar büsbütün Kafkasya'da kalmak istedikleri takdirde, hükümetimize karşı hissiyat-ı samimane beslemek şartile, her türlü hukuk ve vazifeden istifade edeceklerdir.

Şimali Kafkasya'nın bütün münevverleri Rus harsından istifade ederek yetişmiş, Rus cimnaz ve Darulfünunlarında tahsil etmişlerdir. Fakat bu hiç bir vakit bizim hissiyat-ı millimizi tahfif etmemiş; bilakis kuvvetlendirmiştir...

Rus idaresi, gerek türkçe, gerek sair millî lisanlarda mektep küşadına müsaade etmediği için halkın büyük bir kısmı mahrum-ı tenevvür kalmıştır. Çünkü Rus mekteplerine karşı daima bir tevahuş ve ademi itimad göstermiştir. Rusların bu tarz hareketi, Rus mekteplerinde yetişen münevverleri bile millî cereyana daha ziyade raptetmiştir.

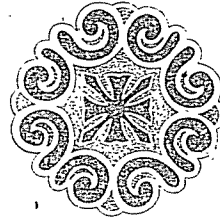
Mekteplerimiz olmamakla beraber medreselerimiz vardır. Mamafih ihtilâlden sonra iptidai mekteplerin tesisine tevessül ettik. Mevcut mekteplerimizde tedrisat türkçedir.

Kadınlarımızdan Rus cimnazlarında ve Darulfünunlarında tah-

sil görmüş olan pek münevverleri vardır. Kadın tabiblerimiz bile mevcuttur. Kadınlar bilumum mesail-i milliye ile alakadar olmakta serbesttir.»

«Ali Han Kantemir dahi muharririmize şu beyanatta bulunmuştur:»

«Bugün Şimali Kafkasya'nın büyük bir kısmında Bolşevikler hakimdir. Bunların izale-i vücudları için çalışıyoruz. Bu babda Türkiye'nin ve müttefiklerinin müzaheret-i maddiye ve maneviyesine mazhar olacağımızı ümit ediyoruz. Kendi vesaitimizle bu işi başa çıkarmak haylice müşkil olmakla beraber müdafaa-i ve muhafaza-i istiklâlimize çalışmaktan geri durmuyoruz. Halkımızın hissiyat-i dinîyesi gayet kuvvetlidir. Millî an'anelerine ziyadesile riayetkârdır.»

MUSTAKİL KUZEY KAFKASYA CUMHURİYETİNE BEYAZ VE KIZIL ORDULARIN TAARRUZLARI

Kuzey Kafkasya Milleti'nin ve Türk umumi efkârının ümitleri gerçekleşti. Bu ilk İslâm Cumhuriyeti Osmanlı Devleti tarafından resmen tanındı. Türk Hükümeti ayrıca Kuzey Kafkasya'nın istiklâlinin müttefik ve bitaraf devletlerce tanınmasını temin için elinden geleni yapacağını vaad ediyordu. 8/6/1918 de Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti ile Türkiye arasında bir dostluk ve yardım anlaşması imzalandı. Kuzey Kafkasya'nın istiklâlini ilân etmesi ve bu tarihi andlaşmanın aktı, kendisini sabık Çarlık Rusyası'nın bütün arazisinin kanunî varisi sayan emperyalist Sovyet Hükümetini son derece edişeye düşürdü. Moskova bir sıra diplomatik teşebbüslerde bulunmaya ve Müstakil Kuzey Kafkasya'nın fiilen kurulması ve tanınmasını Avrupa devletleri nezdinde protesto etmeye başladı. Ezcümle Sovyet Hariciye Halk Komiseri Çiçerin, Moskova'da Alman Büyük elçisi Prens Mirbach'a gönderdiği notada, Karadeniz'den Hazer Denizi'ne kadar uzanan mustakil bir Kafkas Devleti'nin kurulması hâdisesini protesto etmiş ve yeni Kafkas hükümeti tarafından ileri sürülecek iktidar ve selâhiyet iddialarına karşı şiddetle mücadele edeceğini bildirmişti (69). Bu nota gibi daha bir çok vesikalar açıkça gösteriyordu ki, emperyalist ve istilâci zihniyet, gayrı Rus milletlerinin istiklâl temayüllerine aşikâr bir husumet, daha kuruluşundan itibaren Sovyet Hükümeti'nin dış siyasetine esas teşkil etmiştir.

Netekim Lenin, Astrakhan yolu ile Kızlar ve Şamilkale üzerinden Kuzey Kafkasya'ya karşı Kızılordu tümenleri sevk etmeye başlamıştı. Kuzey Kafkasyalılar üç Kızılordu tümenini bu sırada imha etmeye muvaffak oldu. Moskova aynı zamanda ajanları vasıtasile kendi menfur doktrinini her vasıttan faydalananarak propaganda ediyordu (70). Fakat Kuzey Kafkasya'da İslâm inancı çok kuvvetli olduğundan, en fakir tabakasına kadar halk bu propagandaya kapılmıyordu. Öte yandan İngilizler tarafından mükemmel bir surette silâhlendirilmiş olan donanma ile de desteklenen Eicerahof'un kumandasındaki Beyaz Rus ve Ermeni kuvvetleri güneyden saldırıyordu. Nihayet Osmanlı Devleti harekete geçti. Teşkil edilen «Kafkas İslâm Ordusu», Nuri Paşa kumandasında Kafkasyaya girdi. Bu orduda Cephe Kumandanı Mürsel Paşa idi. 5. Tümen'e Kur. Albay Cemil Cahit kumanda ediyordu. Diğer taraftan İsmail Berkok, Mithat Şaplı ve Muzaffer Beyler, teşkilât taburlarile dağ yolundan Kuzey Kafkasyaya ulaşmışlardı. Bu güzide subaylar, memlekete gelir gelmez derhal yerli kuvvetleri organize etmeye başladılar. İsmail Ber-

kok, kurulmakta olan Kuzey Kafkas Kolordusu Kurmay Başkanlığına getirilmişti.

İran üzerinden kuzeye doğru ilerliyerek 1918 ağustosunda Ba-

General İsmail Berkok

kü'yü işgal eden İngiliz Generali Donstervil, Türk kuvvetleri karşısında tutunamadı. Büyük ölçüde zayıf veren İngiliz Ordusu güneye çekildi. Biçerahof ve Ermeni kuvvetleri ise, Derbent ve Petrovski (Şamilkale) şehirlerinde mukavemete hazırlandılar.

15 Eylül 1918 de Azerbaycan'ın baş şehri Bakü, Türk Ordusu tarafından kurtarıldı. 36 saat devam eden Bakü Meydan Muharebesinde bilhassa 5. Tümen en büyük rolü oynamıştır. Azerbaycan Halkı bu suretle oldukça müsait şartlar içinde devlet teşkilâtını tamamlamak imkânını bulmuştu.

Bakü'nün işgalini müteakip 15. Tümen, kuzeye doğru harekete başladı. Süleyman İzzet Bey'in idaresinde bulunan bu tümen, 5 tabur yaya, 25 makinalı tüfek, 1 atlı bölüğü, 8 Krup topu ve 4 dağ topundan ibaretti. Asker sayısı 4200 ise de muharip olanlar 2200 kadardı. Buna rağmen bu kahraman tümen kendisinden çok kalabalık, zırhlı tren ve otomobilleri olan, iyice techiz edilmiş, aynı zamanda donanmanın da himayesini gören düşman kuvvetlerine karşı başarı ile savaştı ve onları püskürttü. 6 Ekim 1918 de Derbent alındı. Ayın onunda teşkil edilmeye başlanan muntazam Kuzey Kafkas Ordusu'na kumandanı tayin edilen Yusuf İzzet Başa ve Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Devlet Başkanı Abdülmecit Çermoy, daha sonra da Kafkas İslâm Ordusu Kumandanı Nuri Paşa Derbent'e geldiler. 13.10.1918 günü yapılan büyük bir merasimden sonra top sesleri arasında Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin yedi yıldızlı millî bayrağı şehirde dalgalanmaya başlamıştı.

Devlet Başkanı Abdülmecit Çermoy tarafından, Şamilkale (Petrovsk) da bulunan Beyaz Rus kuvvetlerine, bulundukları yeri derhal terketmeleri hususunda sert bir ultimatom verildi. Bunun cevapsız kalması üzerine 15. Tümen kuzeye doğru ilerlemesine devam etti. 7 kasımda Şamilkale şehri de çetin savaşlardan sonra kurtarıldı. Biçerahof'un Beyaz Rus kuvvetleri Hazer Denizi yoluyla çekilip gittiler. Tarki Dağlarındaki düşman birlikleri ise tamamen imha edilmiştir. Böylece kahraman Türk Ordusu sayesinde gerek Beyaz gerek Kızıl Rus kuvvetleri Kuzey Kafkasya'nın büyük bir kısmından tırd edilmiş, Türk Ordusu ve millî kuvvetler duruma hâkim olmuşlardı. Bu askerî hareketlerde Türk Kuvvetleri, 7 subay, 153 er şehid; 16 subay, 346 er yaralı ve 20 er kayıp vermişti (71).

Artık her tarafta emniyet havası esiyordu. Kuzey Kafkasya'nın kendi tabii sınırları içerisinde devlet teşkilâtını sağlamlaştırması için Türk subayları millî hükümetle sıkı bir işbirliği halinde çalışıyordu. Türk mütehassıslarının eliyle Dağıstan'da Şamil Alayları teşkil edilmeye başlanmıştı. Dağıstan bölgesinde millî otorite tesis edilmişti. Fakat Kuzey Kafkasya'nın batı kesiminde Terek ve Kuban Ka-

zaklarının yaptıkları baskı gittikçe artmakta idi. Buraları da nizam altına almak ve millî otoriteyi kuvvetlendirmek için ciddi askerî tedbirler almak icab ediyordu. Vaziyetin sür'atle düzelmeye yüz tuttuğu bir sırada acı bir haber bütün planları altüst etti. İstanbul'dan Kafkasya'daki Türk Kuvvetlerinin derhal Türkiye'ye dönmeleri emrediliyordu. I. Dünya Savaşı Osmanlı İmparatorluğunun mağlubiyeyle sona ermiş ve Mondoros Mütarekesi (30 Ekim 1918) imzalanmıştı. Kuzey Kafkasyaya geleli henüz iki ay olan Türk Ordusu 28 aralık 1918 tarihinde yerli halkın hazin nazarları ve gözyaşları arasında Kuzey Kafkasya'dan ayrıldı. Ne yazık ki, mukaddes ideal uğrunda bunca gayret ve fedakârlıklardan sonra Türk Ordusu, gayesine erişmeden geri dönüyordu. Bu hal, Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti için elim bir darbe teşkil etti. Yeni kurulan bir devlet düşman tazyığı karşısında teşkilatlanmak ve kuvvetlenmek imkânlarını büyük ölçüde kaybetti.

Kuzey Kafkasyalılar, mukadderatlarının bahiş mevzuu olduğu bu buhranlı günlerindeki aziz Türk kardeşlerinin samimi yardımını ve Kuzey Kafkasya istiklâli uğrunda şehid düşen kahraman Mehmetçikleri hiç bir zaman unutmayacaktır. (72).

Türk Ordusu çekildikten sonra Kuzey Kafkasyalılar yine her zamanki gibi yalnız kaldılar. Çarlık zamanından kalan zengin cep-hane ve erzak depoları Güney Kafkasya'da bulunuyordu. Beyaz ve Kızıl ordularla harp devam ediyor ve vaziyet müşkül bir hal alıyordu. Osmanlı Devleti'nin yenilmesi ve artık Kafkasyaya yardım elini uzatamayacak bir duruma gelmesi ile meydana boş bulan İngiliz kuvvetleri bu defa General Thomson kumandasında Bakû'yı işgal etti. Önceleri Kafkasya Cumhuriyetlerine karşı hasmane bir tavır takınan bu general, vaziyeti bizzat tetkik ve müşahade ettikten sonra tutumunu değiştirdi. Albay Ravlinson'u siyasi mümessil olarak göndermek suretile Kuzey Kafkasya millî hükümetini fiilen (de Facto) tanıdı. 27 kasım 1918 de «Dağlılar Cumhuriyeti Hükümet Reisine» hitaben Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Devlet Başkanına gönderdiği bir mektubunda bu hususu şöyle tasrih etmişti:

«Ağızdan söylediklerimi tekrara lüzum yoktur. Sizi en çok ilgilendiren şey istiklâlinizdir. Ben fiilen Cumhuriyet Hükümetinizi tanıyorum; Hukukan tanınması da sulh konferansına aittir ve bir karar verecektir.»

Aynı general, Kafkasya'nın o günkü durumu hakkında hazırladığı raporunda Kuzey Kafkas Milleti'nin bütün engellere rağmen istiklâle olan inancını ve kendi kendisini idare hususunda göstereceği liyakatı şöyle ifade ediyor:

«Şimali Kafkasya'ya gelinece, bu memleketi de gezdim. Temirhanşura, Terekhale, Hunzakh gibi şehirleri dolaştım. Orada bir millî hükümet var ve gayet iyidir. Kafkasya'da bir İngiliz garnizonunun bulunmadığı tek yerdir; lüzum da yoktur. Buna rağmen kuvvetli, disiplinli bir devlet manzarası gösteriyor. Çarlığın Kafkas Ordusuna ait silâh fabrikaları stokları, hastahaneleri ve bütün malzemesi Gürcistan, Ermenistan ve Azerbeycan'da kalmıştır; Şimali Kafkasya'da hiç bir şey yoktur. Böyle iken iki cephede Beyaz ve Kızıl Ruslara karşı kahramanca doğuşuyor ve hayret uyandırıyor. Çarlık zamanında hükümet otoritesine karşı haydutluklar, hırsızlıklar, ayaklanmalar eksik olmazdı. Fakat şimdi bunların hiç birisi yoktur. Hükümet memleketin idaresinde hiç bir güçlük çekmiyor. Çünkü halk bu hükümetin kendi hükümeti olduğunu gayet iyi anlamıştır tam bir millî birlik içindedir.»

General Thomson'un bu dürüst tutumuna karşı İstanbul'daki İngiliz Baş Kumandanı General Miln, Kuzey Kafkasyaya karşı son derece hatalı bir siyaset takip ediyordu. General Miln, Kuzey Kafkasya Cumhuriyetini tanımayan Çarcı Denikin'e büyük ölçüde silâh, malzeme, para ve erzak gönderiyor ve çürüyüp yıkılan Rusya Çarlığı'nı diriltmeye uğraşıyordu.

Yeni durum karşısında Abdülmecit Çermoy kabinesi istifa ederek yerine Pşimah Kosock Hükümeti kuruldu. Bu hükümet askerî ve siyasi olmak üzere iki cephede faaliyete geçti. Bütün millet seferber edilerek mücadeleye hız verildi. Diğer cihetten sabık Başvekil Abdülmecit Çermoy riyasetinde bir heyet, Paris Sulh Konferansına gönderildi. Bu konferansın Kafkasya lehinde bir karar almasına vakit bırakmamak ve istiklâl davasını felce uğratmak için Kızıl ve Beyaz Rus Orduları yarış halinde Kuzey Kafkasya topraklarına saldırıyordu.

Güney Rusya'da teşekkül eden Beyaz Rus Orduları, Sovyetlere karşı mücadele ve komünizmi yok etmekten ibaret olan esas gayelerinin aksine Kuzey Kafkasya Cumhuriyetinin mevcudiyetine tahammül edemiyordu. General Denikin idaresindeki bu ordular, Dağlıların adım adım müdafaalarına rağmen Adige, Karaçay, Kabartay ve Oset mıntikalarını işgal etti. Fakat Dağıstan ve Çeçenistan'a çekilen millî kuvvetler harbe devam ettiler. Müthiş muharebeler birbirini takip ediyordu. 1919 yılı Ocak ayında Kantiş ve Dalak mevkiilerinde günlerce devam eden kanlı muharebeler oldu. Bu harpte Dağlı kız ve kadınları da kahramanca doğuşarak şehit oldular. Goyti Avulunda, Alhanyurtta ve Sunç Nehri kıyılarındaki muharebelerde düşman çok büyük kayıplara uğratıldı. Fanatik bir çarcı olan General Denikin, Kuzey Kafkasya'da millî mukavemeti kıramayınca ni-

san 1919 tarihinde Bolşeviklere karşı harbeden en kuvvetli iki kolordusunu Voronej cephesinden alarak Dağlılara karşı hücumla geçirdi. Dağlılar top ve tüfeğe karşı kama ve kılıçla döğüşüyorlardı. Alhanyurt ve Güdermes'de harp bir hafta devam etti. Dağlılar Vedeno'ya çekildiler. 12 haziran 1919'da Pşimah Kosok kabinesi de istifa etti. General Mikâil Halil, hükümeti teşkile memur edildi. Bu sırada muharebeler devam ediyordu. Denikin'in, mevcut kuvvetlerinin üçtebirini İstiklâl Kahramanlarına karşı kullanması, hem kendisinin

Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Sabık Devlet Reisi Pşimaho Kosok.

hem de Kuzey Kafkasya'nın felâketini hazırladı. 1917-1919 yılları arasında bu harpler, o kadar kanlı ve şiddetli olmuştu ki, Kuzey Kafkasyalılar 20.000 şehit vermişlerdi. Bunların 1000 kadarı kadındı; eркеklerle kahramanlıkta yarış etmişler ve onlarla omuz omuza savaşarak vatanları uğrunda canlarını feda etmişlerdi.

İngilizlerin de Denikin'i desteklemeleri üzerine artık cephanesiz ve yardımsız kalan Dağlılar için daha fazla mukavemet imkânı kal-

mamıştı. Bu durumu nazarı itibara alarak 1919 ağustosunda meclis toplantıları, daha aydın günlere kadar tatil edildi. Bununla beraber Dağıstan'da İmam Necmeddin Gotsatlı, mukaddes cihad bayrağını eline aldığı gibi Çeçenistan'da da Uzun Hacı kendi kuvvetleriyle mücadeleye devam ediyordu.

Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Milli Kuvvetleri Erkân-ı Harbiyesi.

(x) Gotsatlı Necmeddin. (xx) Uzun Hacı.

(xxx) General Mikâil Halil — Şamilkale (1918)

Denikin kuvvetleriyle Kuzey Kafkasya arasındaki mücadelenin daha ilk safhalarında Sovyet Hükümeti Dağlıların tarafını tutmaya başlamıştı. Zira Sovyet Hükümeti bu kanlı mücadeleden azami derecede faydalaniyordu. Beyaz Rus Orduları zayıflarken Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti de sarsılıyordu. Bu hal tabiatile Bolşeviklerin kuvvetlenmesini sağlıyordu. Kızılar o günlerde yeniden hakseverlik kisvesine bürünmüş ve Kuzey Kafkasya'nın istiklâlini tanıdığını ilân etmiş; iyi komşuluk münasebetleri temennilerinde bulunmuştu. Sovyet Hariciye Halk Komiseri Çiçerin ile Milletler Komiseri Stalin, bu

münasebetle bir kaç defa Radyo vasıtasile Dağıllara hitab ettiler. Çiğerin bir hitabında şöyle diyordu:

«Vakit geldi. Biz bütün dünyanın karşısında beyan ediyoruz ki, Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti hiç bir zaman istilâ ve yabancı topraklarda Sovyet rejimini kurma gayesini gütmemiştir. Şimali Kafkasya işçi ve köylüsü, hususen sizin Cumhuriyete gelince, Sovyet Rusya'nın elde silâh olarak üzerinize yürümeye ve Cumhuriyetinizde Sovyet rejimini kurmaya asla niyeti yoktur. Sovyet Rusya, milletlerin tayin-i mukadderat prensiplerine sadıktır. Eğer siz, Kafkasya Müslümanları, Cumhuriyetinizin idare şeklinden memnun iseniz, sulh içinde yaşayınız; inkişaf ediniz. Ve bizimle iyi komşuluk münasebetleri kurunuz» (73).

Kuzey Kafkasya'ya yaptığı taarruzlarda büyük kayıplara uğrayan ve burada kuvvetlerinin en güzide birliklerini tutmakta ısrar eden General Denikin, bu affedilmez hatası yüzünden 1920 yılı başlarında kuzeyde Bolşeviklere mağlûb oldu. Bundan sonra Kuzey Kafkasya tamamen Bolşevik Ordularile karşı karşıya gelmiş oluyordu. Sovyet Hükümeti, Kuzey Kafkasya'nın Denikin kuvvetlerinin tecavüzleri yüzünden maddî ve manevî büyük zararlara uğradığını ve çok yıprandığını biliyordu. Bir müddet önce de bu memleketin istiklâlini tanıdığını, bütün dünyaya ilân ettiği bir beyanname ile teyid etmişti. İşte böyle bir durumda Bolşevik Orduları, Kuzey Kafkasya Müdafaa Şurası'nın askerî kıtaları ile temasa geldiler. Bu temas şu suretle oldu:

Sovyet Hükümeti General Lahof idaresine verdiği 11 ci Kızıldüyü bilasebep Kuzey Kafkasya üzerine sevketti. Herhangi bir mukavemet görmediğinden rahatça Dağıştan içlerine kadar ilerleyen bu ordu burada ansızın millî kuvvetlerin her taraftan gelen hücumuna uğradı. Kızıldordu pusuya düşürülmüştü. Şiddetli savaşıldıktan sonra Rus ordusu tamamen imha edilmişti (25/Şubat/1920) (74). Bu hâdisiye her tarafta Sovyetlere karşı büyük bir itimatsızlık havası yarattı. Bütün Kuzey Kafkasya, Sovyet Hükümeti'nin, yukarıda zikredilen resmî beyannameleri fiilen çiğneyerek istiklâline el uzatmasını derin bir infial ile karşılamıştı. Bunun üzerine Sovyetler derhal taktik değiştirdiler. Kuzey Kafkasya'da, Denikin'in yaptığı tahribattan sonra mukavemet ruhunun öldüğünü zannetmekle yanlışlıklarını anlamışlardı. Einaenaleyh Sovyet Hükümeti, muvakkat bir zaman için itimat telkin etmek ve kendisine karşı olan mukavemet azmini gevşetmek gayesiyle tekrar Kuzey Kafkasya'nın istiklâlini tanıdığını belirtmek ihtiyacını duydu. Böylece bir müddet sonra aniden saldırarak memleketi kolayca istilâ edebileceğini düşünüyordu. Bu maksatla Temirhanşura'ya gönderilen Sovyet Kumandanı Smirnov, 1920 ni-

sanında Kuzey Kafkasyalıları hitaben şöyle bir nutuk irad etmişti:

«Büyük Şamil'in torunları!. Fedadınızın istiklâliniz uğrunda Çarlık Rusyası'na karşı büyük fedakârlıklar talep eden muharebeler yürüttüklerini biliyoruz. Sizin beyaz eşkiya çetelerine karşı savaşınızı da dikkatle takip ediyorduk. Bu savaşınız İmam Şamil'in hakiki ahfadı olduğunuzu ispat etti. Sovyet Hükümeti sizin istiklâlinizi tanıyor; hayatınızı istediğiniz gibi tanzim ediniz. Fakat bizim sizinle beraber büyük bir vazifemiz dâha var: Sizin kardeşiniz olan Şark Müslümanlarını batı emperyalistlerinin esaretinden kurtarmalıyız.» (75).

Çok geçmeden Sovyetler bu sözlerinden de döndüler. Çünkü Rusya'da iç harp sona ermek üzere bulunuyordu. Vaziyetlerini sağlamlaştırmışlardı. Artık Bolşevikler, beyazları zayıf düşürecek yardımcı kuvvetlere ihtiyaç hissetmedikleri gibi Kuzey Kafkasya'nın kilit noktalarına da yerleşmişlerdi.

6.Mayıs.1920 de Çeçenistan'da Vedeno civarında Kayışyurt'da Bolşevik toplanının tehdidi altında büyük bir kurultay toplandı. Kuzey Kafkasya her şeye rağmen baş eğmek istemiyordu. Kızılar bu içtimai dağıtmak üzere kuvvet sevk etmiş iseler de milletin millî azmi karşısında sükûta ve geri çekilmeye mecbur kaldılar. Kurultaya katılanların çoğu din adamlarından ibaretti. Türkiye'den İsmail Berkok, Aziz Meker ve Mustafa Şahin Beyler de vardı. Kurultayda ummun reyî alınacaktı. Bu sırada Kuzey Kafkasya'da ayakta kalan tek millî kahraman Uzun Hacı, 65 yaşını geçkin, hasta ve yatakta olduğundan toplantıya gelememiş, arzularını yazılı olarak bildirmişti. Uzun Hacı, mücadelenin devam ettirilmesi, millî hareketin kuvvetlendirilmesi, Şeyh Şamil'in hayatta kalan tek oğlu Kâmil Paşa'nın Türkiye'den çağrılarak reis seçilmesi tavsiyesinde bulunuyor ve ancak bu şekilde hareket edildiği takdirde muvaffak olunacağını belirtiyordu. Kurultay, Kuzey Kafkasya'nın istiklâlini elde edinceye kadar mücadele edileceğine and içerek bir millî meclis teşkil etti. Bu hadise Bolşevik memur ve askerî erkânın gözleri önünde cereyan etmişti. Millet bu içtimada, Sovyet Hükümeti'ne hitaben bir deklarasyon tanzim ederek, dokuz aydan beri muharebe ettiği Denikin ile şimdi yine istiklâlini tanımayan Bolşevikler arasında hiç bir fark görmediğini açıkça ortaya koydu. Kurultay tarafından Bolşeviklere bir nota verilerek, Çiğerin'in Kuzey Kafkasya Milleti'ne hitaben neşrettiği resmî beyannamede bu memleketin istiklâlini açıkça tanıdığı hususuna sadık kalınmadığı taktirde, milletin istiklâli için münasip göreceği hareket tarzını seçmekte serbest olacağı bildirildi. Kurultay aynı zamanda neşrettiği bir beyanname ile bütün Kuzey Kafkasyalıların istiklâl bayrağı altında toplanmalarını istemişti.

Bu sırada Uzun Hacı'nın tavsiyesine uyularak Kâmil Paşaya da haber gönderildi. Paşa rahatsızdı. Bu yüzden oğlu Said Şamil'i, vaziyeti tetkikten sonra icabına göre hareket edilmek üzere yola çıkardı.

Dağlılar Said Şamil'in önderliğinde yeniden mücadeleye atıldılar (76). Birbiri ardından gönderilen Bolşevik kuvvetleri kılıçtan geçiri-

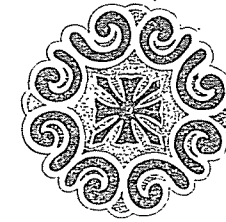

Said Şamil Bey

liyordu. Hatta vatanın büyük bir kısmı düşmandan temizlenmişti. Fakat daha evvel Brest-Litovsk andlaşmasıyla batıda durumunu düzeltilmiş ve 12/Ekim/1921 tarihinde Riga'da Polonya ile anlaşmış olan Sovyetler, sayısız silâh ve techizata malik büyük kuvvetlerle Kuzey Kafkasya üzerine yüklendi. Diğer taraftan Azerbaycan ve Gürcistan da Kızıldurdunun istilâsına uğramıştı (Şubat 1921).

Tarih boyunca hür ve mustakil yaşamak azm ile nesiller feda etmiş olan bu kahraman millet, her taraftan kuşatılmış ve dünya ile ilgisi kesilmiş olduğu halde kendisinden en az yüz misli bir düşmana karşı 1921 haziranına kadar dayandı. 11 ay devam eden bu kanlı mücadelede Kuzey Kafkasyalılar, şanlı mazinin şehamet destanlarına yenilerini ilâve ettiler. Ne yazık ki, Denikin kuvvetlerin işgalleri ve soygunculukları yüzünden kuvvetlenmek için zaman ve imkân bulamayan Kuzey Kafkasya ve onun hürriyet aşığı mağrur sahipleri tekrar esarete sürüklenmiş oldu. Medenî dünyaya karşı yapılan yardım talepleri de cevapsız kalmıştı. Halbuki 1917 Rus İhtilâli sonunda diğer mahkûm milletler gibi Çarlık Rusyası'nın esiri olan Polonya, Finlandiya, Letonya, Estonya ve Litvanya müstesna bir alâka görerek batılı büyük devletlerin yardım ve himayesi sayesinde bağımsızlıklarını kazanmışlardı.

Mayıs 1918 den haziran 1921 e kadar üç yıl devam eden bu bahıtsız cumhuriyete, Dağlıların bütün kahramanlıklarına rağmen Türkiye'nin yardımı hariç, her taraftan tevcih edilen şey yalnız ateş, yalnız zulüm ve yalnız kan olmuştur.

KUZey KAFKASYA CUMHURİYETİNİN SON GÜNLERİNE AİT BAZI VESİKALAR

6 Mayıs 1920 tarihinde Çeçenistan'da Dargo - Vedenö civarında «Kaysyurt» mevkiinde toplanan son milli kurultaya, Çeçenistan bölgesini temsilen katılan mürahhaslardan MİSTENBAY, bu tarihi toplantıyı şöyle anlatıyor : (77)

«...Şimali Kafkasya Halkı, vaktile Kahraman Şamil'in Ruslarla yaptığı kanlı savaflara sahne olmuş olan Dargo havâlisinin en hâkim bir noktasında bulunan «Kaysurt» tepesinde ârayı umumiye müracaat için toplandılar. Biz de bu içtimada Çeçenistan Halkını temsil eden mes'ul mürahhaslardan olmak üzere hazır bulunuyor-duk.

Güneş, her traftan akın akın gelen Dağlı suvarilerin Çerkeskaları, silâhları, at ve eğer takımları üzerine akisler yapıyordu; bu parıltılar, kalplerimize ümit ve muvaffakiyet nurları serpiyordu. Suvarilerin binicilikteki maharetlerini, vakur tavırlarını, levend endamlarını gördükçe yüreklerimiz gururla doluyor, bu necip halkın esaretine gönlümüz bir türlü kaa'il olmuyor, ruhlarımız isyan ediyordu.

Bu heyecan verici manzaranın haşmet ve azametini ifade edemem. Bunu kudretli bir şairin kalemi veya mahir bir ressamın fırçası ancak tasvir edebilir.

Saat 12 idi. Uzaktan bütün sür'atle bir suvarinin geldiği görüldü. Bunu Dağlılardan geç kalmış bir mürahhas zannetmiştik. Atı ve kendisi ter içinde kalan bu suvari, istiklâl, taraftarı ve bolşevizm aleyhdarı bize sadık bir Çeçen genci idi. Nefes nefese atından indi. Bütün mühimmatı harbiyesi ile bir kızıl topçu suvari alayının içtimai dağıtmak ve bizi tevkif etmek üzere gelmekte olduğunu, ona göre tedbir almaklığımızı haber vermek üzere sapa ve sarp dağ yollarından koşarak geldiğini söyledi.

Bu meş'um haber, toplanan halk arasına yıldırım sür'atle derhal yayıldı. Ortalığı istilâ eden âni bir sükûtu müteakip binlerce muharibin taşkın ve mütehevvir sesleri derelere, vadilere aksetti. Hemen silâhlar muayene edildi, fişekler sürüldü, hendekler işgal ve metrisler ihzar olundu. Bir kısım halk bu suretle müdafaa tertibatı alırken, bir kısım suvariler de düşman üzerine atılmaya hazırlandı.

Şayanı hayret olan cihet, bütün bu hazırlıklar tek kumandaya tâbi, askerî bir intizam ile yapıldı. Derhal atlarımız getirildi ve müsellâh Dağlılar tarafından etrafımız çevrildi, canlı bir istihkâm içine alındık....

Bizim için yapacak bir şey yoktu. Ne halkın harp arzusunu körüklemeye, ne de içtima mahallini bırakıp köye dönmeye veyahut civardaki Andi Dağlarına sığınmaya — zaman ve imkân varsa da — vaziyetimiz asla buna müsait değildi. Korkmak, hele kaçmak, Şimali Kafkasyalılar nazarında en menfur bir hareket idi. Eöyle bir cebanet eseri göstermek kıymetimizi sıfıra indirmeye kâfi ve ölüm-den beterdî. Bu sebeple olduğumuz yerden hiç kımıldamadık ve itidâlimizi asla bozmadık. Bununla beraber kanlı bir çarpışmanın başlangıcında olduğumuza şüphe etmiyor, soğukkanlılıkla neticeyi bekliyorduk.

Filhakika çok geçmeden Kızılordu suvarileri garbimizdeki bir tepeden görüldü. Bu sırada Çeçenler arasında nüfuzu ve cesaretile meşhûr bir delikanlı, birkaç arkadaşile düşman suvarisini karşılamğa gideceğini, avdetine kadar silâh istimal edilmemesini sıkı sıkıya halka tenbih ve bizden de rica ile dört nala koştu, gitti. Bu sırada zihnimden şimşek sür'atle bir çok düşünceler birbirini takip ediyor. hiç birisi sabit bir şekil almıyordu.

Acaba bu mazlum milleti neticesi meşkûk, kanlı bir mücadeleye mi sürüklüyorduk. Bütün inkılâp ve ihtilâller muhtelif vasıtalarla hazırlanmış fikirlerin muhasalasıdır. Anî bir teheyhüc ile koca bir devletin muntazam ve kesif kuvvetlerine karşı lüzumu kadar hırlıksız halkı sevk etmek mes'uliyetini üzerimize nasıl alacaktık? Bolşeviklerin haricî ve dahilî vaziyetlerini hakkile bilmediğimiz gibi, bizim dahilî vaziyetimiz de vasıtasızlık ve irtibatsızlık sebebiyle henüz istediğimiz bir raddeye gelmemişti. Dağlar arasındaki hadisatın cereyanına kapılmış gidiyorduk.

Çok geçmeden Bolşeviklere karşı giden suvarilerimiz avdet etti. Bolşeviklerin kendilerini pek dostâne karşıladıklarını, hasmâne bir niyetleri olmayıp ancak bu umumî toplantıda bulunmak üzere Moskova'dan emir aldıklarını ve her türlü sui tefehhüme mâni olmak ve halkın hissiyatını incitmemek ve bir hadiseye de meydan vermemek için askerlerin içtima mahalline gelmiyerek civardaki bir vadiye kalacaklarını yalnız bir sivil, bir de askerî iki mürahhasın toplantıya iştirak edip, halkın reyini dinlemek ve bu içtimanın neticesini Moskova'ya bildirmek için geldiklerini söylediler.

Anlaşıyor ki, Bolşevikler, umumî efkârın ne merkezde olduğunu anlamak istiyorlar, şimdiden cebri bir harekete geçmeyi maslahata uygun bulmuyorlardı. Saat üçe doğru Dağıstan ve Çeçenistan ve diğer kabail mürahhasları hazır idiler. Müsellâh ve muhib bir halk kütlesi büyük bir daire teşkil ettiler. Biz mürahhaslar da bu daire içinde hazırlanan yerlerimize geçtik. Bolşevik mürahhaslarını da yanımızda mevki almaya davet ettik. Sanki canlı bir kale

duvarile çevrilmiş, her türlü tecavüz ihtimalinden korunmak için çelik bir istihkâm içine alınmıştık.

Biz, şimdi halk muvacehesinde Bolşeviklerle mürâfaa olacak ve halkın istiklâl arzusunu müdafaa edecektik. Bolşevikler ise, bu arzunun izharına tehditle ve icab ederse müsellâh kuvvetle mâni olmak istiyorlardı. Fakat görünüşte milletin reyine hümmet eder gibi idiler. Millet gerek kendi, gerek Bolşevik mürâhhaslarını dinledikten sonra kararını verecekti. Her iki taraf mürâhhasları nöbetle ve mümkün merteye münazara âdabına riayetle düşüncelerimizi söyledik. Yani biz, millet namına olarak istiklâlin saadet ve selâmet yolu olduğunu ve başka türlü bir idare şeklinin kabul edilemeyeceğini, beyaz veya kırmızı her ne renkte olursa olsun artık Rus hâkimiyetine tahammül edilemeyeceğini müdafa ettik. Bolşevikler de Sovyet rejiminin halk için faydalı olduğunu, bir çok mugalatalar ve vahî delillerle ispata çalıştılar. Münazara neticesinde Bolşevizm mağlûb olmuştu. Bu mağlubiyetin verdiği acı ile Bolşevikler işi münakaşaya tehdide döktüler. Mürâhhasların selâhiyeti meselesini ortaya atarak işi mugalataya boğmak istediler ise de binlerce halk, münakaşanın uzamasına artık bir sebep olmadığını, milletin müttetiklik istiklâl ve halâs istediğini bağırdılar ve Bolşevik mürâhhaslarını sükuta davet ettiler. Artık dâvayı kazanmıştık. Halkın reyini hem de tam bir serbesti ile istiklâl ve icab ederse bunun için kan dökmek tarafında idi.

Bunu gören Bolşevik mürâhhasları halkın müttetiklik izhar ettiği istiklâl arzusunu Moskova'ya bildireceklerini ve pek meşru olan bu arzuyu tabiatile Moskova'nın da tasvib edeceğini, mevkiin nezaketine mebnî söylediler ve çekildiler.

Bolşevik mürâhhasları avdette kendilerini teşyi eden tercümanlara «Sapanımız kırıldı» diye teessür izhar ettiklerini bize müjdelediler. Demek oluyor ki, «İl iyd-i ekber eyledi, biz matem» diye haib-i hâsir döndüler.

Hakikten o gün bizim için bir iyd-i ekber olmuştu. Şimalî Kafkasya mürâhhasları istiklâl için and içmiş, halk da bir ağızdan bu yemine iştirak etmişti.

Geniş göğüslerden ve imanlı ağızlardan çıkan ahdu peyman sadaları, hürriyet ve vatan uğrunda şehit düşen büyük babalarının adsız ve belirsiz mezarlarının bulunduğu vadilere, derelere, aksediyor, o aziz şehitlerin ruhlarını şâd ediyordu.

Bu sırada seçilen millet meclisi azalarında, metnini aşağıya kaydettiğim yemini «Kur'an, kılıç, tüfek» üzerine el basarak ayrı ayrı yemin etmişler ve yeminlerini de imzalarıyla teyid etmişlerdi :

A N T

«Hürriyetini ve mukaddesatını korumak için senelerce kan döken kahraman Dağıstan ve Şimalî Kafkasya Milleti'nin bugünden itibaren müttetih ve mustakil bir cumhuriyet halinde yaşaması için mal ve canıyla çalışacağına yemin eder ve yeminini de şu azım halk kütlesi huzurunda imzama teyid eylerim.»

Her mürâhhas aza bu şekilde yemin ediyor ve isminin hizasına imzasını koyuyordu. Bütün bu merasim ve istiklâl tezahürlerini Bolşevik mürâhhasları sükun içinde ve fakat kinlerini içlerinde saklayarak seyrettiler. Bu sırada Çeçen ve diğer Dağ muharriplerin at ve silâh oyunları yapmak suretile Bolşevik suvari alayı etrafında yaptıkları nümayiş de bir hadiseye meydan vermemek için hazmederek çekilip gittiler.....»

Kâzım Karabekir Paşa'nın 1960 yılında İstanbul'da basılan «İSTİKLÂL HARBİMİZ» adlı büyük eserinin 827-831. sayfalarında şu mühim vesika ve mütalâalara rastlanmaktadır:

«Şimalî Kafkasya'dan gelen zatların Trabzon'dan verdikleri malûmat şudur:

Trabzon

29/30 - 7 - 1336

31 - 7 - 1336 Saat: 3,30

Şark Cephesi Kumandanlığına

1 — Kafkasya'dan avdet eden erkânıharb binbaşı İsmail Hakkı ve Aziz Beyler tarafından tarafı samilerine arz edilmek üzere verilen rapor bervechizir maruzdur. Hürriyet ve istiklâline meftunuiyeti ve bu uğurda asırlardan beri ibraz eylediği fedakârlıkları malûm olan Şimalî Kafkasya, Rusya'nın ihtilâl ve inhilâlden istifade ile ve hükûmeti Osmanîyenin müzaheretini maddiye ve maneviyesi ile 11 Mayıs 1918 senesi istiklâliyetini ilân ve Hükûmeti Osmanîye ile bir mukarenet ahitnamesi akdetmiş ise de İngilizler tarafından teşkil olunan Denikin ordusu Şimalî Kafkas hükûmetini cebren dağıtmış idi. Bunun üzerine Şimalî Kafkas Milleti Denikin ordusuna ilânı harb ederek yirmibin kişilik nüfusu zayi etmek suretiyle mevcudiyetini idame ettirdi. Muannidane muharebat ve Bolşeviklerin muvaffakiyeti neticesinde Denikin kuvveti ortadan silindi. Denikin ile muharebesi sırasında Şimalî Kafkasya Müdafaa Milliye Hey'etinin gönderdiği mürâhhasların ricası üzerine Harbiye Nazırı Cemal ve Fevzi Paşalar Hazeratının ve zatı devletlerinin muvafakat ve muavenetlerle Şimalî Kafkas Cemiyeti tarafından Şimalî Kafkas'a bir heyeti siyasiye ve askeriye gönderilmiş idi. Biz de bu heyet meydanında idik. Şimalî Kafkasya'daki mesaimizin esası Şimalî Kafkasyanın İstik-

lâliyeti Hükûmeti Osmaniyemizin menafii ile telif etmek idi. Bunun için Bolşevik kuvvetleriyle teşriki mesai eylemek icab ediyordu. Fakat Şimalî Kafkasya'nın istiklâliyetini tasdik ve temin edeceklerine daima Bolşeviklerin tahriren vaki olan mevaidlerine rağmen bu istiklâliyeti tanımadılar. Uğradığı büyük zayıatın semeresini göremeyen Şimalî Kafkas akvamında, bunun üzerine pek kuvvetli bir infial başladı. Gerek bunu göstermek ve gerekse hakkını istemek üzere Şimalî Kafkas Milleti Çeçenistan'da 6 Mayıs 1920 içtimasını akd ve istiklâliyetlerini istihlal edinceye kadar son fertlerine kadar öleceklerini Bolşevik kuvayı askeriyesi ve memurlarının huzurunda yemin ve bir meclisi millî teşkil ettiler. Bu içtima akabinde Bolşeviklere bir nota verildiği gibi Bolşeviklere karşı kanlı bir mücadele açılması ihtimali yüz göstermiş ise de Devleti Osmaniyenin vaziyeti ve Bolşeviklerle olan münasebatını bildiğimizden geleyanı umumiyi muvakkaten teskine muvaffak olduk. Ve bunun üzerine Kafkasya'nın tekâlif ve efkârını zatı devletlerine arz eyledik ve bu babdaki mutalâatı devletlerini anlamak üzere meclisi millî tarafından mürâhhas olarak gönderildik. Tiflis'e haziran bidayetinde muvasalat ettik. Tiflis'de Düveli İtilâfîyenin pek ağır olan şeraiti sulhiyesini öğrenmemiz üzerine Türkiye ile Bolşevikler arasında bir ittifakı siyasi akdinin pek büyük bir ehemmiyet ve zaruret kesbettğine ve Şimalî Kafkasya akvamının alacağı vzi ve tvrın bu münasebet üzerine müsbet veya menfi büyük bir tesir yapacağına kani olduk. Fakat Gürcistan Hükûmeti'nin ika eylediği müşkilât ve mümanaatlar Tiflis'de takriben iki ay kalmamızı intac etti ve 27 Temmuzda Trabzona geldik. Gerek müşahadat ve gerek mesmuatımızı ve gerekse Şimalî Kafkas Milleti'nin âmâl ve makasidini zatı devletlerine arz etmeyi tarafeynin menafii müttekabilesi namına pek mühim görüyoruz. Fakat uzun müddet Gürcistan'da kalmak mecburiyeti bütün vesaitimizin sarfını mucip oldu. Ehemmiyeti maruza zatı devletlerince tasdik buyurulduğu takdirde bu babda icabeden para ve vesaiti nakliyenin lütfen temin ve hareketimizin serian emir ve iş'arı müsterhamdır.

İmza: Aziz, İsmail Hakkı

Büyük Millet Meclisi Riyasetine ve Şark Cephesi Kumandanlığına arz edilmiştir.

3 üncü Fırka Kumandanı
Rüşti

Bu efendilere şu sualleri sordum, hey'eti gönderen Büyük Millet Meclisi Riyasetine de şunu yazdım:

Karargâh : 31/7/1336

Fırka 3 Kumandanlığına

Şimalî Kafkasta gelen İsmail Hakkı ve Aziz Beylerden aşağıdaki maddelerin sorulması ve cevaplarının hemen bildirilmesi :

1 — Şimalî Kafkasta çıktıkları zaman memleket ve idaresi ne halde idi. Hükûmet yerliler elinde mi idi. Ruslar mı idareyi hükûmet ediyorlardı.

2 — Rusların tarzı hareketlerinden Dağıstan şekli idaresi hakkında ne düşündükleri anlaşılyordu. Buna dair ne gibi beyanat ve icraatta bulundular.

3 — Şimalî Kafkas'ta Bolşevik prensipleri ne surette telâkki olundu. Halk ile asilzadeler arasında ittifakı efkâr var mıydı. Yoksa sınıf farkı şekli idareye ve telâkkiye müessir midir.

4 — Dağıstan meclisi millisi ne suretle teşekkül etmiştir ve azası hangi sınıflardandır. Celâl Korkmazof meclis âzasından mıdır.

5 — Dağıstan ordusu var mıdır, kuvveti nedir, halen ne vazife yapıyor ve nerededir.

Kâzım Karabekir

Karargâh : 31/7/1336

Şifre : 366

Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Şimalî Kafkasya'dan hareketle 27 temmuzda Trabzona gelen Aziz ve İsmail Hakkı beylerin zatı sâmililerine yazdığı raporun bir suretini aldım. Sureti umumiyede Şimalî Kafkas'ın Türkiye menafiiini düşünerek hareketi vaziyetimize pek faydeli olmuştur. Dağıstan'ın istiklâli şüphesiz bizce de pek ziyade arzu olunur ve Şimalî Kafkasyalıların fedakârlığına lâyık bir mükâfattır. Bunu Rus Sovyet Hükûmetinin de takdir edeceği memuldür. Ancak mezkûr raporda Bolşeviklerin tahriri vaadlerine rağmen bu istiklâli tanımadıkları bildirilmektedir. Bu hususun telâkki ve tezekküründe en mühim gördüğüm madde bu istiklâlin bizzat Şimalî Kafkas milletî tarafından vechi telâkkisidir. Dağıstan zabitanile asilzadelerinin ve Dağıstan'da bulunan Türk zabitan ve memurinin Dağıstan istiklâlini tarzı telâkkileri halkın telâkkisinden farklı olabilir.

Ekseriyeti Çar hükûmetinin yetiştirmesi olan asilzadelerle milliyet hissi pek kuvvetli olan Türk zabitanın murad ettikleri istiklâl, tabiatile emperyalist bir istiklâle daha meyyaldır. Bugün Şimalî

Kafkasya'da idare hemen tamamen yerli müslüman halk elinde ise, millet bu tarzı idareyi istiklâline mugayir görmez. Halbuki bu şekli idarenin kendilerine vazife ve mevki vermediğini gören asilzade sınıfı, vaziyetten muğber olarak bu hali, Dağıstan'ın istiklâli Bolşevikler tarafından tanınmadığı suretinde his ve telâkki edebilir. Bu sebeple Şimali Kafkas vaziyeti hakkında karar vermek için evvel emirde Dağıstan'ın bugünkü hal ve idaresini ve buna bilfiil Bolşevik Rusların ne derece hâkim ve nafiz ve müessir olduklarını ve mahallî idareye derece müdahaleleri ile eski Rusluk fikrile Şimali Kafkasya'yı Moskovaya merbut bir Cumhuriyet halinde bırakmak en ziyade korktukları İslâm ve Türk Birliği cereyanını kırmak hususundaki maksatlarını iyice tahkik etmek ıktiza eder.

Bu hususlar hakkında fikirlerini ve malûmatlarını İsmail Hakkı ve Aziz Beylerden sordum. Vereceleri cevaba göre mütalâatımı ayrıca arz edeceğim.

Kâzım Karabekir

Kafkasya ahvali ve Bolşeviklerin icraatı hakkında mühim diğer malûmat olan İsmail Hakkı ve Aziz Beylerin cevabı şudur :

Trabzon: 3/8/1336

Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerinin Suallerine Cevaptır :

1 — 1336 senesi Mart bidayetlerinde Şimali Kafkasya'ya girdiğimiz zaman Dağıstan'da Müdafaai Milliye Hey'eti ile Çeçenistan'da ...Hayri, Hacı... vardı. İkisi de Şimali Kafkasya istiklâliyetine darbe indiren Denikin ordusu aleyhine muharebe ediyorlardı. Dağıstan'da 7 Mart 1336'da yerli Bolşevikler aleyhinde nabehengâm vukua getirilen vekaî ve bazı zabitanımızın sui ahvali ve harekâtı bu müdafaai milliye hey'etinin Rus Bolşevikleri tarafına temayül etmesini intac etti ve bu ihal efkârı umumiyeyi orada bulunmuş olan Osmanlı zabitanı aleyhine sevketti. Osmanlı zabitanı Bolşeviklerce mücrim ve gayrı mutemet oldu. Einaenaleyh Millet Bolşeviklere teveccüh etti. Bolşevikler de bu vaziyetten bilistifade bütün idare ve hakimiyeti ele aldı. Gerçi müdafaai Milliye yerine teşkil edilen İhtilâl Komitesi İslâmlardan mürekkepti, fakat bu komite ahaliye karşı bir perde olup hakikati halde Rusların evamir ve nevahisine birer alet idi. Bu İhtilâl komitesinin reisi Celâl Korkmazof'tur. Terek'te Bolşevikler daha müteenniyan harekete mecbur oldular. Dağıstan'da Bolşeviklerin Şimali Kafkas İstiklâliyetini tanımamaları ve tedricen memlekette bütün anasırı hayatiye ve istiklâliyetine dokunmaya başlaması umum Şimali Kafkasya'da bir galeyanın neticesi olarak 6

Mayıs 1336 Çeçenistan'da emsâli namesbuk büyük bir içtima akdedildi. Bolşevikler bu ictimai dağıtmak üzere kuvvet sevkemişler ise de hilâfı memul gördükleri azmi milli karşısında sükût ve aydete mecbur oldular. Millet bu ictimada Bolşevik kuvvetine hitaben dokuz aydan beri aleyhinde muharebe ettiği Denikin ile şimdi yine istiklâliyetini tanımayan Bolşevikler arasında hiç bir fark görmediğini söyledi ve neşrettiği beyanname ile bütün Şimali Kafkasya'yı istiklâl bayrağı altında toplanmaya davet etti. Bolşeviklere verdikleri nota ise gerek Bolşevik şubasında tahriren ve Çiçerin'in Şimali Kafkasya'yı istiklâl bayrağı altında toplanmaya davet etti. Bolşeviklere verdikleri nota ise gerek Bolşevik şubasında tahriren ve Çiçerin'in Şimali Kafkas ahalisine hitaben Şimali Kafkas İstiklâliyetini tanıdığı hakkındaki vaadi tatbik edilmediği takdirde milletin istiklâliyeti için münasip göreceği tarzı hareketi ihtiyarda serbest olduğunu bildirdi. Ve müteaddit teşebbüsata rağmen ahalden silâh alamamıştı.

2 — İşte biz çıktığımız zaman Bolşevikler bazı merakizi muayyineyi işgal etmiş bulunuyordu. Milliyet ve istiklâliyet gibi beynelbeşer carî olan anasırı farikanın izalesi hakkında komünizm prensiplerine istinad ediyorlar. Halbuki diğer tarftan son iki sene zarfında idare ve orduya aldıkları eski zabitan ve memurunin tesirile Bolşevik prensiplerinin millileşmeye başladığı hissediliyor. Buna nazaran komünizm nazariyesi arkasında Rus milletinin icrayı faaliyet ettiğine hükmolunabilir. Programlarında ve beyanatı resmlerinde her memleketin kendi mukadderatına kendisi hâkim olacağı tasrih edildiği halde istiklâliyetini isteyen gayrı Rus milletlere karşı görülen tarzı hareketleri bu hükmü isbat edecek mahiyettedir. Ahali İslâmiyedeki... dinî ve itikadiyeleri hakkında kasidleri bilhassa şayanı teenmüldür. Meselâ: Şimali Kafkasya'da ve Kızıl Orduya karşı neşrettikleri 17 Nisan 1920 tarihli beyannamenin (Şimali Kafkasya akvamında din pek kuvvetlidir. Siz dine dokunmayınız. İnkılâp Şimali Kafkas akvamından da dini kökünden koparacaktır. Şimali Kafkasya kadınları alışamadığımız bir tarzda yaşıyor. İnkılâp o tarzı hayatı da süpürecektir. Lâkin siz bu gibi işlere de karışmayınız) mealindeki maddeleri calibi dikkattir.

3 — Şimali Kafkas akvamı yalnız Bolşeviklerin milletlerin kendi mukadderatına hâkim olacağına ve arazi mes'alesine dair olan prensiplerini hüsnü telâkki etmişti. Halbuki bu mesailde de Şimali Kafkas ile Bolşeviklerin arasında mutabakat hasil olmamıştır. Çünkü hervechi maruz istiklâliyeti tanımıyorlar. Arazî mes'alesine gelince Şimali Kafkas akvamı arasında büyük arazi sahibi hemen yok gibidir. Emlâki cesime sahibi olan Rus ve Kazaklardır. Bu arazi ise

tamamile İslâmlardan mansuptur. İslâmlar Bolşeviklerin arazi prensiplerine istinaden kendilerinden mansup arazinin iadesini istiyorlar. Bolşevikler ise buna muvafakat etmiyorlar. Bolşeviklerin tasarruf ve din aleyhindeki propagandalarına tabi olan hemen yok mesabesinde azdır. Şimalî Kafkasya'da yalnız Kumuk ve Kabardinler'de bir kaç familya asilzade vardır. Bunlar da Denikin taraftarı olmakla itham edilerek daha evvelden tard edilmişlerdi. Böyleleri de kalmamıştır. Şu halde arazi ve istiklâliyet prensipleri bervechi maruz tatbik edilemeyince Şimalî Kafkasla Bolşevikler arasında sebebi itilâf tamamile kalkmış olur. Şimalî Kafkasya'nın arz edilen meclisi millinin idaresi tamamile Şuraî ve halk idaresidir.

4 — Ayrıca Dağıstan'da meclisi millî yoktur. Umum Şimalî Kafkas namına teşekkül eden meclis yukarıda arz edilmiştir. Celâl Korkmazof bu meclisin aleyhindedir. Çünkü komünisttir. Dağıstan Refkomun inkılâp komitesinin reisidir. Son zamanlarda Korkmazof müstesna olmak üzere inkılâp komitesinde bulunan bütün İslâm âzanın tahtı isticvaba alınmak üzere Vladikafkas'a sevk edildiklerini işittik.

5 — Şimalî Kafkasya'da ahali kâmilten müsellâhtır. Fakat ordusu yoktur. Rus zabitanı arasında bilhassa Dağıstanda bir fırka Bolşevik teşkiline tegebbüs etmişler ise de muvaffak olamamışlardır. Mamafih istiklâl meclisinin hususi bir teşkilâtı millîyesi vardır. İlâveten mütalâatı âtiyenin arzına lüzum ördük:

1 — Türkiye'nin vaziyeti hazirai elimesi Bolşevikler ile bir ittifak âkdiini mecburî kılmaktadır. Halbuki âmalî millîyesi tatmin edilemeyen Şimalî Kafkasya ve Azerbaycan'ın ve bilhassa Şimalî Kafkasya'nın Bolşevikler aleyhine kıyamı Bolşeviklerin Türkiye'ye vaki olacak muaveneti fiiliyesini ihlâl edebilir. Buna mukabil âmalî millîye ve istiklâliyetleri tatmin edilmiş Azerbaycan ve Şimalî Kafkas'ın mevcudiyeti hem Bolşeviklerin muavenetini teshil ve tezyid eder hem de Âlemî İslâm ile ve bilhassa Kafkas İslâm hükûmetleriyle revabıtı millîye ve diniyelerini kesbi kuvvet etmiş olan Türkiye'de Bolşeviklerle olan ittifakı ve daha müsait bir şart dahilinde akd ve idame edebilir. Meselâ Türkiye'ye taraftar olacak olan Azerbaycan ve Şimalî Kafkas hükûmetleri mevcut olsa idi Bolşevikler Batum'u aynı zamanda hem Türkiye'ye hem Gürcistan'a vermek gibi Türkiye'nin mühimsenmediğine delâlet eden muamelede bulunmazlardı. Binaenaleyh Şimalî Kafkasya'nın temini istiklâliyeti hem Bolşeviklerin hem de Türkiye'nin menafii hayatiyesi iktizasındandır. Çünkü istiklâliyeti temin edilecek ve hilâfete fevkalâde merbut olan Şimalî Kafkasya'da pek az müddet zarfında teşkil edilmesi mümkün olan kuvvetli bir ordunun Türkiye ve Âlemî İslâma edeceği muave-

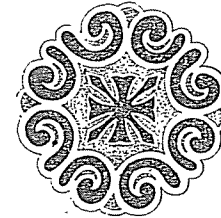
net büyük olacaktır. Gerek şu ahvali maruzayı Moskova'ya gönderilmiş olan hey'eti Osmaniye'ye anlatmak ve gerekse Şimalî Kafkas işlerini takip etmek üzere Şimalî Kafkas namına Moskova'ya bir hey'et göndermek istiyoruz. Bu hey'etin gönderilmesi hususunda muaveneti nakdiye ve müsaadei seria istihsaline delâlet buyurulmasını ehemmiyetle arz ve istirham eyleriz

2 — Bolşeviklerin gerek hali ittifakta bulunsun ve gerekse bulunmasın Bolşevik prensiplerinin Türkiye'ye gireceği muhakkaktır. Bolşevik prensiplerinin akvamı cahiliyede pek çok tahribat yaptığı mücerreptir. Bilhassa Türkiye gibi felâket içerisinde ve düşman karşısında bulunurken ilâveten Bolşevik prensiplerinin tahribatına uğraması, tahribata en ziyade memleket hey'eti umumiye ve zabitanın maruz olması elîm neticeler tevliid eder. Binaenaleyh Bolşevik prensiplerini iyi tetkik ve bu fikrin ne tarzda ve nerelerden girmesi lâzım geleceğini tâyin ve tesbit etmek Bolşeviklik prensiplerini memleketin vaziyeti hazirai diniye ve içtimaiyesine nazaran tadil ederek kabul eylemek zarurîdir. Bunun için en mühim merkez Trabzondur. Bolşevik faaliyetini takip ve tetkik işlerini idare etmek üzere bir hey'eti faaliyeti mukteditrei siyasiyenin Trabzon'da bulundurulmasını kat'iyen lâzım addediyoruz.

İmza

İsmail Hakkı Aziz

Bu mühim malûmat ve teklifi de Büyük Millet Meclisi Riyasetine bildirdim. Mustafa Kemal Paşa bu efendilerin serian Ankara'ya gönderilmelerini Trabzon vilâyetine ve tarafıma 19'da yazdı. 20'de de bunlar Trabzon'dan İnebolu'ya hareket ettiler.»

KOMÜNİST İSTİLÂSINDAN SONRA KUZEY KAFKASYA İSTİKLÂLİ UĞRUNDA VATAN HARİCİNDE YAPILAN MÜCADELE

Vatan, kızıl Rus istilâsına uğradıktan sonra yabancı memleketlere sığınabilen Kuzey Kafkasyalı münevverler ve muhtelif zamanlarda vatanlarından ayrı düşmüş diğer muhacirler, istiklâl idealini yaşatmak ve yeni fırsatlar karşısında hazır bulunmak üzere faaliyetlerine devam ettiler.

Kafkasya Cumhuriyetlerinin Paris'de birer murahhas hey'eti (Délégation) vardı. Bu hey'etler, 1. Dünya Savaşından sonra Versay Sulh Konferansı nezdinde Kafkasya Cumhuriyetlerinin istiklâllerini tanıtmakla vazifelendirilmişlerdi. Cumhuriyetlerin komünist istilâsına uğraması üzerine bu hey'etler arasında sıkı bir birlik meydana geldi. Dört hey'etin üyelerinden müteşekkil daimi bir «Kafkasya Konseyi» meydana getirildi. 10/Haziran/1921 de Paris'de Büyük Devletlere verilen müşterek bir deklarasyonda, Kuzey Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan mümessilleri, Kafkasya'nın istilâsı münasebetile Kafkasya Milletleri'nin istiklâllerini ve demokratik rejimlerini müdafaa etmek üzere sıkı bir tesanüd kurduklarını ilân etmişlerdir. Bu deklarasyonu Kuzey Kafkasya namına Abdülmecit Çermoy imzalamıştı (78).

23.Eylül.1924 de dört Kafkasya Cumhuriyetinin Millî Merkezleri tekrar müşterek deklarasyonla Batı Dünyası'na hitab ediyorlar. Bu deklarasyonda şöyle deniliyordu :

«Biz her zaman, Kafkasya Milletleri arasında sıkı ve kardeşçe birliğin lüzumuna kaani bulunuyoruz. Kafkasya Milletleri'nin komşuluğu ve menfaatlarının benzerliği dolayısıyla, asırlar boyunca teessüs eden bağlar nazarı dikkata alınır, bu anlayışı tabii görmek lâzımdır. Milletlerimiz, nasıl bir vaziyet ihdas olursa olsun istiklâl mücadelelerinden vazgeçmeyeceklerdir» (79).

Kafkasya Cumhuriyeti millî hükümetlerinin Paris'deki mümessillerinin deklarasyonlarıyla hemen aynı zamanda İstanbul'da «Kafkasya Kurtuluş Komitesi» teşekkül etti. Bu komitenin programında aşağıdaki hususlar tasrih edilmmişti :

«Kafkasya Kurtuluş Komitesi'ni kuran Kafkasya siyaset adamları, Kafkasya Milletleri'nin istiklâl uğrunda yaptıkları mücadeleyi muvaffakiyetle neticelendirmek hedefini güdüyorlar. Komitenin esas vazife ve maksadını, Kafkasya'nın kurtuluşu ve konfederasyon esasları üzerinde istiklâlinin kurulması teşkil etmektedir...

Komite, maksatlarını tahakkuk ettirmek için, kendi faaliyetini Kafkasya dışında ve bilhassa Kafkasyaya komşu olan Türkiye'de inkişaf ettirmeye gayret gösterecektir. Komitenin kat'i kanaatine göre, istikbalde Türkiye'ye, gerek Kafkasya'nın kurtuluş mücadelesi ve ge-

Ali Kantemir Bey

rek istiklâlinin yerleşerek kuvvetlenmesi uğrunda kat'i rol oynamak mukadderdir.»

1/Kasım/1924 de İstanbul'da bu vesikayı imza edenler şunlardır :

V. G. Cebagi, A. Kantemir, A. Nemitok (Kuzey Kafkasya); M. Tsereteli, A. Assatiyani, D. Vaçnadze (Gürcistan); Husrev Sultanza-de, Abdülali Emircan, A. Şeyhulislâmizade (Azerbaycan) (80).

Komite 1926 da siyasi zaruretler dolayısıyla faaliyetini ve gayelerinin propagandasını Paris'e nakletti. 1928 yılında Paris'de teşekkül eden «Kafkasya-İstiklâl-Komitesi» nin teşebbüsü ile 14. — Temmuz 1934 tarihinde Brüksel'de «Kafkasya konfederasyon Misakı» imzalandı. Bu vesikayı aynen dercediyorum : (81).

«Azerbaycan, Şimali Kafkasya ve Gürcistan Millî Merkezleri,

Bir milletin tam inkişafının ancak tam bir istiklâl şartile mümkün olabileceğini nazara alarak,

Tekmil Kafkasya kuvvetlerinin tek ve müşterek bir hudut dahilinde birleşmeden, bu gayeye varmanın son derece müşkül olacağına kanaat getirerek,

Kafkasya Milletleri'nin hayatî menfaatlarının muhafazasını temin için bunların harici siyaset ve millî menfaatlarının müşterek bir tarzda idare edilmesinin zaruri olduğuna emin olarak,

Kafkasya Milletlerinden her birinin kendi fikri ve maddî kuvvetlerinin tam inkişafı için elzem olan tamamîyet-i mülkiyesinin hakiki zîmamını ancak böyle bir birlik yoluyla bulacağına kanaat getirerek,

Kafkasya Cumhuriyetleri İttihâdı esasını kabul etmekle, bütün vatandaşlarının müzaheretine mazhar olduklarına kuvvetle emin olarak,

Kafkasya Cumhuriyetleri Konfederasyonu'nun memleketin siyasi ve iktisadî vahdetinden ileri gelen siyasi bir şekil olduğunu tasdik hususunda hemrey olarak,

Kafkasya Konfederasyonu'nun aşağıdaki esaslarını ilân ediyorlar :

1 — Kafkasya Konfederasyonu, dahilde her bir cumhuriyetin millî karakter ve tamamîyet-i mülkiyesini temin ederek, haricte bütün cumhuriyetler namına yüksek dereceli beynelmîlî bir vahdet gibi hareket edecektir. Konfederasyonun müşterek bir siyasi ve gümrük hududu olacaktır.

2 — Konfederasyona dahil cumhuriyetlerin harici siyaseti, kon-

federasyonun selâhiyetleri müesseseleri tarafından idare edilecektir.

3 — Konfederasyon hudutlarının muhafazası, konfederasyona dahil cumhuriyetlerin ordularından müteşekkil konfederasyon ordusuna verilecek ve bu ordu konfederasyonun müdür müesseselerine tâbi tek bir kumanda altında bulunacaktır.

4 — Konfederasyona dahil cumhuriyetler arasında çıkabilecek ve bilâvasıta müzakere ile halledilemeyecek her türlü ihtilâflar icbarî arbitre ve yahut konfederasyon yüksek mahkemesine verilmelidir. Konfederasyona dahil cumhuriyetler bunların bütün kararlarını tamamen kabul ve icra etmeye mecburdur.

5 — Eksperler komisyonu, yukarıda serdedilen esaslardan hareketle bu yakınlarda Kafkasya Konfederasyonu konstitutyösünün projesini hazırlamakla meşgul bulunacaktır. Bu proje, her cumhuriyetin toplanacak ilk meclis-i müessesan faaliyeti için bir esas olacaktır.

6 — Misakta Ermenistan Cumhuriyeti için de yer bırakılmıştır.

Azerbaycan namına : **Mehmet Emin Resulzade** (Sabık Azerbaycan Şurayı Millisi Reisi, Lâhik Millî Azerbaycan Merkezi Reisi). **Ali Mürdan B. Topçibaşı** (Azerbaycan hey'eti murahhasası reisi ve sabık Parlamento Reisi)

Şimalî Kafkasya namına : **Mehmet Girey Sunç, İbrahim Çulık Tausultan Şahman**

Gürcistan namına : **Noe Jordaniya** (Sabık Gürcistan Reiscumhuri, lâhik Gürcistan Millî Merkezi Reisi). **A. Çenkeli** (Gürcistan sabık Paris mümessili)

Brüksel, 14. Temmuz. 1934

1935 yılının Şubatında Kafkasya Konfederasyon Şurası kuruldu ve Kafkasyalıların müşterek faaliyetleri daha mütesânit ve kuvvetli bir şekle sokuldu. Kuzey Kafkasyalı muharrir ve münevverler, Avrupa'da, bir taraftan bu şekilde diğer komşu Kafkasya ülkelerinin haricteki kurtuluş teşekkülleriyle işbirliği yaparken ayrıca Kuzey Kafkasya istiklâlî fikrini müdafaa etmek üzere kendi teşkilâtları içinde de faaliyetlerine ara vermeden devam ediyorlardı.

Said Şamil'in Prag'da muhacir gençlerden mürekkep bir kongrede kurduğu «Kafkasya Dağılıları Halk Fırkası», Polonya, Almanya ve İtalya'da da teşkilât yapmıştı. Bu teşkilât, Kuzey Kafkasya'nın istiklâl dâvasını savunmak, millî kültürü yaymak ve Kafkasya Mecelesi'ne medenî dünyanın alâkasını çekmek gayesiyle muhtelif dillerde aylık dergiler, broşürler, kitaplar çıkarmıştır. Polonya Cumhurbaşkanı Mareşal Pilsudski'nin Kafkas muhacirlerine ve bu

teşkilata gösterdiği yakın alâka ve yaptığı yardımları hayır ve şükranla yad etmek lazımdır.

II. Dünya Savaşının çıkması, yeni ümitler doğurmakla beraber haricteki Kafkasya istiklâl hareketini oldukça müşkil bir duruma

Prof. Ahmet Nebi Magoma Bey

sokmuştu. Zira Nazi Almanyası, harbin ilk sıralarında Sovyet Rusya ile dostane bir siyaset takip ettiğinden kendi kontrolü altındaki yerlerde Sovyet aleyhdarı her türlü faaliyet ve neşriyatı yasak etmişti. 22/haziran/1941 de Alman-Sovyet Harbi başlayınca bile bir müddet daha mahkûm milletlere mensub istiklâlcî teşekküllere çalışma imkânı verilmedi. Ancak harb talihi değişmeye ve Sovyetlerdeki milliyet meselelerinin ehemmiyeti anlaşılmaya başlayınca, Kafkasya muhacırlarının siyasî liderleri Berlin'e davet edildiler ve ser-

best faaliyete müsaade edildi. Bu devrede Kuzey Kafkasya ve diğer mahkûm milletlerin istiklâlcî teşkilâtlarının Alman Hükûmeti'ne verdikleri muhtıralarda (memorandum) millî kurtuluş dâvası üzerinde ısrarla durduklarını görüyoruz. Alman Hükûmeti nihayet esir düşen veya kendiliğinden iltihak eden Rus mahkûmu milletlere mensup Kızılordu askerlerinden millî lejyonlar teşkil etmeye başladı. Bu meyanda Kuzey Kafkasya Lejyonu da kurulmuştu. Lâkin o zamana kadar millî meselelerde büyük ve feci hatalar yapılmıştı. Zafer sarhoşluğu ile uzun müddet Rus mahkûmu milletlerin istiklâl dâvalarına kayıtsız kalınmıştı. Alman ordularının Rusya cephesinde bozgun içerisinde bulunması, Nazi Hükûmeti'nin aldığı tedbirlerde artık çok geç kaldığını açıkça anlatıyordu.

II. Dünya Savaşı esnasında Berlin'de Kuzey Kafkasyalıların aktettikleri umumi kongrede teşekkül eden «Kuzey Kafkasya Millî Komitesi» Ahmed Nebi Magoma'nın riyaşetinde faaliyet gösteriyordu.

Harbin Almanyası'nın mağlûbiyetile neticelenmesi üzerine bir çok zorluklarla karşılaşıldı. Yalta andlaşması mucibince Kuzey Kafkasyalı ve diğer Sovyet mültecileri Ruslara teslim ediliyordu. Bu yüzden Avrupa'da bir müddet için faaliyete ara verilmek mecburiyetinde kaldı. Çok geçmeden «Kuzey Kafkasya Millî Komitesi», müsait durum hasıl olduğundan tekrar çalışmalarına başladı. Komite bugün de faaliyetine devam etmektedir. Halen Türkiye, Suriye, Ürdün, Mısır gibi milyonlarca Kuzey Kafkasyalı göçmenin yaşadığı Yakındoğu memleketlerinde de cemiyetler kurularak Kafkas kültürünü tanıtmak ve istiklâl idealine ilgi uyandırmak üzere şartların müsaadesi nispetinde gayret gösterilmektedir.

Bu cemiyetlerden bazıları şunlardır :

«Kuzey Kafkas Türk Kültür ve Yardım Derneği», İstanbul.

«Kafkas Kültür Derneği», İstanbul,

«Elcemiyet-elhayriyye-elşerkesiyye» (Çerkes Hayır Cemiyeti), Ürdün.

«Elcemiyet-el ihvan-el şerkesiyye» (Çerkes Kardeşlik Cemiyeti), Kahire.

«Caucasian Relief Society Inc.» (Kafkasya Yardımlaşma Derneği), New York. (Eu dernek, dört Kafkasya milletini temsil eder. 1954 yılı nisan ayında Birleşmiş Milletlere, Kuzey Kafkasya'da 1944 yılında vuku bulan Çeçen-İnguş, Karaçay-Balkar tehcirini protesto eden bir memorandum vermiştir.)

«North Caucasian Unity» (Kuzey Kafkasya Birliği), New York.

«Union Caucaisana» (Kafkas Cemiyeti), Buenos-Aires.

Bunlardan başka Kuzey Kafkasya muhaceretinin bulunduğu

memleketlerde çeşitli kültür ve yardım teşekkülleri meydana getirilmiştir.

Görülüyor ki, Kuzey Kafkasyalı muhaceret, hür ve mustakil Kafkasya idealini bütün canlılığı ile yaşatmaktadır. Yaralı ve esir vatanın kurtuluşu, işte bu ulvî ideale, yüksek maksada ve atalarının yoluna sadık mefkûreci gençliğin gayretine bağlıdır.

Bugün, Kuzey Kafkasya'nın hürriyet ve istiklâl davasını milletlerarası siyaset sahasında temsil eden bir millî merkez mevcuttur. Bu merkez, Türkistan, İdil-Ural, Kırım, Azerbaycan millî merkezleriyle birlikte bir cephe teşkil etmektedir. Ayrıca, Demirperde gerisindeki bütün gayri Rus milletlerin haricteki kurtuluş teşkilatlarıyla işbirliği yapılmaktadır.

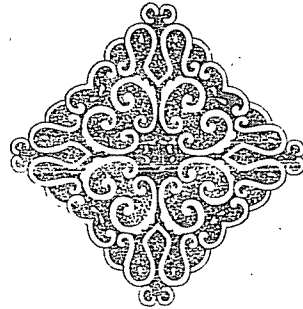
Kuzey Kafkasya'nın istiklâl mücadelesinde büyük hizmetleri görülen Said Şamil, halihazırda Kudüs İslâm Kongresi azası olup, Kuzey Kafkasya'nın ve istiklâli için kızıl emperyalizme karşı savaşan diğer mahkûm müslüman Türklerin haklı davalarını, kardeş İslâm Devletleri nezdinde duyurmaya çalışmaktadır.

Kuzey Kafkasya'nın Komünist Rus istilâsına uğramasından sonra istiklâl davasını haricte tanıtmak ve savunmak üzere yapılan ve bugün de devam eden neşriyat hakkında bir fikir vermek maksadıyla yalnız aylık dergilerden bize malûm olanların adlarını kaydediyorum :

Birlik Yolu	Türkçe	İstanbul,	1957
Bizim Dilek	Türkçe, Rusça	Varşova,	1936—37
Birleşik Kafkasya	Türkçe	Münih,	1953—54
Byulleten Komiteta Nezavisimosti Kavkaza (Mustakil Kafkasya Komitesi Bültenleri)	Rusça	Paris,	1930
Caucasian Review	İngilizce	Münih,	1955—
Çağırış	Türkçe, Rusça	Varşova,	1938
Der Kaukasus	Almanca	Paris,	1937—39
Dergi	Türkçe	Münih,	1955—
Elneşre Essikafiye	Arapça	Amman,	Dvm. ed.
Gelecek	Türkçe, Rusça	Varşova,	1936
Gazavat (Haf. gazete)	Rusça ve Kuzey Kafkas dilleri	Berlin,	1942—45
Hürriyet Yolu	Türkçe, Rusça	Varşova,	1934—35

İleri	Türkçe, Rusça	Varşova,	1937
Kafdağı	Türkçe	İstanbul,	1937—33
Kafkas Almanacı	Türkçe	İstanbul,	1935—36
Kafkasya	Türkçe	Münih,	1951—53
Kafkasya	Türkçe	Paris,	1936
Kafkas Dergisi	Türkçe	İstanbul,	1953—54
Kafkas Eli	Türkçe	Paris,	1939
Kafkas Mecmuası	Türkçe	İstanbul,	1954—56
Kavkaz	Türkçe, Rusça, İng., Fr., Alm., Erm., Gürcüce	Paris,	1934—39
Kavkaz	İng., Rusça	Münih,	1951—53
Kavkazky Gorets (Kafkas Dağlıları)	Rusça	Prag,	1924
Le Caucase	Fransızca	Paris,	1937—39
Millet Bayrağı	Türkçe, Rusça	Varşova,	1935
Millî Fikir	Türkçe, Rusça	Varşova,	1937
Millî Hürriyet	Türkçe	Münih,	1955
Març (gazete)	Fr., Çerkesçe, Arapça	Kuneytra,	1928—31
Mecelle	Arapça	Münih,	1959—
Mücahit	Türkçe	Ankara,	1955—
Nezavisimyy Kavkaz (Mustakil Kafkas)	Rusça	Paris,	1929—31
Nezavisimyy Kavkaz (Mustakil Kafkas)	Rusça	Tiflis,	1921
Obedinenny Kavkaz (Birleşik Kafkas)	Rusça	Münih,	1953—54
Promethée	Fransızca, Rusça	Paris,	1927—29
Problems of the Peoples of the USSR	İngilizce	Münih,	1959—
Savaş	Türkçe, Rusça	Varşova,	1936
Serbest Kafkasya	Türkçe	Münih,	1952—54
Svobodny Kavkaz	Rusça	Münih,	1951—54
Severny Kavkaz (Kuzey Kafkas)	Rusça	Berlin,	1943—45

Şimali Kafkasya	Türkçe, Rusça	Varşova,	1934—39
The Caucasus	İngilizce	Münih,	1951—53
The Caucasus Quarterly	İngilizce	Paris,	1939
The Highlanders of Caucasus (Kafkasya Dağlıları).			
Broş	İngilizce	Paris,	1930
United Caucasus (Birleşik Kafkasya)	İngilizce	Münih,	1953—54
Ülkemiz	Türkçe, Rusça	Varşova,	1937—38
Volni Gorets (Hür Dağlı)	Rusça	Tiflis,	1920
Wschod (Şark)	Lehçe	Varşova,	1930—39
Yeni Kafkas	Türkçe	İstanbul,	1957—
Yeni Kafkasya	Türkçe	İstanbul,	1924
Yeni Yıldız	Türkçe, Rusça	Varşova,	1938
Yolumuz	Türkçe, Rusça	Varşova,	1936

IV. B Ö L Ü M

KOMÜNİST RUSYA ESARETİNDE KUZHEY KAFKASYA
Kuzey Kafkasya'da Sovyet-Ruş Müstemlekeçiliğine karşı
Milli Ayaklanmalar

Sovyetlerin resmen tanıdıkları ve asla istilâ etmek niyetinde olmadıklarını def'atle ilân ettikleri Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'ni, söz ve taahhütlerini nasıl şerefsizce çiğneyerek ortadan kadirliklerini daha evvel izah etmiştik.

Evet, Rusya'da rejim değişmişti. Fakat ananevi iki yüzlü Moskof karakteri hiç değişmemiş, yalnız emperyalizme yeni metodlar ilâve edilmişti. Kuzey Kafkasyalıların mücadele kudretinin milli birlikten ve İslâm Dininden doğduğunu anlayan Sovyetler, milli-dini ve iktisadî sahalarda ezici tedbirler alarak «parçala ve hükmet» düsturunu tam manasile tatbik koyuldular. Önce Kuzey Kafkasya, «Dağlılar Cumhuriyeti» ve «Dağıstan» olmak üzere iki mustakil (!) cumhuriyete bölündü (20.1.1921). Fakat bunu da yeter bulmadılar. Bir yıl geçmeden bir resmî kararname ile «Dağlılar Cumhuriyeti» de altı parçaya taksim edildi. Bu suretle :

- 1 — 12.1.1922 de «Karaçay-Çerkes»,
- 2 — 16.1.1922 de «Kabartay-Balkar»,
- 3 — 27.1.1922 de «Adige»,
- 4 — 20.11.1922 de «Çeçenistan»,
- 5 — 7.6.1924 de «İnguşiستان»,
- 6 — 7.6.1924 de «Şimali Osetistan»

Muhtar Eyaletleri teşekül etti (82). Başlarında vatan haini yerli komünistlerin bulunduğu bu eyaletler, hakikatta Moskova'dan gönderilen ve yalnız Moskovaya karşı mes'ul Rus Komünist Parti sekreterleri tarafından idare olunuyordu. Siyasî parçalama ve şiddetli bir sömürgecilik faaliyetle beraber memleketi korkunç bir terör kapladı. Milli servet yağma ediliyor; en feci katliamlar ve sonu gelmez sürgünler birbirini takip ediyordu. Milletın düşünen beyni mesabesinde olan münevver kadro ve din üleması ya öldürülüyor veya Sibirya'nın mahvedici temerküz kamplarına sürülüyordu. Dinî-millî eğitim ve öğretim çoktan yasak edilmişti. Din ile beraber milli birliği temin eden müşterek arap alfabesi kaldırılıp yerine lâtin alfabesi konuldu. Her kabile için ayrı ayrı alfabeler icadı cihetine gidilerek muhtelif lehçe ve şivelere «millî dil» şekli verildi. Böylece milli kültür ve ideoloji yok edilmek isteniliyor ve memleket amansız bir ruslaştırma faaliyetine hedef tutuluyordu.

Bugün Sovyetlerin esareti altındaki mahkûm milletlere tatbik edilen «şeklen milli, muhteva itibarile sosyalist kültür» adlı siyasi ameliyenin esası budur. Ashında sosyalist kültür, Lenin ve Stalin dili olan Rus dili ve kültürü demektir.

Bolşevikler milli tarihi tahrif ettikleri gibi «Savaşçı Allahsızlar Eirliği» cemiyetini Kuzey Kafkasya'ya da teşmil ettiler. Vakıflara, emlak ve mallara el kondu. 150.000 kadar talebesi ve 5.000 kadar da mektebi olan cemaat teşkilatını ortadan kaldırdılar(83). Müslümanlığa karşı bütün vasıtalarla mücadeleye girişildi. Komünistler için, kendi menfur ideolojilerini tam manasile red eden İslamiyet en büyük düşman oldu. Kur'an-ı Kerim nüshaları meydanlarda yakılıyor, münevverler ve din alimleri imha ediliyor; mescit ve camilere hayvanlar dolduruluyordu. Tiyatro, sinema veya kolhoz deposu haline getirilen camilerden başka kızıl allahsızların 6.000 cami yıkıkları resmi vesikalarla sabittir (84). Aile bağlarını koparmak, çocuklara ve gençlere komünist terbiyesi aşılamak için Komsomol teşkilatını kurdular. 6-7 yaşındaki «Pionerler», mektepte, ana-baba, ağabey veya akrabalarına karşı casus olarak yetiştirilmektedir.

Komünist-Rus emperyalizmi, Çarlığın an'anevi kolonizasyon siyasetinin daha geniş ölçüde devamından ibarettir. Sovyetler, Kuzey Kafkasya'da Rus hâkimiyetini sağlamlaştırmak için esasında çok ehemmiyetsiz ve lüzumsuz olan sanayi bölgeleri tesis ederek iç Rusya'dan ameile ve kolhozcu mujik sürüleri getirdiler. İslamiyet aleyhine yapılan şiddetli baskı, «Bezbojnik» denilen dinsiz ve hayasız teşkilat ile komünistleştirme faaliyeti, G. P. U. nun tedhişi, sürgünler ve idamlar halkın sabrını tüketmişti.

Moskova'nın Kafkasya'da yürüttüğü din aleyhdarı, istismarcı kolonizasyon siyasetine karşı memlekette umumi ayaklanmalar başladı. Pişman olmuş komünistlerden Nazır Katğan, etrafına topladığı aktif isyancılara güvenerek harekete geçti. İsyân, evvelâ Nalcık ve Beştav muntikalarında başladı, kısa bir zamanda bütün ülkeye yayıldı. 1928-1927 kışında vatanın 3/4 ü Sovyet işgalinden kurtarılmıştı (85). Çok geçmeden Bolşevikler Rostof'dan hava kuvvetleri ve motorlu birliklerle kuvvetlendirilmiş iki büyük tümen gönderdiler. İsyân şiddetle bastırıldı. Tabiatile idamlar, sürgünler ve tevkifler birbirini kovaladı (86).

Kuzey Kafkasyalılar, bir çok defa tekrar ettiğimiz gibi tarih boyunca bir tek şey düşünmüşlerdir: Hür ve mustakil yaşamak. Onlar, bu uğurda her türlü fedakârlığı göze almışlardır. Kuzey Kafkasya istiklâl mücadelesinin sesi olan «Gazavat Marşı», Dağlı ruhunu veciz bir şekilde aksettirir :

«Biz Allah'ın kulları, sana tapıyoruz. Senden birlik, savaşta saadet diliyoruz. Kalbimiz korku bilmiyor; ellerimiz kuvvetsiz düşüp bizi rezil etmiyor. Aç kurtlar gibi memleketi almak isteyen düşmanlarımızın üzerine merhametsizce saldırıyoruz. Muhammed'e yalvarıyoruz, bize şefaati etsin. Onsuz biz mahvoluruz. Bizim Allah'dan büyük ve başka yardımcımız yoktur. Düşman ne kadar büyük olursa olsun O'nun yardımını ile ezeriz. Ulu Allah, senin gazavatı yapan kullarına zafer kapıları açılın. Ulu Allah, Dağ Halkını unutma!. Bizim kanımız ırmak gibi akar. Fakat ızdırab çektiğimiz için Sen de bizi cennetinin nimetlerinden mahrum bırakma. Dağ Kartalları! Gelin, toplanın; hürriyetin sesi bizi çağırıyor. Vatanımıza karşı vazifemizi sonuna kadar yaparız. Aramızdan korkak ve alçak çıkmaz; Ey Ulu Allah!..» (87).

1929 yılında Kuzey Kafkasya'da mecburi kollektifleştirme, kolhoz ve sovhoz sistemi tatbik edilmeye başlandı. Moskova, herkesin mal, mülk ve tarlasını devlete vermesi ve kolhoz teşkilatına girmesi hakkında bir kararname çıkararak mahut sistemin zorla tatbiki-ne girişti (88). Kollektifleştirme, en müteşebbis ve çalışkan köylü

Kuzey Kafkasya'da Tuapse'de kızılara karşı toplanan gönüllüler.

kitlesinin imhası ve emlakının müsadere edilmesi yolu ile yapıyordu. Dünya tarihinde bir eşine daha rastlanmayan bu zulüm ika edilirken, kızıl canavarlar, bu yeni rejimin halkın menfaatına olduğunu haykırmışlar ve dış medeniyet âlemini, yeni değişikliğin umumun arzusu üzerine yapıldığı yalanı ile aldatmaya çalışmışlardı.

Kuzey Kafkasyalılar, Sovyet Hükümeti'nin bu yeni hareketine

«Şeytani icraat» adını vererek, buna karşı her müslümanın mücadele etmesini farz telakki ediyordu.

Halk kitle halinde dağlara çıkmağa ve oralarda Sovyetlere karşı mücadele gayesile teşekkül eden müfrezelere iltihak etmeye başlamıştı. 1930 ilkbaharında Kuzey Kafkasya'da tekrar umumî isyan patlak verdi. İsmail Kerti, İslâm Kosok, Abdülkerim Hasan, Muhtar Paşaoğlu, Şitti ve Hasan İstamul kardeşler bu büyük isyanda temayüz eden şeflerden bazılarıdır.

En çok iş gören ve en büyük gurup, İslâm Kosok ve İsmail Kerti'nin kumandasında bulunuyordu. Bu genç mücahitler, mükemmel bir gerillâ harbi yapıyor; birbiri ardından gelen bolşevik tümenlerini ani baskınlarla imha ediyordu. Rostof mintika kumandanı General Neçosef, tank ve tayyareden başka en modern silâhlarla teçhiz edilmiş tam kadrolu iki tümen askerle istiklâl mücahitlerini imha için harekete geçti. Çetin bir savaş oldu. Bolşevikler pek ağır kayıplara uğradı. General Neçosef ve kurmay başkanı Vinogradef de ölenler arasında idi. Bu hâdise, bütün Kuzey Kafkasya'da sevinç, Moskovada ise hayret ve hiddet uyandırdı (89). Bu sırada Rus radyo ve matbuatı Kuzey Kafkasya'da cereyan eden savaşları gizleyememiştir. Kurtuluş hamlesi, kızıl propaganda tarafından «Partizan haydutlar» ve «Mürteci pantürkistler» in bir «aksi inkılâbı» olarak vasıflandırılmıştı. Sovyet Hükûmetine göre, bu «Burjuva milliyetçiler», «Milletlerin mes'ut ailesi» ni parçalamak, yani Sovyetler Birliği'nden ayrılmak için çalışıyorlardı. Her şeye hakiki olmayan, sahte bir sebep bulan komünistler, isyanı bastırabilmek için büyük askeri kuvvetleri harekete geçirmişlerdi. Fakat isyan bütün şiddetile devam ediyordu.

1932 yılında İsmail Kerti ve mefkûre arkadaşları bir deklârasyon kaleme aldılar. Bu deklârasyon, türkçe, rusça ve arapça olarak yazılmış ve her tarafa dağıtılmıştı. Kuzey Kafkasya'nın hür ve mustakil yaşamak azmini medeni dünyaya duyurmak suretile haksever insanlığın vicdanını harekete getirmek isteyen istiklâlcilerin deklârasyonunda şunlar yazılı idi :

«Moskova'daki bütün büyük ve orta elçiliklerle diplomatlara, bütün Asya ve Avrupa hükûmetlerine ve bütün dünyadaki medeni milletlere :

Biz Şimali Kafkasya vatanseverleri, şimdi istiklâl ve hürriyetimiz için döğüşüyoruz, kan döküyoruz. Sovyet Hükûmeti'nin başlangıcında Lenin ilân etti ki, her millet istiklâl ve hürriyeti için Rusya'dan ayrılabilir. Milletimiz bu ilâna inandı; en sonra gayemize ulaşacağımızı umuyorduk. Halbuki öyle olmadı. Şimali Kafkasya'da Sovyet Hükûmeti ilân olundu. Birbuçuk sené geçmeden o da

kaldırıldı; kendileri daha kolay idare etmek için memleket küçük küçük parçalara ayrıldı. Dinimiz ayaklar altına alındı. Aile hayatı imha edildi; topralarımızı ellerimizden alıyorlar. Ve yabancı milletleri aramıza sokuyorlar. Annelerimizin, kızkardeşlerimizin ve ailelerimizin namuslarına alçakça tecavüz ediliyor. Bundan başka vaktile çok zengin olan vatanımızın ekonomik vaziyeti beş sene içinde çok fenalaştı. Bütün zenginliğimiz, ekmek, yün, kumaş ve bez, orman, maden, petrol memleketimizden Rusya'ya götürülüyor. Buna karşılık bize yalnız vaid ve işkence veriliyor.

Millet bu vaziyete daha fazla tahammül edemiyor. Allahın kânunlarına ve milletlerarası adalete dayanarak biz, istiklâl ve hürriyetimizi isitiyoruz. Bunun için döğüşüyoruz ve bütün bunları sizlere haber veriyoruz.

Ey atalarımız, kardeşlerimiz! Sizden de yardım rica ediyoruz; candan teşvik istiyoruz.

Biz sonuna kadar kanımızı da canımızı da istiklâl ve hürriyetimiz için vereceğiz (90).

Müstakil Şimali Kafkasya Ordu Kumandanlığı ve Komitesi.

Deklârasyon, az çok Avrupa matbuatına aksetmiş; Fransa'da, Polonya'da ve daha başka yerlerde buna dair yazılar yazılmıştır. Ne yazık ki, Kuzey Kafkasya'dan yükselen ve vicdanları titretmesi gereken bu ulvî sese, hürriyetsever olduklarını iddia eden Garp Dünyası kulaklarını tıkadı.

Bu hâdise, Kuzey Kafkasyalıların ve diğer esir milletlerin kendiliğinden ve gönül arzusu ile (!) Sovyetlere iltihak ettiği hakkındaki rezilâne Kızıl-Moskof propagandasını tam manasile iflâs ettirdiği için Kremlin canavarlarını çileden çıkarmıştı.

İsmail Kerti, vatandaşlarına şöyle hitab ediyordu :

«Düşmanımız olan Bolşevizmin ne kadar kuvvetli olduğunu biliyoruz. Elde ettiğimiz muvaffakiyetler muvakkattir. Bolşevik Rusya'yı deviremeyeceğiz. Yalnız biz isyancılar, dinsizlerin çizmesi altında evvelâ mal-mülkü müsadere edilmiş sonra da esir ve istismar hayatı yaşayarak kahr altında ölmektense hak ve hakikat, hürriyetimiz, mukaddes Kur'an-ı Kerim'in camilerimizin ve her ferdin ulvî hakkı için kötü hamimize karşı savaşarak er meydanında can vermeyi tercih ettik. Ölümümüz bizim için şeref olacak ve tarih de bizleri iyi satırlarla anacaktır (91).

Sovyet Hükûmeti, büyük hazırlıklar ve geniş plânlarla her taraftan harekete geçti. İki yıl devam eden şiddetli savaşlardan son-

ra mücahitler, çok büyük kuvvetlerle sarıldılar. İsmail Kerti ve İslâm Kosok yeminli oldukları için son damla kanlarını dökünceye kadar döğüştiler; şehit oldular.

İsyanın bastırılmasını müteakip Kuzey Kafkasya G. P. U. şefi G. Kraft'ın reisliği altındaki askerî mahkemeler, binlerce insanı kurşuna dizdi; onbinlerce aileyi Sibirya'nın esir kamplarına dağıttı. Kuzey Kafkasya'da kollektif istihsal sistemi, kolhozlar işte böyle kan ve ateşle tesis edildi.

Kısa bir müddet sonra Kremlin'in kanlı elleri yeniden Kuzey Kafkasyaya uzandı. Tekrar korkunç bir katliam başlamıştı. Yejevçılık (Yejevçina) adını taşıyan bu hareket Komünist Partisine mensup olanlar da dahil bütün münevver kadroyu hedef tutuyordu. Katliam, Sovyetler Birliği ölçüsünde cereyan etmekle beraber Kuzey Kafkasya'da aldığı şekil, gaddarlık ve hunharlık bakımından hiç bir yerde görülmemiştir. Yalnız Çeçen-İnguş Muhtar Cumhuriyetinde 1937 yılının 31 temmuzunu 1 ağustosa bağlayan gecesinde 14.000 kişi tevkif edilerek kısmen idam, kısmen de Sibiryaya sürülmüştür. Diğer kabilelerde de münevverler derece derece katliama uğradı (92).

Münevver kadronun bu umumî katliamından sonra millî kültürün imhası işine yeniden hız verildi. Kuzey Kafkasyalılar millî kültürlerinden, millî edebiyat ve tarihlerinden ve şanlı maziye terennüm eden, kahramanlıkları dile getiren destanlarından mahrum ediliyor. İslâmiyet, aile, örf ve âdet gibi milleti ayakta tutan en mühim içtimai müesseselerin tahribi için iğrenç metotlara başvuruluyordu. Dağların mağrur sakinleri, vatanlarını yakan Rus generallerini, kölesi oldukları kolhozları ve sahip oldukları şen(!) ve mes'ut (!) hayatı terennüm etmek mecburiyetinde bırakıldılar. Şeyh Şamil başta, Kuzey Kafkasya'nın tarihi şahsiyetleri ele alınarak şanlı maziye sövülüyordu. Kızıl Rusya'nın diğer mahkûm milletleri gibi Kuzey Kafkasyalılar da «Lenin ve Stalin'in dahiyane eserlerinin dili olan rusça» ile iktifa etmeye zorlandılar. Alfabe mucidi Sovyet mütehassısları (!), bu sefer de Rus (Kiril) harflerle mahalli lehçeler için yeni yeni alfabeler uydurmak yolunda yarışa çıkmışlardı. Böylece 1938 yılında alfabelerin ruslaştırılması işi tamamlanmıştır. Kuzey Kafkasya, işte bu durumda II ci Dünya Savaşını idrak etti.

II. DÜNYA SAVAŞI VE KUZEY KAFKASYA'DA ALMAN İŞGALİ

Kuzey Kafkasya milleti, üç asrâ yakın bir müddet vatan ve hürriyeti için müadele ettiği Moskoflara hariçten indirilecek öldürücü bir darbeyi bekliyordu. Nihayet heyecanla beklenen bu darbe Nazi Almanyası tarafından indirildi. (22.Haziran.1941).

Savaş başlamış; Kızıldordular, birbiri peşi sıra mağlûb ve imha ediliyor; Almanlar, Rusya içerlerine doğru hızla ilerliyordu. Kızıldordudaki Rusya esiri milletlere mensub askerler, hususile müslümanlar, Türkler, Alman Ordularına iltihak ediyordu.

Kuzey Kafkasya'da 1939 yılı kasım ayında başlayan yeni bir isyan, bütün dağlık bölgelere yayılarak gayet şiddetli bir hal almıştı. Bu defa hareketin başında sabık bir «genç komünist» bulunuyordu. 1941 de Alman-Rus harbi başladığı zaman bu yeni isyan hareketi kuvvetle devam ediyordu. İstiklâlciler yayınladıkları beyannamelerde halkı, Bolşevizmi devirmeye ve bütün Kafkasyayı Kremlin'in esaretinden kurtarmaya çağırıyordu. 1942 yılı ağustos ayı başında Alman Güney Orduları (General Von Kleist'in zırhlı orduları ve paraşütçü birlikleri ki, bunların arasında Kuzey Kafkaslı gönüllüler de vardı.), Kuzey Kafkasyaya girmiş bulunuyordu. Savaşlar memleketin batı ve orta kısımlarında şiddetle devam ederken kızıl kuvvetlerden bir kısmı Almanların arkasında çete harbine devam edebilmek için dağlara çekilmeye çalışıyordu. Kafkasyalı milliyetçiler bu kızıl kuvvetlere karşı durdu. Çetin çarpışmalardan sonra komünistler mağlûb olarak dağları terketmeye mecbur olmuş; mücahitler ise daha Almanlar gelmeden dağ geçitlerini ve boğazları ele geçirmeye muvaffak olmuşlar; idareyi ellerine almışlardı (93).

Halk Alman ordusunu bir kurtarıcı saydı; sevinçle karşıladı. Zira Kafkasyalılar için, «düşmanın düşmanı düşman kaldığı müddetçe dost» idi. Almanlar, 23 yıldır Bolşeviklerin vahşet ve korkunç zulmü altında inleyen bu kahraman millete istisnai muamelede bulundu. Halkın din, milliyet ve hürriyetine saygı gösterildi. Camiler açıldı; kolhozlar ilga olundu. Bu hususta Alman-Rus Harbinde beş yıl ön saflarda muharebelere katılan ve aynı zamanda Almanya'da tanınmış bir gazeteci olan Erich Kern, şunları yazmaktadır :

«Bilhassa yerli İslâm unsurları ile aramız iyi. Her tarafta gönüllü suvari birlikleri kayıd ve teşkil olunuyor. Hazret-i Peygamberin yeşil savaş bayrağı Alman bayrağı ile birlikte dalgalanıyor. Sıkı bir emir icabı Kafkasyalılara dost muamelesi yapılıyor. Teşvik edici bir propaganda karşılıklı samimi bir anlaşmayı sağladı. Bir dostluk

havası esiyor. Burada bütün islâm halk müthiş bir komünist düşmanı idi. Ben kasabaya girerken Karaçaylılardan teşkil olunmuş bir suvari taburu gülererek, oynuyarak ve şarkı söyleyerek dağdaki hizmete gidiyordu!.. Uzun boylu, tünçlaşmış güzel delikanlılar eğer üzerinde kalıp gibi duruyorlar.

II. Dünya Savaşında Kuzey Kafkasya'da Kızılorduyla çarpışan gerillacılar. (1943)

XIX. yüzyılda İslâm Lideri, Kafkas dağlarında bütün bir hayatı boyunca Ruslara karşı dillere destan savaşlar yaratmıştı. Tarihin yarattığı bu kahramanın adı Şeyh Şamil'dir.

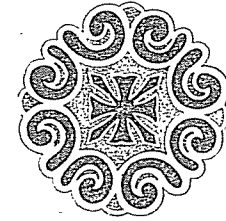
Gene burada Moskoflar, 1934 yılında tümenlerle zırhlı birliklerle, topçu ve hava kuvvetleriyle işbirliği ederek dağların son mukavemetini kırmaya uğraşmak zorunda kaldılar. İnsanlığın beşiği sayılan bu diyar, garabetle, acıb güzelliklerle dolu zengin ve verimli bir ülkedir. Binaenaleyh burası hiç bir vakit gönül rızası ile Moskovanın boyunduruğuna boynunu uzatmak istememiştir. (94)

Bolşeviklerden temizlenmiş olan Adige, Karaçay-Balkar, Kabartay ve Asetin bölgelerindeki halk ve henüz komünist işgali altında bulunan mıntıkalar, 1918 yılında kurulan mustakil Şimalî Kafkas-

ya Cumhuriyetini yeniden teşkil için Alman kumandanlığına müracaat etti. Fakat mümessiller, müspet veya menfi bir cevap alamadan harp vaziyeti değişti (95).

Alman orduları Kuzey Kafkasya'da fazla kalamadılar; Stalingrad hezimetinden sonra 1942 sonlarına doğru bu memleketten çekildiler. 15.000 kadar Kuzey Kafkasyalı (Adige, Karaçay Balkar, Kabartay, Asetin v. b.) vatanlarını terketti. Kalanlar ise mukadderata boyun eğmişlerdi. Bunlar, Almanların bıraktıkları silâhlarla teçhiz edilmiş gerillacı gruplar halinde geri dönen kızılılarla devamlı olarak çarpışıyorlardı. Dağlık bölgelerde devam eden bu mukavemeti kıramayan Sovyet kuvvetleri, 1943 yılında halkın bir kısmını Sibirya'nın buzlu bataklıklarına toptan tehcire, böylece bu barışmaz ve ezeli düşmanlarını imhaya karar verdi.

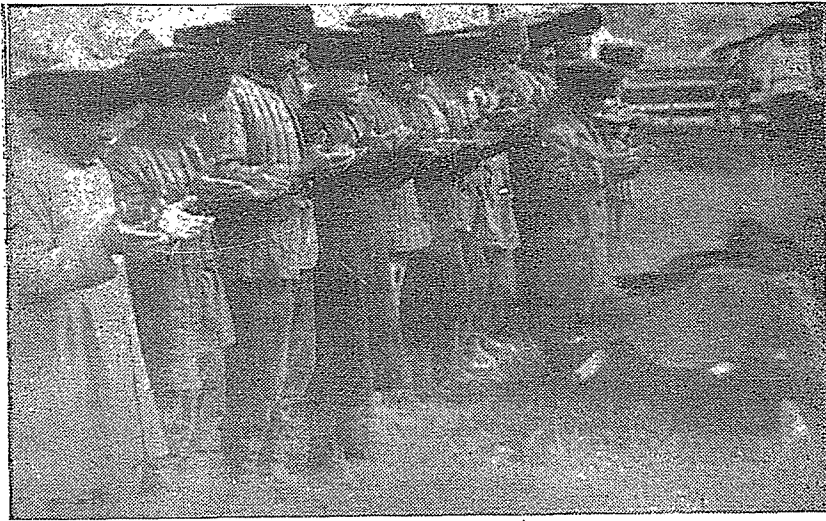
Görülüyor ki, hür ve müstakil olmak, Kuzey Kafkasyahılar için daima vazgeçilmez bir gaye ve ölüm kahmı meselesi olmuştur. Tarih, öz vatanında hür ve müstakil yaşamak azmille bu kadar uzun ve bu derece sebatla mücadele edebilmiş bir milleti pek nadir olarak kaydetmektedir.

KUZEY KAFKASYA'DA TOPTAN İMHA, TEHCİR VE KATLİAM (GENOCİDE) (96)

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Siyasî Bürosu (Polit Büro), 27. Aralık 1943 tarihindeki toplantısında, Kırım, Karacay-Balkar, Çeçen-İnguş, Kalmuk ve Volga Alman Muhtar Sovyet Cumhuriyetlerinin feshine ve bu milletlerin toptan Sibiryaya ve Ortaasyaya sürülmesine karar verdi. Fakat Sovyet Hükümeti, esash hazırlıkları icab ettiren bu facia kararını ancak bir yıl sonra tatbik mevkiine koydu. Adı geçen milletlerle bunlardan başka Adige eyaletinin bir kısmı ve Taman Çerkeslerini 1944 yılı Şubat ayı içinde toptan tevkif ederek tahammül edilmez şartlar içinde Sibiryaya sürdü. Yüzbinlerce zavallı «Mecburi İş Kampları» na dağıtıldı. Bu barbarca kararın tatbikatı, facialar silsilesi halinde cereyan etmiştir.

Onbinlerce insan (kadın ve çocuklar da dahil), tevkif sırasında mahallerinde kurşuna dizi'di. Geriye kalanları, çocukları ana-babalarından, kadınları eşlerinden, ihtiyarları ailelerinden ayırarak hayvan vagonlarına doldurdular ve uzak, meçhul mıntıkalara sevk ettiler. Sürülen bedbahtlara merhametsizce dayak atılıyor, kadınlara tecavüz ediliyor, her türlü mukaddesat alçakça çiğneniyordu. Sürülen edilenlerin mühim bir kısmı yollarda ve yeni iskân mahallerin-

Kuzey Kafkasya'da Karacay'da cenaze merasimi (1942)

de açık ve hastalıklardan veya sert iklimin tesirile mahvolmuştur.

Şimdi bu müdhiş faciaya şahit olan ve sonradan Batıya sığınan şahıslardan bir kaçının ifşaatını dinleyelim :

Çeçen-İnguş halkının sürgün ve imha harekâtına katılan ve sonradan Fransaya sığınmaya muvaffak olan bir Sovyet Üniversite talebesi aşağıdaki açıklamayı yapmıştır :

«1943 yılı sonlarında Çeçenlerin ve İnguşların toptan sürgün edileceğine dair rivayetler yayılmaya başladı ise de bu hususta konuşmak yasak edilmmişti. 1944 yılında, Şubat başlarında Grozni şehrine 3-5 tonluk Studebaker askeri kamyonlarına bindirilmiş külliye miktarda NKVD hususi kıtaları ile yine NKVD ye mensub ordu birlikleri gelmeye başladı. Bu sırada matbuatta şu fikirler, şiarlar tekrarlanmaya başladı :

Yollarımızı ve köprülerimizi tamir ve islâh edelim. Bu suretile yurdumuza ve sevgili Kızıldumuza yardım edelim ki, onlar şu dağlık bölge manevralarını kolaylıkla yapabilsinler. Ve ilâ ahır.

Askerî birlikler dağlık bölgelere yayılmaya başladı. Nihayet 23 Şubat Kızıldoru Günü gelip çattı. O günün akşamı bütün köy meydanlarında ateşler yakıldı ve Rus askerleri bu ateşler çevresinde mızıkaya çalmaya, dans etmeye, şarkı söylemeye başladı. Zavallı halk her şeyden habersiz ve hiç bir şeyden zühelenmediği için meydanlardaki ateşi seyretmek ve askerlerin oyun ve şarkılarını görmek, işitmek için meydanlara toplanmıştı. Halkın bir kısmı meydanlarda toplanmış iken, askerler onların etrafını sararak bütün erkekleri tevkif ettiler. Silâhlı bulunan Çeçenler derhal Ruslarla çarpışmaya başladı. Söylenişine göre o gün ve onu takip eden günlerde ölenlerin sayısı 5.000 kişiyi bulmuştur. Fakat silâhsız Çeçenlerin mukavemet teşebbüsleri her tarafta akim kalmış ve tasfiye edilmmişti. Bütün tutulan erkekler ahırlara doldurularak hapsedilmiş ve aynı zamanda askerler evleri tarayarak meydana çıkmamış olan erkekleri birer birer toplayarak hapsediyor; kadınlara da sürülecekleri haber veriliyor, sabah erkenden hazırlanmalarını emrediyorlardı. Fakat sürgün edilenlere de eski yırtık elbiselerden başka beraberlerinde hiç bir şey götürmelerine müsaade etmediler. İnguş ve Çeçenistan'ın dağlık köylerinde bu facia başka türlü cereyan etmiştir. Bu dağlık bölgelerde halk, asri silâhtan mahrum olmasına rağmen her tarafta şiddetli çarpışmalar ve kanlı savaflara atıldı. Ellerinde yalnız kama ve bıçaktan başka şey bulunmayan yiğitler, Ruslara saldırarak onları biçip kesiyor ve kendileri de oracıkta şeref uğrunda canlarını feda ediyorlardı. Orada bulunan ve sonna geri dönen Kızıldoru mensubları Çeçen-İnguşların ihtiyar, kadın ve kızlarının bıçak ve

hançerle Rus askerlerine nasıl saldırdıklarını hayretler içinde anlatıyorlardı.

Bundan ötürü de bu dağlık bölgelerde Rus birliklerine şu emir verildi :

«Buralarda halkın her şeyini yağma ve talan etmek ve köylerini de tamamen yakmak gerekir ki, mukavemet eden partizanların oralarda maddeten barınmalarına imkân kalsın. Bu emir, çok şiddet ve dehşetle tatbik edildi. Bir kaç gün içinde bütün köyler ateşe verildi. Yıkılan köylerin kükreyen ateşleri çok uzaklardan görülmüyordu.

Takriben bu sıralarda sözde bir genel af ilân edildi. Gizlenmiş ve saklanmış bulunanların saklandıkları yerlerden çıkıp teslim olmaları şartıyla affa hak kazanacakları bildiriliyordu. Bu gibilerden bazıları sürülen ailelerine katılmak ve onlarla beraber olmak düşüncesiyle çaresiz kalarak bu emirlere boyun eğdiler. Fakat bir çok partizanlar vardı ki, onlar Rusların barışmaz düşmanlarıdır. Ve tamamen imha edilmedikçe de oralardaki kanlı kurtuluş mücadelesi sürdürülmeyecektir. Netekim bugüne kadar orada Sovyet Hükümetine büyük engeller çıkaran ve hükümet makamlarını çok uğraştıran mücadele grupları mevcuttur.

Bu faciaların hemen akabinde Rusya vilâyetlerinden Orlof ve Kurski'den ve başka yerlerden bir çok yeni Rus köylüleri buralara nakil ve iskân edildiler. Çeçen-İnguşların toprak ve malları onlara dağıtıldı. Gasp edilen hayvanların yarısını yeni gelen Rus köylülerine verdiler. Diğer yarısını ise Orlof vilâyetine sevk ettiler.»

İngiltereye sığınan Kızılordu Hava Albayı Grigori Tokayef ise bu Rus vahşeti hakkında şunları yazıyor :

«23 Şubat 1944 de Kızılordu Bayramının arefesinde Kuzey Kafkasyalıların asla unutamayacakları bir günde Grozni'de büyük bir toplantı yapıldı. MVD Albayı kürsiye çıktı ve herkes korku ve sessizlik içinde onun şu sözlerini dinledi :

«Esas meseleye temas etmezden önce ihtar etmek isterim ki, toplantı binası askerlerle çevrilmiştir; kim kaçmaya teşebbüs ederse olduğu yerde kurşuna dizilecektir.»

Hazır bulunanlar dehşet içinde bu sözleri dinlerken Albay sağ elini kaldırıp havada bir daire çizdi. Bu bir işaretti. Derhal dışarıda makinalı tüfek ve otomatik silâh sesleri duyulmaya başladı. Aynı zamanda bir sürü MVD askeri salona girerek kürsünün etrafında yer aldılar; tabancalarını halka çevirdiler. Bir iki kişi Albaya yaklaşmak istedilerse de derhal öldürüldüler. Salonun arka tarafında bulunanlardan bazıları kaçmaya çalıştılsa da makinalı tüfek ate-

şile delik deşik oldular. Genç bir İnguş kamasını çekerek MVD askerlerinin üzerine atıldı. Lâkin bir kurşun yiyerek yere ölü serildi. Dehşet içinde kalan halk olduğu yerde durdu. Bir elinde tabanca tutan Albayın diğer elinde Politbüro ile Devlet Savunma Komitesinde alınan kararların metni vardı. Albay sözlerine devamla şöyle dedi :

«Stalin'in makul millî siyaseti, bu muazzam sosyalist ülkemizde refah içinde yaşamamız için her şey yapmıştır. Lâkin siz önderimiz ve müridimize, şanlı bolşevik partisine ve size, her türlü refah imkânının verildiği bu memlekette yaşayan sair milletlere ihanet ettiniz. Almanlarla işbirliği yaptınız.»

Bu itham üzerine salonun her tarafından hiddetli sesler yükselerek (yalan yalan; biz Almanlarla hiç bir zaman işbirliği yapmadık. Biz müstebit Hitler'i hiç bir zaman desteklemedik. Bilâkis her türlü istibdada muhalifiz) diye haykırdılar. Muhafızların bir kişi daha öldürmesi üzerine salona gene sessizlik çöktü. Albay devam etti :

«Sovyet Hükümeti'nin kararı mucibince bu andan itibaren Çeçen-İnguş Hükümeti lağvedilmiştir. Ve bütün halk tevkiif olunmuştur. Ve hükümet tarafından tespit edilecek bir mahale sürülecektir. Hepiniz silâhlı muhafızların nezareti altında buradan doğru demiryolu istasyonuna götürülecek ve orada hazır bulunan vasıtalarla yükleneceksiniz. Aileleriniz bu anda istasyona sevk edilmektedir. Her biriniz beraberinizde 18 kilo ağırlığında eşya götürebileceksiniz. Evleriniz askerî işgal altındadır. Oraya dönmenize hiç bir sebeple müsaade olunmayacaktır.»

Nazilerle savaşırken sol kolunu kaybetmiş olan ve toplantıya üniforması ile, bütün madalyaları ile gelmiş bulunan uzun boylu bir Binbaşı kürsiye kadar gelerek Albaydan söz istedi. Konuşmak müsaadesini alınca halka şöyle hitab etti :

«Vatandaşlarım! Gördüğünüz gibi evlâtlarınızdan biri olan ben, sol kolumu harpte kaybetmişimdir. Sayısız Çeçenler, Adigeler, İnguşlar, Asetinler, Kabardinler, Karaçaylar gibi ben de memleketimin müdafaası uğrunda kanımı veya canımı esirgemedim. Eugün ise bizi vatana ihanetle itham ediyorlar. Bu alçakça bir yalandır.»

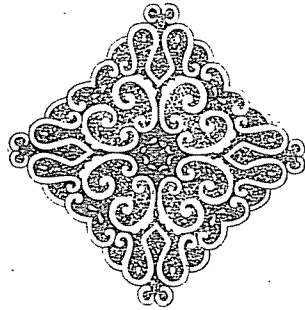
Albay onun susmasını emretti. Lâkin Binbaşı göğsündeki madalyaları koparıp Albayın ayağına atarak konuşmaya devam etmek istedi. Bir silâh patladı ve Binbaşının alnında açılan delikten kan sızmaya başladı. Binbaşı yere devrildi. Bu manzara karşısında çılgına dönen bir kadın, ani bir hareketle elbisesinin önünü yırtarak göğsünü açtı ve Albayın üstüne yürüyerek, «Vur beni de vur!» diye haykırdı. Onu da delik deşik edip yere serdiler. Kürsiye doğru ilerleyen sair kadın ve erkekler de aynı feci akibete uğradı.

1944 de oynanan bu facia esnasında bazı Çeçenler ve İnguşlar kaçıp dağlara sığınmaya muvaffak oldular. İşte bu dağlarda müşterek gayeleri Rus aleyhdarlığı olan partizan grupları o tarihten beri savaşmaktadır. Faaliyetleri bazen başarı ile neticelenmekte, bazen akamete uğramaktadır. Kafkasyalıların arzusu tamamen Rusya'dan ayrılmaktır. Ve son zamanlarda faal bir muhalefette bulunmaktadır.»

1944 yılı faciasının görgü şahitlerinden olup batıya iltica eden Sovyet gizli polis ordusu ekânından MVD şefi Yarbay Burlutski dehşet verici ifşaati meyanında şunları anlatıyor :

«Halk gittikten sonra ıssız sokaklarda, mevzilerini terkedip mahalli mektep binasına yerleşmeye giden NKVD kıtalarının çizme seslerinden başka ses duyulmuyordu. Şahit oldukları manzaranın kasvetine bürünen kıtalar sessizce buraya yerleştiler. Fakat NKVD'nin faal birlikleri, yani ajan ve hafiyeler herhangi bir tahdide maruz değildiler. Bunlar, şehri votka ve şarap için talan ediyor, koyunları kesiyor; sokak ortasında bunları temizliyor, evlerdeki kıymetli eşyayı yağma ediyorlardı. Bu sarhoş sesleri, bir zamanlar gururlu bir millet olan ora ahalisinin ölüm çanları idi.»

Eöylece birbuçuk milyona yakın Kuzey Kafkasyalı (800.000 Çeçen-İnguş, 200.000 Karaçay-Balkar v. b.), birinci büyük tehcirden 81 yıl sonra aynı barbarların tasallut ve taarruzları neticesi ikinci tehcirle Sibirya'nın ölüm kamplarına gönderildi.

DRAU FACIASI (97)

Avrupa'da Kızıl Barbarlara teslim edilen Kuzey Kafkaslılar

Alınan Orduları 1942 yılı sonlarında Kafkasyayı terkederek geri çekilirken halkın bir kısmı da aileleriyle birlikte bu orduları adım adım takip ederek batıya doğru göç etti. Onlar yabancı ülkelerdeki meçhul ve karanlık istikbali, asırlardan beri yaşadıkları vatanlarındaki Sovyet mezalimine tercih etmişlerdi. Gruplar halinde ve aralarından seçtikleri şeflerin idaresi altında, arabalarla, atlarla ve bazen de yaya olarak hareket eden bu muhacirlerin sayısı takriben 15.000 civarında idi. Yolları Sovyet takip kuvvetleriyle çarpışa çarpışa uzun ve yorucu bir yolculuğa katlandıktan sonra Avusturyaya kadar geldiler ve orada, Drau nehri vadisinde yerleştiler. Oberdrauburg'dan Dellach'a kadar olan yer Kafkasyalı mültecilere tahsis edilmişti. Yine o civarda, aynı şekilde komünist vahşetinden kaçan ve miktarları 20.000 kişiyi bulan Kazaklar, Lienz'den Oberdrauburg'a kadar olan sahayı işgal ediyordu.

II. Dünya Savaşında Avrupa'da Kızılorduya karşı savaşan Kuzey Kafkas Lejyonu mensupları (1944)

1954 yılında Almanya teslim olmak zorunda kaldı. İngiliz Ordusu Avusturyayı işgal ederken Kafkasyalılar, Kazaklar ve diğer muhacirler da vaziyetlerini ve ne sebeble vatanlarını terkettiklerini izah etmek üzere Spital şehrindeki İngiliz idarî makamlarına müracaat ettiler; kendilerine medenî memleketler göreneğine uygun olarak iltica hakkından faydalanma imkânı verilmesi ricasında bulundular. İngiliz makamları mültecilerin bu ricasını kabul eder görünüyordu. Çünkü gönderilen hey'etler, çok iyi kabul görmüş, hatta Kafkas mültecilerine Yakınşark İslâm Memleketleri'ne göçebilmeleri için gereken yardımın yapılacağı vaadinde bulunulmuştu. Geri dönen hey'etin getirdiği haber, bilhassa müslüman devletlerinden birine yollanacakları hakkındaki İngiliz Kumandanlık raporu, mültecileri sevinç ve heyecan içerisinde bırakmıştı. Onlar, çektikleri ızdırıp ve meşakkatlerin artık sona ereceğini, gidecekleri kardeş ülkenin kendilerine nihayet sakin bir hayat ve saadet bahşedeceğini ümit ediyordu.

Kuzey Kafkasyalılar, General Kılıç Girey'in idaresinde bir mülteci kumanda hey'eti teşkil ederek kamplarını teşkilatlandırdılar. Mülteciler Kahraman Kılıç Girey'in idaresinde kendilerini çok iyi hissediyorlar ve görünüşe göre vaziyetin sağlamlığına inanıyorlardı. Fakat bu sakin ve sevinçli hâl, ancak mayıs sonuna kadar devam etti. Kuzey Kafkasyalıların ve Kazak göçmenlerin kendilerini müdafaa için muhafaza ettikleri bir miktar silâhları ve tabur teşkilâtları vardı. İngilizler, artık ihtiyaç kalmadığı bahanesile bu eslihanın teslimini istediler. Silâhlar teslim edildi. Bu sefer de bu zavallıları medeniyet dünyasında aldatıyorlardı. Silâhlarını teslim eden ve taburlarını dağıtan Kafkasyalılarla Kazakların kamplardan dışarı çıkmaları yasak edildi. 20-25 mayıs günlerinde idi. Mültecilerin kampında bir otomobil پیدا oldu. Hoparlörle techiz olunan bu arabadan Rus müziği, Sovyet şarkıları ve marşları işitiliyordu. Birden bire orada bulunanların kanlarını donduran şu sözler duyuldu:

«Sovyet vatandaşları. Bir an evvel vatanınıza dönmeniz için bütün tedbirler alınmıştır.»

O ana kadar mültecilerin Sovyetlere teslim edilmeleri bahis mevzuu bile değildi. Kampta panik havası esiyordu. Mülteciler, (sahiden bizi canavar komünistlere teslim edecekler mi; böyle bir şeyi nasıl yapabilirler?) diye feryad ediyor ve kampta heyecan gittikçe artıyordu. Birçokları derhal kumandanlığa başvurulmasını istiyordu. Eazıları da zorla Sovyetlere teslimin bahis mevzuu olmadığını, Batı Demokrasisi'nin hiç bir zaman kimseyi zorla teslimine müsaade etmeyeceğini, yukarıdaki tebliğin ancak gönüllüler için yapıldığını düşünerek kendilerini ve yakınlarındakileri teselli etmeye

çalışıyordu.

27 mayısta başta General Kılıç Girey olmak üzere Albay Ulagay, Prof. Dr. Hacı Murat Koçkar, Yüzbaşı Mabekir, Yüzbaşı Laypan, Yüzbaşı Tokay, Yüzbaşı Kuniy, Yüzbaşı Şatman, Üsteğmen Şakman, Teğmen Dobay Toturkul ve daha bir çokları, Kuzey Kafkasyalıların sayısı 150 kişiyi bulan bütün grup şefleri ve kumanda hey'eti İngiliz Kumandanına takdim edilmek üzere davet olunduktan sonra tevkif edildiler. İngilizlerden ve Amerikalılardan bazı mühim şahsiyetler. General Kılıç Girey'e, onun ilerde kendilerine pek faydalı olacağını düşünerek, kurtarma teklifinde bulunmuşlardı. Bu teklifte deniliyordu ki :

«Her ne kadar Nazilerle işbirliği yaptınız ise de eğer affedilmemiz için yalvarır ve Demokrasilere sadakat yemini ederseniz, Sovyetlere teslim edilmeyecek ve serbest bırakılacaksınız.»

General Kılıç Girey onlara, tekliflerini kabul ederse diğer yurtdaşlarının da serbest bırakılıp bırakılmayacağını sordu. Bu teklifin yalnız kendi şahsı için bir istisna olduğu cevabını alınca asil Kafkaslı'nın dudaklarından yavaş yavaş şu acı sözler kan damlaları gibi döküldü:

«Benim adamlarım cesur askerlerdir; hür bir Kafkasya için hayatlarını vermeye hazırdırlar. Benim ecdadım, şeref ve namus uğrunda Rus boyunduruğuna karşı savaşırken şehid oldular. Bu arkadaşlarım ise, gece gündüz, benimle aynı mefkûre için döğüştiler. Onların kanı benim kanımdır; şerefle savaştığımız anlar o şerefi paylaştık. Şimdi de aynı akibeti paylaşacağım. Milletime ihanet edip, onlar Sovyet NKVD'sinin ölüm mangaları tarafından idam edilirken, ben burada bir korkak gibi yaşayamam. Bir gün gelecek sizler de anlayacaksınız ki, Sovyetler sizin hakikî dostlarınız değildirler. Fakat belki o gün, iş işten geçmiş olacak. Bugün bu yaptıklarınızla sizler de Sovyetler kadar mücrim oluyorsunuz. Bolşevizme karşı muzaffer günlerde, adamlarımla hep bir arada idik. Şimdi onlar ölüme giderken, onları yalnız bırakamam. Başlarında yine ben, kızıl cellatlara doğru yürüyeceğiz. Bu şerefi kimseye bağışlayamam.»

Hayretler içinde kalan İngiliz ve Amerikan Kumandanları. General Kılıç Girey'in kendilerine sırtını çevirerek hazır bekleyen CMC kamyonuna, ölüm yolculuğuna gidişini şaşkın nazarlarla takip ettiler.

Kahraman Kılıç Girey önde, arkadaşları ve ülküdaşları arkada Sovyet bölgesine götürülerek Vahşi Komünistlere teslim edildiler. Kısa bir müddet sonra bu kafilenin cesur birer Kafkaslı ve vakur

birer müslüman olarak daıma istihkar ve nefret ettikleri Allahsız Kızıl Kasaplar tarafından toptan şehit edildikleri anlaşıldı.

Kuzey Kafkasyalılarından sonra aynı şekilde Kazak şefleri de (ün-lü Kazak Generallerinden Şkuro, Krasnof Kardeşler, Domanof ve başkaları) aldatılarak tevkif ve sonra da Sovyetlere teslim edildiler.

General Kılıç Girey (soldaki) ve Albay Bayazıt (1918)

Hemen aynı zamanda Lienz şehrindeki kamplarda bekleyen di-ğer Kuzey Kafkasyalı ve Kazak mülteciler de tanklarla sarılmıştı. Bir tankın üzerine çıkan bir müttelik subayı, kamplardaki grupları ayrı ayrı dolaşarak tercüman vasıtasile, «Şefleriniz ve subaylarınız Sovyetlere teslim edildi; hepinizin de vatana dönmeniz icab etmek-tedir.» diye tebliğde bulunuyordu. Teslim olmaya davet olunan za-vallı muhacılar, komünistlerin eline geçtikleri zaman kendilerini nasıl bir akibetin beklediğini bildiklerinden siyah bayraklar çeke-

rek gruplar halinde dua etmeye ve Allah'a niyaz etmeye başlamış-tı.

Mahalli İngiliz Kumandanlığı, adalet ve insanlık mefhumlarıyla istihza ederek ve vicdanı hiç titremeden bunları tanklarla ezmeye ve tıka basa askerî kamyonlara doldurmaya çalışıyordu. Yıllardan beri Rus istilâcılarına karşı yardımlarını umdukları insanlar, şimdi onları merhametsizce tekrar Rus'un eline, işkenceli bir ölüme gön-deriyordu. Hem de ancak Rusların reva görebilecekleri gayri medeni bir muamele ile... Bu ne hazine ve dehşet verici bir sahne idi!..

Kamplarda intihar için hemen her usule başvuruluyordu. Kimi boğazını parçalıyor; kimi de damarlarını kesiyordu. Birçokları da zehir içerek veya aileleriyle birlikte Drau nehrine atılarak hayata veda ediyordu. Bunlar belki kendilerini, teslim edilenlerden daha ta-lihli sayabiliyorlardı. Çünkü hiç olmazsa sağ olarak Bolşeviklerin eline düşmiyeceklerdi.

Bu tüyler ürpertici facianın dehşeti karşısında teessüre kapılan İngiliz askerleri hüngür hüngür ağlıyordu. Mülteciler her taraftan kuşatıldıkları için kaçmak imkânı kalmamıştı. Bununla beraber bir çokları kaçarken vuruluyordu. Kumandanlarının merhametsiz emirlerine itaat etmeyen bazı İngiliz askerlerinin müsamahası sa-yesinde bir kısım mülteci Alp Dağları arasına, ormanlık bölgelere sığınmak suretile kurtulmaya muvaffak oldu. Avusturya halkı bu firarilere her türlü yardımı yapmaktan geri kalmadı. Halk bunla-rın bir kısmını evlerinde saklamış, ormanlarda gizlenenler için de kendileri muhtaç durumda oldukları halde yiyecek taşımışlardı.

Kaçamayan ve intihar edemeyenlerin kamyonlara bindirilmesi, 28 Mayıs 1 Hazirana kadar tamamlandı. Bedbaht mültecileri taşıyan kamyonların teşkil ettikleri kafileler arka arkaya, kurban-larını bekleyen canavarların bulunduğu hududa doğru uzaklaştılar!..

Drava nehri kıyıları ve Dellach civarı talihsiz mültecilerin bir-raktıkları arabalar, atlar, eşya v. s. ile dolu idi. Drava Nehri vadisi boyunca mazlumların gözyaşlarıyla ıslanmış Kafkas eğer ve yamçı-ları dağınık bir şekilde yatıyordu.

Teslim edilenlerin miktarı ortalama 8000 kişi tahmin edilmek-tedir. (Fransızlar ve Amerikalılar tarafından muhtelif yerlerde tes-lim edilenler bu rakkama dahil değildir.) Yalnız Spittal kampında teslim edilen Kafkasyalılarından 200 küsur subay idi.

Almanların Bolşevizmle mücadele için Kızıldudaki Sovyet-Rus esiri milletlere mensub olanlardan (bunlar kaçarak veya bile bile Al-man Ordusuna esir düşenlerdir) teşkil ettikleri Lejyonlar, bu cümle-den olarak Kuzey Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan, Türkistan, Kı-

rım, İdil — Üral, Ukrayna, Beyaz Rusya ve General Vlasof'un Rus Lejyonları da müttefikler tarafından kısmen veya tamamen can düşmanları Komünistlere teslim edildiler.

Amerika Cumhurbaşkanı Roosevelt ve İngiltere Başvekili Churchill'in 11 Şubat 1945 de Yalta Konferansında Kızıl Diktatör Stalin tarafından gaflete düşürülerek imzaladıkları kararlar işte bu neticeyi vermiştir. Bu konferansta Stalin, diğer kararlar meyanında, Almanya veya batı memleketlerine geçen Sovyet vatandaşlarının, arzularına bakılmayarak Sovyet Rusyaya iadeleri şartını müttefiklere kabul ettirmişti. (Yalta Konferansında Roosevelt'in siyasi müşaviri olan ve konferansta büyük bir rol oynayan Komünist — Yahudi Alger Hiss'in, sonradan Ruslar hesabına çalıştığı anlaşılmış ve bu yüzden Amerika'da mahkûm edilmiştir.)

Hak, adalet ve hürriyet için mücadele ettiklerini iddia eden demokratik devletlerin yüz binlerce antikomünist mücahidi kızılara teslim etmesi, onlar için ebedî bir leke olarak kalacaktır. Bu leke, ancak halihazırda Sovyet Rusya esaretindeki esir milletlerin kurtarılacak hürriyet ve istiklallerine kavuşturulmasıyla silinebilecektir.

Bugün, Güney Avusturya'da Spittal-Drau kasabası yakınlarında Mödritz derecesi civarında, ormanların serin sessizliği içinde mütevazî fakat mânâsı büyük hazin bir anıt görülür. Bu anıt, 28 Mayıs 1945 de orada Moskoflara teslim edilen 7000 Kuzey Kafkasyalı Müslümanı anmak ve unutmamak için dikilmiştir.

Tarihi anıtın üzerindeki kitabede şunlar yazılıdır:

«Burada 28 Mayıs 1945 de 7000 Şimali Kafkasyalı kadın ve çocukları ile birlikte Sovyet Makamlarına teslim edildiler. Ve İslamiyete olan sadakatleri ile Kafkasya'nın istiklali ideallerine kurban gittiler.» (98).

1944 YILI TEHCİR FACİASINDA VATANLARINDAN SÜRÜLEN KUZEY KAFKASYALILARIN AKİBETİ MESELESİ

Kuzey Kafkasya'da tatbik edilen korkunç sürgün faciasından sonra memleketin ekonomik durumu altüst olmuş ve iç Rusya'dan getirilerek mecburi iskâna tâbi tutulan Rus muhacirleri da muhite intibak edememişlerdir. Faciayı müteakip halkı tehcir edilen bölgelerin aldığı manzara hakkında, New York'da yayınlanan Novoye Russkoye Slovo gazetesinin 15 Şubat 1957 tarihli sayısında başyazı aşağıdaki açıklamayı ihtiva etmektedir :

«Son on senenin Sovyet gazetelerini gözden geçirirken, sabık Çeçen - İnguş Cumhuriyetinin dahil bulunduğu Grozni Vilâyetine ait makale ve haberlere de tesadüf etmek mümkündür. Bu yazılar, vaktile mamur olan Çeçen ve İnguş köylerinin nasıl ıssız bir sahaya döndüğü ve bu köylerin diğer vilâyetlerden getirilen halkla iskân teşebbüsünün nasıl akim kaldığını göstermektedirler. Alışmadıkları iklim şartlarına tahammül edemeyen muhacirler, kendilerine verilen evleri, otlakları, bahçeleri bırakarak kendi vatanlarına kaçmışlardı. Lağvedilen ve ıssızlaşan muhtar vilâyet ise yegâne nüfus olarak ancak idarecilerin kaldığı efsanevi bir ölü ülke halini almıştı.» (99).

Kızıl canavarlar, tarihte eşine rastlanmayan bu korkunç cinayeti, faciadan ancak iki yıl sonra açığa vurabildiler (25 haziran 1946). Dünya matbuatında «Milletlerin Toptan İmhası» ünvanını alan bu kanlı icraat, bütün dünyada derin akisler uyandırdı. Halâ da üzerinde durulmaktadır.

II. Dünya Savaşından sonra Sovyet Hükümetinin de âza bulunduğu Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, «Milletlerin toptan katliamının medeniyet dünyası için bir yüzkarası olduğuna ve cezayı müstelzim bulunduğuna» karar vermiştir. Sovyetler Birliği hararetle desteklediği bu kararı takiben 1948 yılında Birleşmiş Milletler Umumi Heyeti'nin, «Milletlerin yok edilmesini önlemek gayesile kabul ettiği mukaveleyi» de tasdik etti.

Böylelikle milletler kaatili Kızıl Cellatlar, ellerini topyekûn sürgün ve imha ettikleri milletlerin kanına bulamış oldukları halde adı geçen Birleşmiş Milletler kararını ve mukavelesini imza etmekle hayasızlığın ve riyakârlığın görülmemiş yeni bir örneğini daha vermiş oldular.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın mezkûr kararına dayanarak Nurenberg Mahkemesinde, Yahudilere karşı katliam yaptıkları ithamile Nazi Şefleri cezalandırıldı; idam edildi. Fakat daha ileriye

gidilemedi. Yâni galiplerin canı de olsalar muhakeme edilemeyecekleri anlaşılmış ve Sovyet Hükümeti de mes'uliyetten sıyrılmıştır. Bununla beraber Kızıl Şeflerin sicilleri ebediyen ve alabildiğine kirli olarak kalacaktır. Şüphesiz ki, ilâhî adaletin tecelli edeceği günler uzaklarda değildir.

Sovyet Hükümeti, yukarıda adlarını saydığımız mazlum milletlerin sürgün ve imha faciasından ancak 1956 şubat ayında Hruşçef'in meşhur nutkuyla temas etmiştir. O zamana kadar bu milletlerin başka yerlere nakledildiklerinden bahsediliyor; bilhassa Sibirya'da mes'ud (!) bir hayata kavuştukları tasvir ediliyordu.

Komünist Partisi'nin XX. kongresinde irad edilen bu nutukta Hruşçef, bu cinayetin bütün mes'uliyetlerini Stalin'e yüklemeye çalışarak demişti ki:

«Normal düşünmek kabiliyetinde olan hiç kimse, kadın, çocuk, ihtiyar, komünist parti azaları genç komünistler de dahil, milletlerin nasıl toptan ihanetle ittiham edileceğine akıl erdiremez» (100).

11 Şubat 1957 tarihinde, bu nutku müteakip, Sovyetler Birliği Yüksek Şurası, bir kararname ile Sovyet hükümeti tarafından rejime ihanet suçu ile 1944 yılında Sibirya'ya toptan sürgün edilen Kuzey Kafkasya halklarının itibarını iade ederek, Çeçen — İnguş, Karaçay — Çerkes, Kabartay — Balkar ve Kalmuk Muhtar Cumhuriyetlerini yeniden ihya ettiğinden bahsetti. Kararnamede Sovyet Hükümetinin, «bu milletler hakkında yapılmış olan haksızlığı» düzelttiğinden; adı geçen milletlere eski yurtlarına dönme müsaadesi verilerek bozulmuş hayatlarının yeniden düzenlenmesi için elden gelen her türlü yardımın yapılacağından söz ediliyordu. Toptan tehciire tabi tutulan Kuzey Kafkasya halklarının anayurtlarına iadesi işi, küçük gruplar halinde ve muayyen müddetlerde, özel hükümet komisyonunun nezareti altında yapılacaktı. Tesbit edilen plana göre, Karaçay - Balkar ve Kalmukların yurtlarına dönmeleri, 1957 — 1958 arasında, Çeçen - İnguşların ise 1960 yılı sonuna kadar tamamlanmış olacaktı.

Sovyet kaynaklarından alınan haberlere göre, 1958 yılı başlarına kadar sürgünden dönmüş olan Çeçen - İnguşların sayısı 200.000 kadardır. Bu rakam sürülmeden önce 800.000 nüfusa sahip olan bu halkın ancak % 25 nisbetini teşkil eder. Karaçay - Balkarlardan ise 1958 nisanına kadar sadece 5.000 aile dönmüştür. Bu sayı da nüfusu 190.000'e balığ olan Karaçay - Balkarların % 13 nisbetine tekabül eder.

Sovyet Hükümetinin aldığı bu karar, insanî hislerden mülhem

olmayıp, daha ziyade propaganda, siyasî ve ekonomik mülâhazalarla alınmıştır. Bu ciheti şu hususlar açıkça ortaya koyuyor:

«A — Savaş sırasında aynı şekilde sürgün edilen Kırım Türkleri ve Volga Almanlarının mukadderatında bir değişiklik yoktur.»

B — 13 senelik sürgün müddetinde feci şartlar dolayısıyla büyük zayıat veren bu milletlerin gördükleri maddî ve manevî zararlar tazmin edilmiyor. Mal ve mülkleri NKVD kıtaları tarafından yağma edilmiş olan bu halklar, Dağlar içerisinde kendi ev ve köylerine değil, maden ocakları civarındaki barakalara işçi olarak iskân edilmektedir.

C — "Canavarca" yapıldığı itiraf edilen bu sürgün işine doğrudan doğruya veya dolayısıyla iştirak etmiş şahısların mes'uliyeti meskût geçilerek bütün suç Stalin'e yüklenmiştir.

D — Halkı sürülen bölgelerin Ruslar ve diğer yabancı unsurlarla iskânı teşebbüsü akim kaldığından bu bölgelerin ekonomisi tamamen sekteye uğramıştır. Bundan dolayı, anlaşıyor ki, Hruşçef, hem muhtar bölgelerin ekonomik durumunu düzeltmek, hem de daha önemlisi Sovyetlerde yaşayan diğer mahkûm milletlerde ve hür dünyada fena bir tesir yapan bu hâdiseyi iyi niyet (!) propagandası ile örtmek istemiştir.

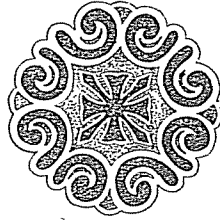
E — Dikkate şayandır ki, şubat 1957 tarihinde Çeçen — İnguş, Karaçay — Çerkes ve Karaçay — Balkar Muhtar Sovyet Cumhuriyetleri resmen yeniden kurulduğu halde, Sovyet istatistiklerine göre daha bir çok Kuzey Kafkasyalı Sibirya ve Ortaasya memleketlerinde sürgünde bulunmaktadır. Bunlar şu âna kadar yurtlarına iade edilmemiştir. Bundan da, adı geçen muhtar cumhuriyetlerin Moskova tarafından propaganda maksadile kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır (101).

Bu sözde muhtar cumhuriyetlerin şeklen ihyası, fiilen ve hakikaten ihya edildiklerini veya edileceklerini ve bu milletlerin millî mevcudiyetlerine vurulan ağır zincirlerin kaldırılacağını göstermiyor.

Macaristan millî ayaklanmasının kanla, ateşle ve merhametsizce boğulması, hür dünyaya göstermiştir ki, Sovyet Hükümeti milletleri toptan imha veya esarete sürüklenme siyasetinden asla vazgeçmemiştir. Nitekim evvelce çılgınlar gibi alkışlayarak övdüğü Stalin'i, XX. Komünist Partisi Kongresinde «aptal, kaatil, canavar» olarak ilân eden Nikita Hruşçef'in Rusların an'anevî riyakâr siyasetini devam ettirdiği görülmektedir.

Sovyet Anayasası başta, bütün komünist kanunlarının maksat ve mahiyetleri, tatbikatta aldıkları şekiller, tezatlar artık medenî

dünyanın meçhulü olmaktan çıkmıştır. Esir milletlerin istedikleri zaman Sovyetler Birliğinden ayrılabilirler ve kendi mukadderatlarını bizzat tayin edebilecekleri hususu, Sovyet Anayasasında açıkça yer aldığı halde fiiliyat görüldüğü üzere toptan imha (Genocide) ve sonu gelmez sürgünler, idamlar, cinayetlerle dolu yüz kızartıcı bir müstemlekecilik şeklinde tezahür etmektedir.

KUZEY KAFKASYA'NIN KENDİLİĞİNDEN SOVYET RUSYA'YA İLTİHAK ETTİĞİ YOLUNDA KIZIL - RUS YALANLARI

Bundan önceki bahislerde açıkça tebarüz ettirdiğimiz gibi Kuzey Kafkasyalılar gerek Çarlık Rusyasına gerekse Kızıl-Moskof emperyalizmine karşı hürriyet ve istiklalleri uğrunda asırlar boyunca mücadele etmişlerdir. Bu mücadele el'an dahilde ve hariçte devam etmektedir. Kendi millî hakları, hürriyeti ve mukaddesatı için Kızıl istibdada karşı kahramanca çarpışan Kuzey Kafkas Milletinin aldığı

Sovyet askeri işgali altındaki Kuzey Kafkasya'da yüz kızartıcı kızıl sömürgeciliğin sefalete sürüklediği zavallı bir Kabartay ailesi. Sovyet propagandasını tekzip eden ve hakikati bütün dehşetile ortaya koyan hazin bir tablo..

ğı derin yaralar ve büyük ıstıraplar, geçmişte olduğu gibi bugün de devam etmektedir.

Hal böyle iken, milletler kaatili Sovyet Hükümeti, kan ve ateşle istilâ ederek boyunduruğu altına aldığı mazlûm milletlerin «kendiliğinden», «gönül arzusu ile» Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğine iltihak ettiklerini her vesile ile tekrar tekrar ilân etmektedir.

Sovyet-Rus Müstemlekecilığının (Divide et impera) - prensibi mucibince Kuzey Kafkasya'da ayırdığı irili ufaklı muhtar bölge ve cumhuriyetlerin (!) gönüllü olarak Sovyetlere ve daha evvel de Çarlığa iltihak ettiklerinin yıldönümleri, şenliklerle kutlanmaktadır. Bu şarlatanlıklar ve kızıl moskof yalanları karşısında insan söyleyecek söz bulamıyor. Onlar, kendileri tarafından yapılan barbarca istilâ ve işgallere «kurtarma, kendiliğinden gönül arzusu ile iltihak» gibi çeşitli masum adlar veriyorlar. İddialarına göre, bu iltihaklar neticesinde kurtarılan milletler her bakımdan çok büyük bir terakkiye mazhar olmuşlar ve yüksek medenî bir seviyeye ulaşmışlarmış!

Biz burada yalnız şu kadarını söyleyelim ki, Kuzey Kafkasya'da Çarlığın ve Sovyet Rusya'nın emperyalist, sömürgeci siyaseti ve Rus koloniyalizmi olmasa idi ve bu koloniyalizmin icraatını teşkil eden imha ve tehcirler yapılmasa idi, XIX. yüzyılın başlarında beş milyon olan Kuzey Kafkasya nüfusu şimdi yirmi milyonu aşmış olacaktı. Halbuki bugün bu ülkede yerli halkın nüfusu dört milyonu bile bulmaz.

Sovyet Rusya'ya gönül arzusu (!) ile iltihak (!) eden Kırım Cumhuriyeti ise Sovyetler Birliği sosyalist yarışında muazzam ilerlemeler kaydetmiş (!) Lenin ve Stalin mükafatını kazanarak haritadan silinmiş ve Türk halkı da toptan tehcir ve imha edilmiştir. Sovyet Rusya tarafından kurtarılan (!) veya ona gönüllü (!) olarak iltihak eden milletlerin fecî âkibetine dair daha pek çok misaller verilebilir.

Sovyetler Birliği Anayasası, prensip itibarıyla milletlere kendi mukadderatını bizzat kendisinin tayin etmesi hakkını tanımaktadır. Bu anayasaya göre tesis edilen sözde mustakil ve muhtar cumhuriyetler, Sovyetler Birliğine güya gönüllü olarak katılmışlardır; her cumhuriyet bu birlikten istediği zaman ayrılmak hakkına sahiptir. Sahtekârlığın şaheser bir numunesi olan bu anayasa hakikatte en korkunç bir müstemleke rejimini perdelemekten başka bir işe yaramamaktadır.

II. Dünya Savaşından sonra garp müstemlekeçiliği mahkûmu milletlerin sür'atli bir tempo ile hürriyet ve istiklâllerine kavuştuklarını görüyoruz. Bugün Asya ve Afrika'da sabık garp sömürgelerinin çoğu bağımsızlığa kavuşmuştur. Sovyet-Rus emperyalizmi kurbanı milletlerin ise bir tanesi olsun bağımsızlığa kavuşanı olmamıştır. Nereye Kızıl-Moskof askeri ayağını basmışsa orada artık ne hürriyet, ne de istiklâlden bahsetmeye imkân vardır. Bunun en yakın acı ve açık misalini Macar Milleti'nin Sovyet vesayetinden kurtulmak için yaptığı milli kurtuluş hamlesinde görmek mümkündür. Macaristan isyanı Kızılordu tarafından nasıl kan ve ateşle boğul-

muş ise, Kafkasya, Türkistan, İdil - Ural, Azerbaycan, Ukranya ve diğer esir ülkelerdeki milli ayaklanmalar da aynı şekilde, hatta daha vahşi metodlarla bastırılmıştır.

Günümüzde garp sömürgesi Asya, Afrika milletleri teker teker bağımsızlığa kavuşmakta ve gruplar halinde Birleşmiş Milletler Teşkilâtına dahil olmaktadır. Nihayet bir kaç yıl sonra garp sömürgeleri tamamen tarihe karışmış; tasfiye edilmiş olacaktır. Bundan sonradır ki, bütün nazarlar dünyanın en büyük sömürgeci devleti olan Sovyet Rusya'ya çevrilecektir. Sovyet Rusya, daha şimdiden bu nazarların tazyığını hissetmektedir. Birleşmiş Milletlerin XV. Genel Kurul toplantısında bu vaziyet açık olarak görülmüştür.

Bilindiği gibi Birleşmiş Milletlerin bu toplantısına katılan Nikita Hruşçev'in «Boyunduruk altında ızdırap çekenlere hürriyetlerini vermek zarurettir», «Sömürgeciliğe karşı savaş zamanı gelmiştir.» diye yavuz hırsız ev sahibini bastırır kabilinden söylediği edeb dışı nutuklar delagasyonda nefret ve tiksinti uyandırmıştır. Rus radyoları ve matbuatı ise, Amerika başta bütün hür milletleri sömürgecilikle itham ediyor ve «100 milyon insan sömürgecilik altında inliyor; sömürgelerdeki istibdat, adaletsizlik, istismar ve katliama karşı kim kayıtsız kalabilir? Yüz kızartıcı sömürgecilik yok edilmeli ve bütün sömürge milletler hürriyetlerine avuşmalıdır.» şeklinde haykırmaktadır (102). Bunlar, tarihte eşî görülmemiş ve bir milletin şefleri tarafından irtikâbı şimdiye kadar asla vâki olmamış dehşet verici yalanlardır.

Birleşmiş Milletlerin XV. Genel Kurul toplantısında Filipin delegesi, Sovyet-Rus sömürgeçiliğinin korkunç mahiyetinden, Türkistan ve Ukrayna'yı da zikrederek bahsetmeye başladığı zaman N. Hruşçev yerinden fırlamış, işitilmedik hakaretler savurmuş; yumruklarını sallayarak tepinmeye ve papucunu çıkarıp masaları döğmeye başlamıştı. Öyle bir gürültü yapmıştı ki, bu yüzden celse tatil edilmişti.

Kızıl emperyalistler, böyle patırdılar ve şarlatanlıklarla demirperde gerisindeki mazlum milletlerin hürriyet ve istiklâl davalarını örtbast etmek istiyor. Fakat onların bütün çırpınmalarına rağmen bu mesele gittikçe önem kazanmaya devam ediyor.

Sovyet Hükümeti. «Kafkas Dağlarında burjuva-nasyonalizmle zehirlenmiş» partizanların faaliyetinden sık sık bahseder. Yerli halkın «Abrek» adını verdiği bu yeminli mücahitler ansızın ortaya çıkarak Sovyet-Rus otoritesine intikam ve ölüm yağdırmaktadır. Bu şekilde ferdî mücadelelerin yanı sıra memleketi şamil çok daha tesirli diğer bir aktif mukavemet metodu ortaya çıkmıştır. Bu metoda pasif baitalama denilebilir. Meselâ sömürgecilerin icraatına karşı yürütülen bu mukavemet, kasten tembellik, pasiflik, yolsuzluk,

suiistimal, az çalışıp çok koparmak, vasıtaları gizlice tahrip, psikolojik infial v.s. gibi şekillerde tezahür etmektedir. Kitlevi ve sistematik bir mahiyet taşıdığı için Sovyet idaresine, komünist ekonomi ve sistemine ağır darbeler indiren bu pasif mücadele aslında son derece aktif bir mahiyet taşımaktadır. Baltalama hareketleri zaman zaman Sovyet sisteminde ciddi gedikler meydana getirecek kadar müessir olabilmektedir. Bu tarz savaş öteki esir milletler tarafından da tatbik edilmektedir. Sahte istatistikler tanzim etmek suretile aslında mevcut olmayan istihsal başarısına dair kabarık rakamlar, bir çok komünist şeflerinin başını yemekte ve meşhur ekonomi planlarının akamete uğradığını ortaya koymaktadır. Hayatın her safhasında bu hal göze çarpmaktadır. Son günlerde bilhassa Kafkasya, Azerbaycan ve Türkistan'da meydana çıkan Pantürkist hareketler, istatistik skandalları ve komünistlerin «mazinin kalıntısı», «irtica», «bizi içerde ve dışarda tehdit eden yıkıcı en büyük kuvvet» diye her vasıta ile savastıkları İslâm Dinine temayül gibi hadiseler kızıl şefleri endişeye düşürmektedir. Çehrelerdeki tebessüm, hatta kahkahalar, kalplerdeki kin ve intikam hislerini gizlemektedir. Sovyetlerin en zayıf ve telâfi edemeyecekleri yegâne tarafı işte bu esir milletler meselesidir. Vicdanların müşterek isyanı, komünizmin kökünü kazıyacak kadar kuvvetli ve şiddetlidir.

Kızıl Barbarlar, muazzam kuvvetlerine, gizli polis ordularına, en feci işkence, toptan tehcir ve katliamlara rağmen Kuzey Kafkasya Milleti'nin hürriyet ve istiklâl aşkını asla söndürememiştir. Bu mücadele, vatanın hürriyet ve istiklâline kavuşacağı mes'ud güne kadar devam edecektir. Hür Dünya'nın her taraftan kuşattığı ve müşterek cephe aldığı milletler hapishanesi Sovyet İmparatorluğu'nun çürümüş bir ağaç gibi devrileceği günler yaklaşmıştır. Kızıl - Moskof emperyalizminin pençesine taktığı bütün esir milletler kurtulacak; «Mağrur Güzellik Ülkesi» Kafkasya'daki milletler de hürriyet dünyasında lâyık oldukları yeri alacaklardır.

Bugün, 1859 — 1878 yılları arasında ve müteakip yıllarda Osmanlı İmparatorluğu hudutları içerisine tehcir edilen Kuzey Kafkasyalıların ahfadı, çoğunluğu Türkiye'de olmak üzere, Orta-Doğu ülkelerinde yaşamaktadır. Atalarının vasıflarını muhafaza etmekte olan bu muhaceret, esaret zincirleri altında ızdırap çeken Kafkasya'yı asla unutmadılar. Onlar, mazlum vatanın kurtuluşunu, heyecan ve ümitte beklemektedir.

Zincirler parçalanacak ve hürriyet bayrağı Kafkaslar üzerinde yeniden dalgalanacaktır.

«Doğacaktır sana va'd ettiği günler hakkın,
«Kimbilir belki yarın, belki yarından da yakın.»

V. B Ö L Ü M

ESİR MİLLETLER HAFTASI VE KUZEY KAFKASYA

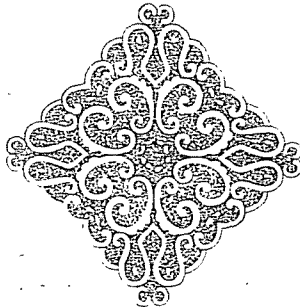
Amerika Birleşik Devletlerinde 959 yılı temmuz ayının üçüncü haftası, Rusya mahkûmu milletlere ayrılarak «Esir Milletler Haftası» olarak ilân edildi. Törenler yapıldı. Bu son derece enteresan «hafta» 22 haziran 1959 tarihinde Senatör Douglas ile 18 arkadaşının teklifi üzerine Senato tarafından 6 temmuz 1959 ve Mümessiller Meclisince de 8 temmuz 1959 günlerinde ittifakla kabul edilen müşterek bir karar sureti neticesi sabık Başkan Eisenhower'in 17 Temmuz günü neşrettiği tarihî beyannamesile açıldı. Başkan, bu beyannamesinde esir milletlerin durumuna işaret ediyor, onların istiklâl haklarına temasla kendilerine Amerikan halkınca müzaheretin yerinde olacağını ifade ediyordu. Müsterek karar suretinde ise, esir milletler birer birer zikredilmekte ve adı anılmayanlar için de «ve diğerleri» tabiri kullanılmakta idi. Kafkasya'daki dört milletten Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın isimleri zikredilirken Kuzey Kafkasya'nın adı geçmemiş, ayrıca Kırım da anılmamıştır. 1960 yılında da aynı «hafta» tekrar edilmiş ve durumun değişmediği görülmüştür. Kuzey Kafkasya ve Kırım'ın neden unutulduğunu veya unutturulduğunu bu satırları sonuna kadar okuyan muhterem okuyucularımızın anlamak hususunda güçlük çekmeyeceklerini zannediyorum.

Rusya mahkûmu milletlere mensub muhaceret muhitlerinde ve dünya matbuatında derin akisler uyandıran bu ümit verici tarihî hadise dolayısıyla Kuzey Kafkasyalıların, sevinç duyan bir âlemin en başında bulunduğunu ifade edebiliriz. Onlar, her milletin istiklâle ve her insanın hürriyete hakkı olduğuna samimi olarak inanmaktadır; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesindeki yüksek ve cihaşumül prensiplere sarsılmaz bir bağla bağlıdır. Bugün Türkiye başta olmak üzere Ortadoğu memleketleriyle dünyanın başka bir çok ülkelerinde yaşayan milyonlarca Kuzey Kafkasyalı, vatan ve hürriyet uğrunda mücadelede ve istiklâlini muhafaza hususunda hiç bir milletten geri kalmadığını, daima ön safta bulunduğunu hakkile ispat etmiştir. Böyle olduğu halde, Kuzey Kafkasyalıların adı geçen ve 1960 yılında ikinci defa tekrarlanan «hafta» da unutulmuş olması müessif bir hadisedir.

Lâtin Amerika'da da 22 milletin temsilcilerinin katıldığı Montevideo Konferansında esir milletlerin meseleleri ele alınmış ve Kuzey Kafkasyaya lâyık olduğu önem verilmiştir. Lâtin Amerika memleketlerinde yaşayan Kafkasyalı küçük sayıdaki muhaceretin bu fe-

dakârane faliyetini her türlü takdir ve tebcile lâıyk görürüz. Ame-rika Birleşik Devletlerinde bulunan Kafkasyalıların ise daha uyanık ve daha faal olmaları icab eder. Burada şahsi çıkarı sebeble, niyeti bozuk ve çıkmaz yollara sapmış Ukraynalı-Kazak zenginlerine yanaşmış bir iki Kalmuk'un Kuzey Kafkasyayı temsil edemeyeceğini belirtmek isteriz. İslâm Âlemi ve Amerika başta, hür dünyanın Kuzey Kafkasya Davasını taşıdığı ehemmiyet nispetinde anlayacağını ümit etmekteyiz.

Sömürgeci Komünist Rusya'nın Güzel Kafkasyaya gerdiği ağır esaret zincirlerini kırıp atabilmek hususunda bu memleketin asıl sahipleri olan bugünkü Kafkasyalı nesillere büyük olduğu kadar tarihi ve şerefli vazifeler düşmektedir. Bilindiği gibi tarihin hiç bir devresinde hürriyet ve istiklâl, milletlere verilmemiştir. Esarete düşmüş bir millet eğer mustakil olmaya ve hür yaşamaya azmetmişse bu haklarını her ne bahasına olursa olsun almıştır. Uğrunda ölenler buldukça toprak vatandır. Kafkasyalılar sözden ziyade yapıcı ve müspet hareketlere kıymet verecek ve Esir Milletler Haftasında vatanın kasten unutulmuş olması gibi geçici hadiseler karşısında ne yapacağını bilecektir. Kafkasya, tarih boyunca asla vefasız ve ruhsuz nesiller yetiştirmedi. Onun yetiştirdiği fedakâr ve kahraman nesiller, çok defa diz boyuna yükselmiş kan deryası içinde hürriyet, mukaddesat ve vatan uğrunda cesaretle, şerefle ölmesini bilmıştır. Binaenaleyh bizim neslimiz, atalarının aziz hatırasına sadık kalarak fedakârlık ve feragatle, yalnız kalınsa bile el ele vererek sonuna kadar mücadele edecektir. Kafkasyalıları için dün olduğu gibi bugün de ebedî bir ümit ve enerji kaynağı vardır; Allah'a ve kendilerine olan sarsılmaz güven...

Neo-Emperyalist Ukraynalılar ve Kazaklar

Ukrayna muhaceretinin müfrit ve hayalperest mahfillerinin meczubâne tavırları dolayısıyla vaziyeti, bir nebze Kafkasyalıları ve Türk umumi efkârına arz etmekte faide mülâhaza ediyoruz.

Kuzey Kafkasya'nın Türkiye ile olan tarihi, jeopolitik, kültürel bağlarla aralarındaki gerçek yakınlığı hesaba katmadan ve bugün Türkiye'nin milyonlarca Kuzey Kafkasyalı muhaceret için ikinci bir anavatan olduğunu, burada tam bir kardeşlik ve kader birliği halinde yaşadıklarını, Kafkasya'nın unutulmadığını ve asla unutulmayacağını, 11 Mayıs 1918 de kurulan milli cumhuriyetin mustakil bir devlet olarak tarihi mevkiini almasında Türkiye'nin oynadığı müspet rol ve yaptığı askerî yardımı göz önünde tutmadan emperyalist hayallere kapılan Ukrayna-Kazak muhaceretinin bu tutumu realite ile bağdaşamaz. Ukraynalılara XV. asrın sonlarında ve XVI. asrın başlarında başlamış olan Türkiye ve Ukrayna münasebetlerini ve Bogdan Hemelnitzki, Petro Doreşenko, İvan Mezappa gibi büyük simaların siyasetlerini hatırlamak yerinde olur sanırım. Mazi- nin o güzel hatıralarını gölgelemek suretile şimdiden komşu memleketlerin topraklarına göz dikmek, Ukraynayı kendi milli davasında çıkmaz yollara sürükleyebilecek mahiyettedir.

Çarlık Rusyası'nın iç ve dış tazyiklerle sarsıldığı ve parçalanmak üzere bulunduğu 1. Dünya Savaşı sıralarında «Ukrayna Halâskâr Cemiyet-i İttihadiyesi» tarafından 1915 yılında İstanbul'da yayınlanan «Ukrayna, Rusya ve Türkiye» adlı makaleler mecmuasına bir harita ilâve edilmişti. Bu harita Azak Denizini bir Ukrayna iç-denizi halinde gösteriyor ve Kuzey Kafkasya'nın bütün Kuban ve Stavropol bölgelerini de müstakbel Ukrayna arâzisine katıyordu. (103). O zaman Ukraynalı vatanperverler, Türk umumi efkârına hitab ederken Çarlığın ortadan kalkmasıyla husule gelecek durumu görememişler ve sadece kendi vatanlarının kurtuluşu ile büyük bir Ukrayna'nın doğuşunu düşünmüşlerdi. Onlara göre Ukraynalılar ile meskûn yerler Rusya'dan koparılmadıkça mağlubiyet dahi Rusyayı pek sarsmayacak ve kısa bir zamanda tekrar cihan sulhunu tehdit eden kuvvetli bir emperyalist devlet olarak ortaya çıkmasına mani olamayacaktı.

I ve II. Dünya Savaşları, Ukraynalıları bu görüşlerinde bir dereceye kadar haklı çıkarmıştır. Fakat onların görüşlerinde eksik olan en önemli taraf, istiklâl ve öz topraklarına sahip olmak hususunda en az kendileri kadar hak sahibi olan Rusya mahkûmu diğer milletlerin de hesaba katılmaması idi. Çarlığın yıkılmasıyla

hürriyete kavuşan ve bilâhura Kızılordu tarafından birer birer işgal edilen Kırım, İdil—Ural, Kuzey Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkistan gibi memleketlerin istiklâl davaları tahakkuk etmezse Ukrayna'nın hiç bir suretle kurtulamayacağını, hatta dünya-ya şamil umumî bir sulhun da asla teessüs edemeyeceğini bilmek için kâhin olmaya lüzum yoktur. Bu nokta Volodimir Mursky tarafından ciddiyetle ifade edilmiştir. (104). Uzak görüşlü bu Ukraynalı müellif, Kızılordu tarafından yeniden işgal edilmiş Ukrayna, Kırım, Kafkasya, Türkistan v. s. memleketlerin istiklâllerini elde etmesinin Moskova için siyasi, ekonomik ve ideolojik bir inhitat manasına geleceğini ve Rus emperyalizminin ebediyen iflâs edeceğini izahla şunları yazmakta idi:

«Türkistan, Kafkasya ve Azerbaycan, Kırım ve Ukrayna'da bu milletlerin vicdanından doğan ve bu milletleri yekdiğeri ile ittihad ettirerek bir kitle-i vahide haline getiren ahlâki bir kuvvet daha vardır ki, topraklarının istiklâli için Moskova ile her zaman bir cidal-i millide bulunacaktır. Ve bu yerlerin Rusya'ya ilhakına mani olacaktır. On seneden beri kendini Bolşevik Rusya'ya karşı müdafaa ile uğraşan ve 55 milyon halktan mürekkep bulunan bu müttehid kitle hiç bir vakit Çarlık Rusya'nın veyahut Demokratik Rusya'nın ihyasına muvafakat ve müsaade etmeyecektir» (105).

Rengi ve şekli ne olursa olsun emperyalist ve sömürgeci bir Rusya'yı barışılmaz bir düşman olarak kabul eden esir milletlerin müşterek kurtuluş davaları, şimdiki halde hayati bir önem kazanmıştır. Bu hakikatı anlamamak büyük bir gaflet ve hürriyet dünyasının savunduğu yüksek prensiplere ihanet olur.

V. Mursky'nin eserinde bugünkü Ukrayna'nın tabii, siyasi ve gerçek hudutlarını tespit eden mustakil bir harita ile «Ukrayna Memleketi, Arazisi, Ahalisi, Servet-i iktisadiyesi» başlıklı bir bölüm vardır (106) Bunları, bu satırların muhatabı olması gereken Ukraynalı-Kazak siyasi nazariyecilerin ve demagog hayalperestlerin tetkik etmelerini tavsiye ederim. Kafkasya topraklarına Rus Çarları tarafından zorla yerleştirilen Kazak kolonisini bahane ederek bunlara «Büyük Kazakia» fikrini telkin edip duran ve aslında Moskova'ya hizmet eden bu gibi maceracılar Ukrayna'nın millî davasını tehlikeli bir istikamete sevk etmekten ve müşterek ideale ihanetten başka bir iş yapmıyorlar.

Bazı Ukraynalı muhacir teşekküllerinin bu menfi ve yıkıcı davranışları, yukarıda işaret ettiğimiz gibi daha I. Dünya Savaşı sırasında kendisini belli etmeye başlamıştır. Hayalleri geniş, ihtirasları sonsuz ve kendilerini Sovyet İmparatorluğunun varisi adeden bu Ukraynalı teşekküller, iki yıldır Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan

«Esir Milletler Haftası» münasebetiyle maskelerini tamamiyle atmışlardır. Bu sebeple II. Dünya Savaşından sonra yeni muhaceret dolayısıyla kadroları hayli genişlemiş bulunan bahis konusu Ukraynalıların menfi faaliyetlerine kısaca göz atmak faydasız olmayacaktır.

1950 yılının 12 - 15 Haziran günlerinde İngiltere'nin Edinburg şehrinde «Anti - Komünist Milletler Birliği» nin bir kongresi toplanarak Bolşevik terörünü protesto eden 20 maddelik bir karar sureti kabul etmişti. Kısaca (A.B.N.) adını taşıyan adı geçen birliğin bu kongresi, Rusya mahkûmu milletlerin hürriyet ve istiklâl haklarından ziyade mücerred olarak komünizm ideolojisini ele almış ve bununla mücadele etmek gayesini gütmüştür. A.B.N. nin bu maksatla tertiplediği kongre «hususî» bir mahiyet arz etmekten ileri gidememişti. A.B.N., bidayette sadece bir istihbarat bürosu mahiyetinde teşekkül etmiş ve Rus olmayanlara hiç bir hak tanımayan emperyalist Rus şövenlerle bir takım faşist unsurları da içine almıştı. Bu yüzden mahut teşekkül esir milletlerin istiklâl davalarını temsil eden selahiyetli merkezlerinin teşvik ve iştiraki dışında, siyasi mevsimlere göre rota değiştiren ve hususî menfaat ve maksatlar peşinde koşan bir çok benzerleri teşekküller gibi vücut bulmuş bir müessesce olarak kalmıştır.

A.B.N. nin Edinburg kongresi, «İskoçya Hürriyet Ve İnsan Hakları Cemiyeti» nin himayesi altında toplanmış ve riyaaset mevki de mezkûr cemiyetin reisi Stewart tarafından işgal edilmişti. Bu durum, kongre hakkında o zaman İngiliz matbuatının yaptığı oldukça kesif neşriyatı izah ediyordu. Toplantıya Rusya esiri milletlerin Millî Merkezleri davet edilmemiş, yalnız selahiyetsiz münferit şahıslar katılmıştı. Bunlar alfabe sırasile Azarbeycan, Belorusya, Bulgaristan, Gürcistan, Hırvatistan, İdil - Ural, Kazakia, Letonya, Litvanya, Macaristan, Slovakya, Şimalî Kafkasya, Türkistan ve Ukrayna ülkelerine mensub idiler. Ayrıca temsilcisi bulunmayan Estonya, Ermenistan, Romanya, Yugoslavya ve Çekya hakkında raporlar okunmuştu. Kongrede Rus olmayan milletlerin, komünist işgali altındaki feci pozisyonlarının tartışma konusu olması, komünistleri ve Rus nasyonalistlerini aynı zamanda protestoya sevk etmişti ki, bu meşreb ve mezhepleri ne olursa olsun Rusların daima tecavüz ve imparatorluk idefiksine bağlı kaldıklarını gösteren ibret verici bir hadise idi.

Diğer taraftan aynı kongrede A.B.N. nin, mahkûm milletlerin istiklâl davalarını müdafaa etmek işinde hiç de samimi olmadığı da meydana çıkmıştı. Ukraynalı mahut fesatçılar burada da mutadları üzere menfi rol oynamışlardı. Zira A.B.N. nin idaresini ellerinde bu-

lunduran bu adamların ısrarile Kırım mümessilleri kongreye davet edilmemiş, üstelik de gönderdikleri rapor ve telgrafların okunmasına mani olunmuştur. Böylece her mahkûm millete tanınan haklar Kırımlı Müslüman Türklerden esirgenmek suretile meş'um maksad ortaya konuyordu.

Ukrayna Cumhuriyeti'nin hariçteki meşru hükümetile Ukrayna siyasi teşekküllerine de muhalefet eden bu müfrit grubun, Sovyet Rusya'nın yerini alacak büyük bir Ukrayna hülyası peşinde koştuğu öteden beri göze çarpmaktadır. Bunlara göre müstakbel Ukrayna, büyük bir imparatorluk halinde vücut bulacak ve Avrupa'nın ortasındaki Karpat Dağlarından Urallara, hatta Ontaasya'daki Altay dağ silsilesine kadar uzanan çok geniş bir sahayı kaplamak suretile Doğu Avrupa memleketlerinin bir kısmını, Kırım'ı, Kuzey Kafkasya'yı ve Türkistanın da bütün kuzey bölgelerini içine alacaktır. 1915 yılından beri kâğıt üzerinde boyuna büyütülen bu efsanevi ülkenin 1947 yılında basılanı da dahil olmak üzere pek çok haritaları vardır. II.Dünya Savaşından sonra 1943 — 1944 yıllarında Kremlin'in Kırım ve Kuzey Kafkasya'da tatbik ettiği yüz kızartıcı vahşeti ve 19 şubat 1954 tarihinde Sovyet Yüksek Şurası'nın, Ukrayna'nın Rusya'ya katılmasının 300 ü yıldönümünde Kırım'ı Kızıl Ukrayna'ya hediye etmiş olmasını sinsi bir sevinçle karşılayan neo-emperyalist, megaloman Ukraynalıların, mecburi iskân, imha ve sürgün gibi sonu gelmez amelîyelerle mukadderatı tehlikeye düşmüş olan kendi vatanlarının akıbet ve hazin kaderini düşünmeleri başlıca vazifeleri idi. Halbuki onlar bu vazifeyi bir tarafa bırakmışlar, yanyana, dost olarak ve gerçek komşuluk münasebetleri içinde yaşamaları gereken Kırım ve Kuzey Kafkasya'nın uğradığı felâketlerden faydalanmak ve bu memleketlerin öz topraklarına göz dikmek gibi ahlâk ve hakikat dışı bir yol tutmuşlardır. Bu yol sonu olmayan bir bataklığa çıkar.

İşte böyle bir zihniyete sahip olmak yüzündendir ki, Bolşevizmin mahkûm milletlere karşı irtikâp ettiği korkunç cinayetleri, zulüm ve vahşeti dünya umumi efkârı önünde tel'in etmek maksadile topladıklarını iddia ettikleri bir kongrede Kırımlıların haklı sesini boğmaktan çekinmediler (107).

AEN gibi teşekküllerin başına geçen ve «Büyük Ukrayna» ya ait hayali haritalar neşredip duran siyasi hastaların bu muzır faaliyeti hiç şüphe yok ki, dost ve komşu memleketlerde, İslâm-Türk Âleminde ve aklüselim sahibi insanlarda Ukrayna milli kurtuluş davasına karşı şüpheli bir hava yaratmaktan geri kalmayacaktır (108).

Çarlığın yıkılmas ile beraber kendi mustakil ve milli devletlerini

kurmuş olan bütün mahkûm milletlerin hürriyet ve istiklâl davalarını hariçte temsil eden teşekkülleri, müsavi haklar muvacehesinde karşılıklı andlaşmalara dayanan milletlerarası kuvvetli bir cephe meydana getirmeli ve şimdiki durumu ıslâh ederek gelecek için ciddi hazırlıkta bulunmalıdır. Ancak bu şekilde hareket etmekle Sovyet hegemonyasına ve bir takım fesatçılara karşı müessir bir faaliyet gösterilebilir. Bu arada şu noktayı da belirtmek isterim ki, Sovyet Rusya ve Kızıl Çin esaretindeki Türk-İslâm Âleminin selâhiyetli mümessilleri ve bütün münevverleri ayrıca daha şumüllü ve daha kuvvetli bir birlik teşkil etmelidir. Bu birlikten hayati derecede önemli vazifeler beklenecektir.

Kuzey Kafkasya'nın kendi tabii ve tarihi hudutları içerisinde istiklâlini yeniden kazanarak hürriyet içinde yaşamak ve inkişaf etmek hakkına hiç bir suretle mani olunamaz. Kuzey Kafkasya bu mukaddes hakkını müdafaa için üç asır boyunca olanca gayretini göstererek mücadele etmiştir. Bu şanlı mücadele milletlerce tamâmile malûm bulunmaktadır. Bunca fedakârlıklara katlanmış olan bir millet, diğer milletlerin bu yoldaki haklı davalarını her millet ve memlekette daha iyi idrak edebilecek durumdadır. Kuzey Kafkas Milleti, Ukrayna'nın istiklâl davasını işte bu hissiyat ve düşüncelerle daima tasvib etmekte ve alkışlamaktadır. Aynı şekilde dostlarından ve komşularından da bir anlayış bekleyeceği tabiidir. Ne yazık ki, Amerika'da yaşayan Ukraynalıların teşkilâtı da (109) bu müfrit, hayalperest diğer «Dev Ukrayna» meczuplarına ayak uydurmakta ve onları malî bakımdan desteklemektedir. Binaenaleyh böyle bir anlayış uzaklarda bulunmaktadır. Bu teşkilâtın başında bulunan ve Georgetown Üniversitesi Sovyet Ekonomisi Profesörü Dr. L. Dobriansky'nin 1959 da Ortadoğu'da yaptığı uzun bir seyahattan sonra Amerikaya dönüşünde, gezi intibalarını ve düşüncelerini Ukrayna matbuatında açıklamıştı. Bu zatın makalesi, Ohio temsilcisi Wayne L. Hays'ın talebi üzerine Kongre Zabıtları'na iktibas edilmiş, bu suretle geniş ölçüde yayımlanması sağlanmıştı (110). Ukrayna asıllı Profesör makalesinde şunları belirtiyordu :

1 — Türkiye, İran ve Pakistan'da yaşayan Türkistanlı, Azerbaycanlı milliyetçi göçmen kitlesi antisovyet harekete faal olarak katılmaya hazırdır (111).

2 — Rus işgali altındaki Azerbaycan ve Türkistandaki milliyetçi unsurların her hususça desteklenmesi gerekmektedir.

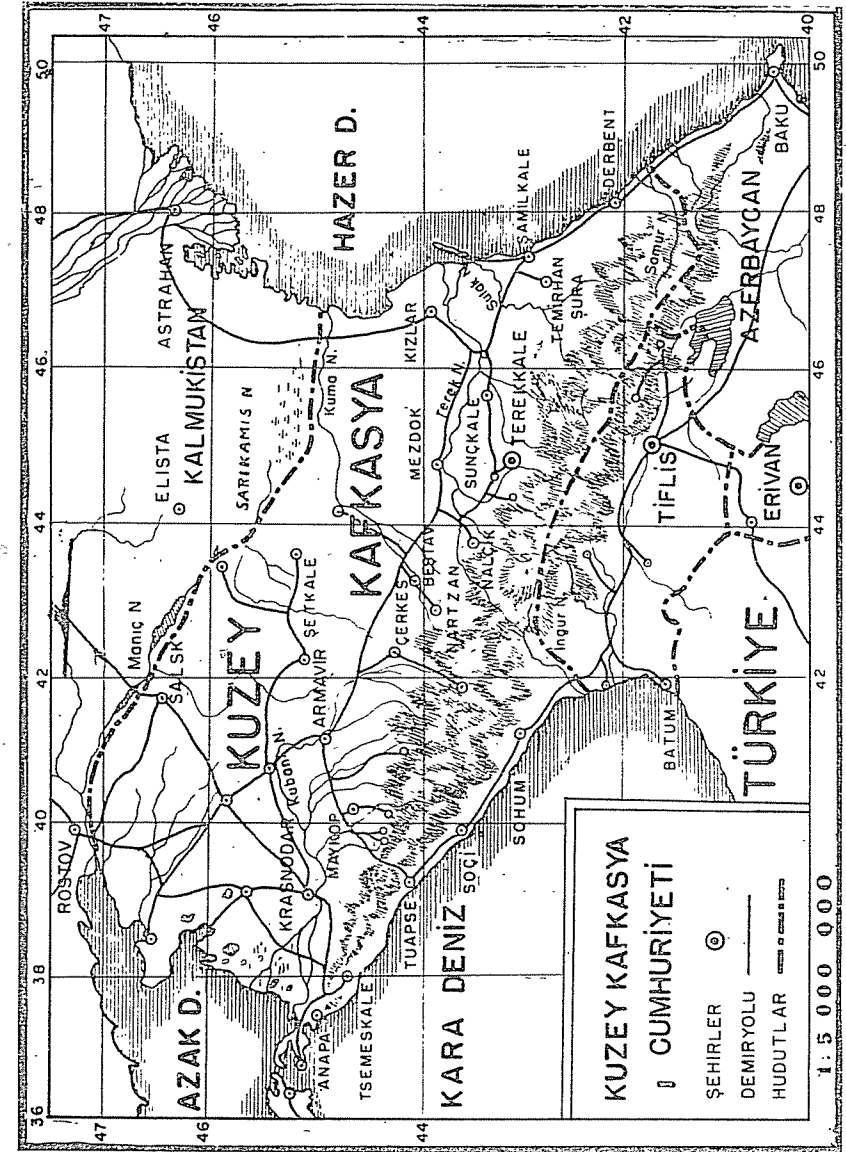
3 — Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliğinin içinde ve dışında büyük ölçüde ve hızla gelişmeye namzet milliyetçilik hareketini desteklerken (tek bir ahlâk prensibi standardına) sahip olmalıdır. Amerika Birleşik Devletleri böyle bir siyasetle istiklâl si-

üzere (115) bütün Kuzey Kafkasya, mustakil bir «Kazakia» olarak gösterilmektedir (116).

Ukraynalı neo-emperyalistlerin bu birbirini tutmayan harita ve yazılarından anlaşılıyor ki, onlar, Kırmı'ı ilhak ettikleri gibi Kuzey Kafkasyayı da şimdilik «Kazakia» diye Kazaklara, sonradan da kendilerine mal etmek arzusunadırlar. Böylece kâğıt üzerinde kendilerine ait olmayan ülkeleri feth edip duruyorlar. Böyle bir hareketin hukukî, ahlâkî ve her milletin kendi vatanında hür yaşamak hakkına saygı tarafı yoktur. Ukraynalı hayalperestlerin bu tarz hareketlerini hararetle benimseyen ve kendi maceracı tutumlarına uygun bulan Vasiliy Glaskov gibi şöven Kazaklar da maalesef mevcuttur. Siyasî demagoji ve (Kazak) kelimesi üzerinde etimolojik sahtekârlıklar yapmak suretile başkalarının ata kanı ile yoğrulmuş tarihi öz vatanlarına sahip olmanın imkânsızlığı meydandadır. Bu hususu muhaceretteki Yüksek Kazak Kurultayı'nın dikkat nazarına arz etmek isterim. Kafkasya'daki Kazak kolonisinin (Terek ve Kuban Kazakları) bu ülkeye daha dün geldiğini, zorla veya ücret mukabili vahşi Moskof sürülerine öncülük ettiğini, Stannitsa denilen ve Rus istilâ hareketini kolaylaştıran müstahkem Kazak iskân istasyonları tesis ederek Kafkasya'nın felâkete uğramasında meş'um bir rol oynadığı unutulmamıştır. Çarların bu sadık bendelerile, «Bizim Kafkasya'da şu kadar Kazağımız var» diye Dağlıların millî mücadelesinden endişe etmediklerini belirtmek için öğündükleri hafızalardan silinmemiştir. «Şöhret Kazak şöhreti, hayat köpek hayatı» gibi sözler o zaman yayılmıştır. İstilâcı Rus orduları tarafından sürüklenen ve o amansız Kafkas-Rus savaşlarında Moskoflar için ucuz insan malzemesi vazifesi gören Kazakların bugünkü torunları biraz düşünürlerse anlayacaklardır ki, mazi kendileri hakkında pek parlak hatıralar ihtiva etmemektedir.

Kuzey Kafkasya'nın üzerine çöken Rus istilâ kâbusunu kendi hodbin maksadları için kullanmaya hevesli işbu Ukrayna-Kazak neo-emperyalist çevrelerinin yüz kızartıcı hareketlerini şiddetle takbih etmek zorundayız. Bu çevrelerin, Moskova tarafından kendilerine yüklenen «istilâcı emperyalist rezaleti lekesi» ni silerek komşularının ve bütün Türk-İslâm Âleminin dostluğunu aramaları gerekirdi. Netekim bu şerefli ve gerçek yolu takip eden Ukraynalılar, Kazaklar az değildir (117).

Kuzey Kafkasyalılar, millî parlemetolarında kendilerine yer vererek vatandaş olarak bütün haklarını tanıdıkları mert Kazaklar için en iyi his ve müspet düşüncelere sahiptir. Onlarla maziye tasviye ederek kader birliği halinde birlikte yaşamak daima mümkündür. Fakat Kuzey Kafkasya'nın «Kazakia» olmasına asla müsaade edilmeyecektir.

K U Z E Y K A F K A S Y A M İ L L İ B A Y R A K L A R I

Kuzey Kafkasya'ya ait kaynaklar, bu ülkede Ortaçağ'dan beri bir çok bayrakların kullanıldığını göstermektedir. Biz bunların en çok tanınmış olan başlıca dördünü renk, ölçü, şekil ve kısa izahlarla birlikte kitabımıza koyuyoruz. Bayrakların hususiyetlerini tespit etmek için uzun ve ciddi araştırmalara ihtiyaç hasıl olmuştur. Bu hususta bizden yardımlarını esirgemeyen Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti eski Devlet Reisi Muhterem Pşimaho Kosok, Sait Şamil, Ali Kantemir, Ahmet Avar, Ramazan Karça Beylere teşekkür ve şükranlarımı arz ederim.

BAYRAK kelimesi, Kuzey Kafkasya lehçelerinde önemsiz telaffuz farkları ve asıl manasile müşterek olarak (Bayrak, Bırak) şeklinde kullanılır. Türkçe olan bu kelime, ilk sıralarda Kuzey Kafkasya'da ve komşu Kuzey Türk Ülkelerinde çeşitli atlı yarışmalarda yarışı kazananlara verilen bir nevi mükâfatın adı idi. «Bayrak Yarışı, Bayrak Oyunu» denilen atlı yarışmalar bugün dahi unutulmamıştır. XIX. asır boyunca bayrağa ayrıca Osmanlı Türklerinde olduğu gibi «Sancağ-ı şerif» denildiği de malumdur.

Kuzey Kafkasya'da 11 Mayıs 1918 tarihinde istiklâlin ilânı ile Millî Cumhuriyetin kurulmasından evvel Çarlık Rusyası'na karşı yapılan bir kaç asırlık bir müddeti dolduran istiklâl savaşları sırasında daima iki bayrağın kullanıldığını görüyoruz. (Şekil : I, II)

Bu bayraklardan yeşil zemin üzerinde 12 sarı yıldız ve üç siyah ok ihtiva eden (şekil: I) Kuzey-batı Kafkasya'ya (Çerkezistan'a), Kelime-i Tevhidli yeşil bayrak ise (şekil: II) daha ziyade İmamlar Devrinde Dağıstan'a ve Çeçenistan'a ait olmuştur.

Diğer üçüncü ve dördüncü bayraklar (şekil: III, IV), Çarlık Rusyası'nı ortadan kaldıran Büyük İhtilâl sırasında hür ve tamamiye mustakil bir devlet olarak tarih sahnesine çıkan Kuzey Kafkasya Cumhuriyetinin resmî, millî bayraklarıdır. Bu bayrakların kabulünden sonra (şekil: I) ve (şekil: II) de görülen iki bayrak eyalet bayrakları halinde kalmıştır.

Yukarıdaki kısa açıklama ile yetinerek sırasıyla bu dört bayrağın izahını yapıyoruz :

Ş E K İ L : I — Kuzey-batı Kafkasya (Çerkezistan) Bayrağı :

Bu bayrağın zeminini teşkil eden yeşil renk islâmî inancı ifade eder. Üç siyah ok, eski ve vatana hizmetle temayüz etmiş üç asil aileyi (Zanko, Aytekyiko, Bolotoko), 12 yıldız ise Şapsığ, Natuhay,

Abadzah, Abhaz, Ubih, Bjeğuğ, Kemurgoy, Hatukoy, Mahoş, Besni-Kabartay, Braki, Karaçay eyaletlerini temsil ediyordu. XIX. asır ortalarında bu bölgenin şehir ve kalelerinde dalgalanan ve 12 birleşmiş eyaletin birlik ve kardeşliğinin timsali olan ipek bayrak bu idi.

Ş E K İ L : II — Dağıstan ve Çeçenistan Bayrağı :

Bu bayrak da yukarıdaki gibi Kuzey Kafkasya'nın doğu bölgesinde kullanılıyor ve aynı yeşil zemin üzerinde Kelime-i tevhid ihtiva ediyordu. Kuzey Kafkasyalıların istilâcı Çarlık Rusyası Ordularına karşı 270 yıl devam eden ve tarihe «Kafkas Harpleri» adile geçen uzun kanlı istiklâl savaşlarının en dehşet verici safhası «İmamlar Devri» diye anılıyor. XIX. asrın ilk yarısını dolduran bu şehamet ve destanlar devrinde Kafkasyalılar, diz boyu şüheda kanına batmış oldukları halde vatanlarının her karış toprağını ısrarla müdafaa ediyorlardı. Mücadeleye İslâm Dini'ne mahsus ulvî ve yüksek prensiplerden ilham alarak mistik bir heyecan katan İmamlar, aynı zamanda birer askerî dâhi ve seçimle milletin başına getirilmiş teşkilâtçı, idealist reislerdi. Bunlardan 1834-1859 yıllarında çeyrek asır Moskof ordularına kan kusturan İmam Şeyh Şamil'in şöhreti dünyaya yayılmıştır. İmamlar devrinde mücadele, vatan ve istiklâl aşkile birlikte İslâmî prensiplere de kuvvetle istinat ettiğinden üzerinde Kelime-i tevhid yazılı yeşil bayrak, Kuzey Kafkasya'da Dağıstan ve Çeçenistan başta olmak üzere taammüm etmiştir.

Ş E K İ L : III — Millî Cumhuriyetin İlk Bayrağı :

7 altın sarısı yıldız ihtiva eden mavi bir köşe ile, 4 yeşil ve 3 beyaz şeritten müteşekkil bayrak, Kuzey Kafkasya Cumhuriyetinin istiklâlini ilân ettiği 11 Mayıs 1918 tarihinde Millî Hükûmet tarafından kabul edilen Resmî Devlet Bayrağıdır. Mavi (Gök rengi) ve beyaz, ülkede en çok itibar gören renklerdir. Yeşil ise İslâmî bir renk olarak kabul ediliyor. 7 yıldız da bütün Kuzey Kafkasya'yı teşkil eden 7 eyaletin birliğini ifade eder. Bu eyaletler şunlardır :

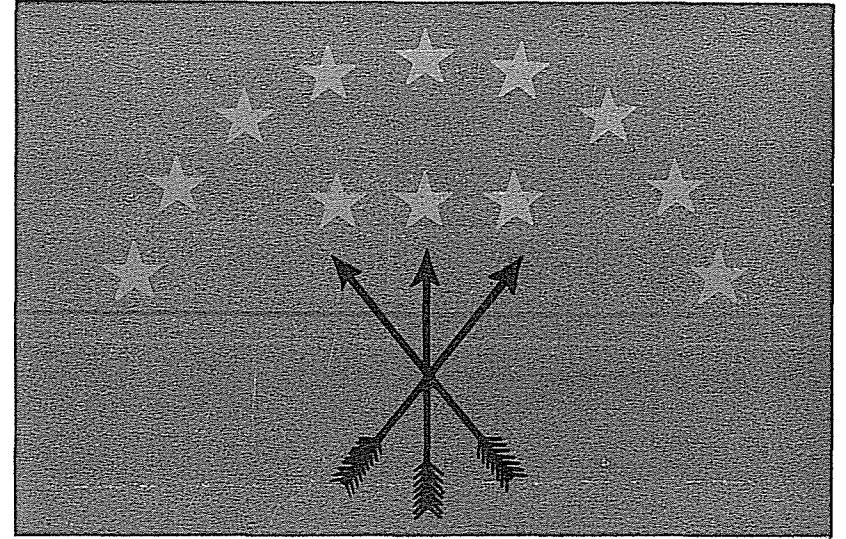
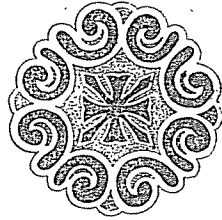
Dağıstan, Çeçen-İnguş, Osetya, Karaçay-Balkar, Kabartay, Adige ve Abhazya.

Ş E K İ L : IV — Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin Şimdiki Millî Bayrağı :

Kuzey Kafkasya'da 12 Haziran 1919 tarihinde Pşimaho Kosok Hükûmeti'nin düşmesi üzerine Temirhanşura'dan dağlara çekilen millî kuvvetler, Dağıstan'ın Levaşi kasabasında «MİLLÎ Müdafaa Şurası» namı altında toplanarak Ruslarla mücadeleye devam etmişlerdir. Bu sırada adı geçen ŞURA tarafından yeni bir bayrak kabul edildi. (Şekil : IV).

Eyraq, kırmızı (al) zemin üzerinde, sol üstte, beyaz ay ve 7 yıldızlı yeşil bir köşeyi ihtiva etmektedir. Yeşil renk ve ay, İslâmî; 7 yıldız, bir önceki bayrağın izahında zikredilen 7 eyaleti; kırmızı (al) renk ise kanlı mücadeleyi ifade eder.

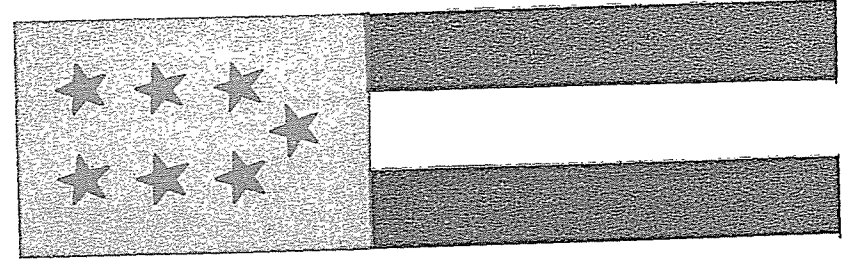
Son istiklâl harplerinde Sovyet-Rus istilacılarına karşı vatani müdafaa eden milli kuvvetler, bu bayrağı taşımışlardır. II. Dünya Savaşında Kızılorduyla kahramanca çarpışan Kuzey Kafkas Lejyonu da aynı bayrak altında faaliyette bulunmuştur. Bugün, milletlerarası siyaset sahasında Kuzey Kafkasya'yı temsil eden bayrak da budur.

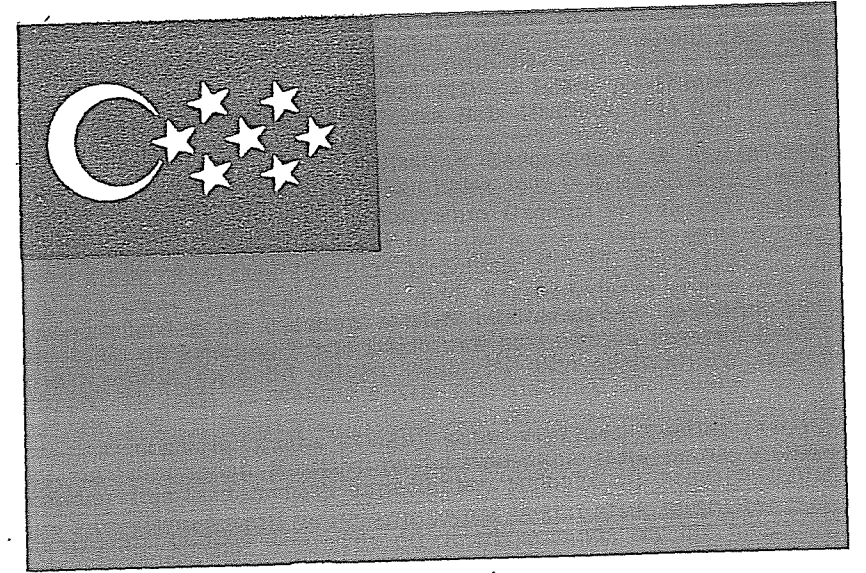
Şekil — 1

Şekil — 2

Şekil — 3

Şekil — 4

N O T L A R

- (1) — General İsmail Berkok- «Tarihte Kafkasya» S. 2 İstanbul, 1958
- (2) — Birleşik Kafkasya mecm. No. 1-2 (18-19) München, 1953, sayfa: 10 D. Vaçnadze'nin makalesi.
- (3) — Aynı eser. (4) — Aynı eser (5) — Aynı eser (6) — Mehmet Fetkeri Şoenu- «Kafkasya ve Servet Menbaları» Sf. 134 İstanbul-1924
- (7) — Kafkas Konferansı- Aziz Meker, İstanbul 1918
- (8) — Caucasian Review No. 9. Sf. 45 München-1959 (9) — Aynı eser
- (10) — Aynı eser. (11) — Aynı eser.
- (12) — Aynı eser. (13) — Aynı eser. (14) — Aynı eser.
- (15) — Aynı eser.
- (16) — Spencer E. «Travels in Circassia» London, 1837, Bell J. S. «Residence in Circassia during the years 1838 and 1839» London, 1840 (17) — Aslanbek Mahmut, «İtibarı İade Edilmiş Kuzey Kafkasya Halklarının Durumu» (Makale) Dergi No. 16, Sf. 52 Münih-1959
- (18) — Dergi, No. 21, Sf. 95 Münih-1960 (19) — Kadircan, Kaflı, «Şimali Kafkasya», Sf. 17, İstanbul-1942 (20) — Şimali Kafkasya Mecm. No. 1, Warszawa, 1934, Sf. 7, B. Bilatti'nin yazısı.
- (21) — Kuzey Kafkasya demiryolları, ihracat, endüstri, istihsal, nakliyat v. s. bakımından bak. Dergi No. 8, München, 1957, A. Uslis'i yazısı (22) — Caucasien Review, No. 9, S. 39, München 1959, A. Archimowich'in makalesi, (Adige Muhtar Bölgesinin kuruluş tarihi, R. Karça'ya göre (27.1.1922) dir. Bak: (Dergi, Nu. 5, S. 38, Münih, 1956)
- (23) — Problems of the Peoples of the USSR, NO. 4, S. 54 München, 1956 (24) — Coğrafya Sözlüğü, Sami Öngör, S. 4, İstanbul 1959 (25) — Tasfir-i Efkâr gazetesi (14 mayıs 1918) İstanbul. (26) — Kafkasya Dağlıları Mecm., No. 46, Paris-1933 (27) — İslâm Ansiklopedisi, C. III, S. 377 «Çerkesler» maddesi, Mirza Bala İstanbul, 1945 (28) — Aynı eser.
- (29) — Arthur Byhan, La Civilisation Caucasienne, S. 21, 137-250, Paris, 1936. Kuzey Kafkasyada azınlıklar için bak. «Kafkasya Dağlıları» Mecm. No. 45 (Şimali Kafkasya'nın Geçmişi ve geleceği) Aslan.
- (30) — «Şimali Garbi Kafkasya'nın Rusya Tarafından İstila ve iskânı» Adige, Kafkasya Dağlıları Mecmuası Nu. 38, Paris-1933
- (31) — Kafkas Dilleri üzerindeki ciddi araştırmalarile şöhret yapan lisaniyatçılardan bir çoğunun eserleri bibliografyada gösterilmiştir.
- (32) — Bu dil grubuna Prene Dağlarının batı ucunda yaşayan Bask'ların lisanının da dahil olduğu salâhiyetli ilim adamlarınca kabul edilmektedir. (33) — Webster's New International Dictionary, USA, 1957, Sf. 434
- (34) — Çerkeslerin Kuşha (Dağlı) adını verdikleri Osetler (Asetinler), dil bakımından Hint-Avrupa tesirine daha fazla maruz kaldıklarından İran-Med menşeli zanedildiler. Halbuki dil hususiyetlerine göre kavimlerin tasnifi ve ırkların tespiti bugün artık meşru bir metod değildir. Meselâ, Avrupa'da dil ile ırk arasında hiç bir rabitanın mevcut olmadığı ilmi bir gerçek olarak ortaya konmuştur. (Bak. «Avrupa Kavimlerinin, Mukayeseli Tarihi», Charles Seignobos,

- Terc. H. C. Yalçın, S. 17 İstanbul-1939) Bu sebeptendir ki, Osetlerin menşei Kafkasya dışında aramak yolunda yapılan tecrübeler müspet netice verememiştir. Zira Osetler halis Kafkaslıdır. (35) — Harplerin ve sosyal hareketlerin tesirile küçük sayıdaki Ubih'ların lehçesi, diğer lehçeler tarafından mas edilmiştir. Halen bu lehçeyi bilenlere muhaceret arasında rastlanmaktadır. (36) — Bak. A. Diğr'in «Linguistische Problem in Ethnologischer und Deographischer Beleuchtung» (Viyana). ve «Eifuehrung in das Studium des Kaukasischen Sprachbaus» (Leipzig, 1928) adlı eserleri
- (37) — Kadircan Kaflı, «Şimali Kafkasya» S. 36, İstanbul-1942 (38) — Bibliik yani, kitabı olan bu ekole göre Beyaz İrk, Hazret-i Nuh'un oğlu Yafes'den türemiştir.
- (39) — Arthur Byhan, «La Civilisation Caucásienne», S. 7. Paris 1936 (40) — Aynı eser, S. 17 (41) — Bibliyografya kısmında Bachmakof Alexandre'in eserine bak.
- (42) — «Tarihte Kafkasya Ve Rusya» Prenses Bagration, KAFKASYA Dergisi Sayı : 11-12 Münih 1952 (43) — Tarihte Kafkasya, General İsmail Berkok, S. 353, İstanbul-1958
- (44) — Kuzey Kafkasya, Pşimaho Kosok, S. 24, İstanbul-1960
- (45) — «Rus Yayılışının Yolları Üzerinde», A. Magoma, KAFKASYA Mecmuası Nu. 7, München, 1952 (46) — Aynı eser.
- (47) — Tezakir, Cevdet Paşa, Yayınlayan: Prof. Cavid Baysun. S. 101 Ankara-953
- (48) — Şimali Kafkasya, Kadircan Kaflı, S. 160 İstanbul 1942 (49) — Kafkasya mecmuası Sayı: 7, S. 3, München 1952 (50) — Tarihte Kafkasya, General İsmail Berkok, S. 448, İstanbul-1958
- (51) — Aynı eser, S. 283
- (52) — Şimali-Garbi Kafkasya'nın Rusya Tarafından İstila Ve İskanı Adige, Kafkasya Dağlıları (Mecmua) Sayı: 38 Varşova-1933
- (53) — Aynı eser. (54) — Aynı eser.
- (55) — Aynı eser. (56) — Aynı eser.
- (57) — Aynı eser.
- (58) — Şimali Kafkasya -Kadircan Kaflı, S. 128, İstanbul 1942 1877-78 Senelerinde Türk-Rus Harbi Esnasında Şimali Kafkasya'da (Dağıstan ve Çeçenistanda) Rusya'ya Karşı İsyanlar. (Makale) Kafkas Dergisi, Sayı: 10, 11, 12, Mehmet Ketey, İstanbul, 1953
- (59) — 1916 Lozan Konferansında Şimali Kafkasyalılar (Makale), Prof. Dr. G. Jaschke, Yeni Kafkas, Sayı: 34 İstanbul 1957 (60) — «Yeşil Mayıs» (Makale), Pşimaho Kosok, İslâm Mec. S. 11, Ankara, 1957 (61) — «Şimali Kafkasya'da Bolşevikler», Aşenba, Milliyet Ve Bolşevizm adlı Makaleler Mecmuası, Resulzade Mehmet Emin, İstanbul, 1928 (62) — «Kafkas» Aziz Meker, Kafkas Dergisi, No. 8, İstanbul 1953 (63) — DERGİ, Nu. 10 «Sovyetlerde Milli Hakların 40. Yıldönümü» Prof. Dr. Reinhard Maurach. Münih-1957 Not: Bu beyannemenin tarihini Mirza Bala, aynı derginin 9. sayısındaki «Rusya İhtilalinde Türkler» adlı makalesinde, Büyük Sovyet Ansiklopedisine dayanarak (15.11.1917) olarak göstermektedir. (64) — Rus İnkılabı, Cafer Seydahmet, S. 116, İstanbul 1930 (65) — Tasfir-i Efkar gazetesi, 14.Mayıs.1918, İstanbul (66) — Azerbaycan Tarihinden,

- Münih, 1947, S. 32 (Azerbaycan Demokrat Birliği tarafından neşredilmiştir.) (67) — «Şimali Kafkasya İstiklalinin 1918 yılında Türk ve Alman Matbuatındaki Akisleri», Dr. E. Kırılmal, (Birleşik Kafkasya, Nu. 5 (22) München, 1953). Ayrıca bak. 1918 yılında İstanbul'da çıkan Tanin, İkdam, Tasvir-i Efkar v. b. azetelerin mayıs ve haziran aylarına ait nüshalar. (68) — Kuzey Kafkasya'nın ayrılmaz bir parçası olan Abhazya, 8.000 km. kare araziye ve o zaman 150.000 civarında nüfusa sahip bir eyalettir. Bu sebeple bu rakkamların yukarıdaki yekûna ilâve edilmesi icabeder.
- (69) — Dr. E. Kırılmal, «Şimali Kafkasya İstiklalinin 1918 Yılında Türk ve Alman Matbuatındaki Akisleri», Birleşik Kafkasya, Nu. 5 (22) München, 1953 (70) — Pşimaho Kosok, (Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Eski Devlet Başkanı) «Kuzey Kafkasya Hürriyet Ve İstiklâl Savaşı Tarihinden Yapraklar» S. 39-40. İstanbul, 1930
- (71) — Berkok İsmail, «Şimali Kafkasya'daki Faaliyetlerimiz. 15. Fırkanın Harekâtı Ve Muharebeleri» (Askerî Mecm. Tarih Kısmı Nu. 35, İstanbul, 1934, Süleyman İzzet, «Büyük Harpte 15. Piyade Tümeninin Azerbaycan ve Şimali Kafkasya'da Hareket Ve Muharebeleri» (103 Sayılı Askerî Mecmuanın Tarih kısmı Nu. 44, İstanbul, 1933, E. Kaymakam Rüştü, «Büyük Harpte Bakü Yollarında 5. Kafkas Piyade Fırkası» (93 Sayılı Askerî Mecmuanın tarih kısmı Nu. 34, İstanbul, 1934, Mehmet Tevfik, «Şimali Kafkasya Muharebeleri» (Askerî Mecmua nu. 64 İstanbul, 1927 (72) — Kâzım Karabekir Paşa, «Kuzey Kafkasya'nın Türkiye'nin menfaatlarını düşünerek hareket etmesi çok faydalı olmuştur; bu memleketin istiklâli şüphesiz Türkiye tarafından da pek ziyade arzu edilir; istiklâl Kuzey Kafkasyalılarının fedakârlığına lâyık bir mükâfattır» demektedir. (Bak. İstiklâl Harbimiz, Kâzım Karabekir, Sayfa: 828, İstanbul, 1960). Bahriye Nazırı Cemal Paşa ise, Kuzey Kafkasya ve diğer Kafkasya Devletlerinin Türkiye ile ittifakının Moskof tehlikesini ebediyyen önleyeceğine ve bu ittifakın Yakınşark'ı 20 sene içinde cennetten örnek verecek bir mamuriyete götüreceğini ifade etmektedir. (Bak. Hatıralar, Bahriye Nazırı Ve 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa), Tamamlayan ve tertipleyen Behçet. Cemal, S. 366-367, İstanbul, 1959. Yukarıdaki sözler, Türkiye ve Kuzey Kafkasya arasındaki tarihi ve samimi münasebetlere dün olduğu gibi bugün de ışık tutmaktadır. A. K. Hızal. (73) — «Birleşik Kafkasya», Nu. 1-3 (30-32), München, 1954, «Kafkasya Katliamının X. Yıldönümü», A. Magoma, Ayrıca bak: Le Caucase et la revolution Russe, H. Bammate, Paris 1929 (74) — «Şimali Kafkasya'da Milli Mücadele Ve XI. Kızılordu», Avaroğlu Ahmet, Mücahit, Nu. 6, Ankara 1955
- (75) — «Komünistlerin İmam Samil Hakkında Fikir Değiştirmeleri Ve Onun Sebepleri», A. Magoma, DERGİ, Nu. 8, S. 29, Münih, 1957
- (76) — A. M. Ataç, «Rusya Tarihi», S. 276, Ankara 1952 (Gökur. Bşk. Yayını)
- (77) — KAFDAĞI (Kafkasya Hakkında Yazılar Dergisi) F. Daryal, İstanbul 1937 «Ant» Şimali Kafkasya Milli Mücadelesinden Bir Ha-

tıra) Mistenbay, S. 61

(78) — Declaration des representants des Republiques d'Armenie, d'Azerbaïdjan, du Caucase du Nord et de Georgie. Paris, 10 Juin 1921. (79) — Declaration des Representants des Gouvernements Nationaux des republiques du Caucase. Paris, septembre 1924.

(80) — «Hariçte Kafkasya Birliği Hareketi», D. Vaçnadze, (Birleşik Kafkasya, Nu. 3-4 (20-21) München, 1953 (81) — Şimali Kafkasya, Nu. 3, S. 7 Paris, 1934

(82) — Dergi, Nu. 5, Münih, 1956 «Şimali Kafkasya'da Tehcir ve Katliam» R. Karça, S. 38.

(83) — Kadircan Kafli, «Şimali Kafkasya», S. 161, İstanbul, 1942 (84)

— Hızaloğlu M. Zihni, «Şeyh Şamil-Şimali Kafkasya İstiklâl Mücadeleleri», S. 70, Ankara, 1958

(85) — Yahya Okçu, «Türk-Rus Mücadelesi Tarihi», S. 166, Ankara, 1949 (86) — Kadircan Kafli, «Şimali Kafkasya», S. 163, Ankara, 1942 (87) — Aynı eser, S. 182-183. (88) — Dağıstanlı Avaroğlu Ahmet, Şimali Kafkasya'da Rus ekonomi siyaseti ve kollektif istihsal

Mücahit, Nu. 4, Ankara 1955. Ramazan Traho, «Şimali Kafkasya'da Kollektifleştirme», Kafkasya mecm. Nu. 11-12, Münih, 1952. M. Devletbey, «Milli Bölgelerde Kolhozların Kuruluşu», Birleşik Kafkasya mecm. Nu. 7 (24), Münih, 1953. V. Nuhoglu, «Kafkasya Kolhozları Nasıl Karşılıştı», Birleşik Kafkasya Nu. 9 (26) Münih, 1953

(89) — Şimali Kafkasya - Kadircan Kafli - İstanbul 1942, S. 165

(90) — Aynı Eser, S. 165-166

(91) — Musaev, «Kertiev'in İsyanı» adlı «Hatırat», Serkest Kafkasya, Nu. 2 München, 1952 (92) — R. Karça, «Şimali Kafkasya'da Tehcir ve Katliam», Dergi, Nu. 5, Münih, 1956

(93) — Aynı eser, S. 44

(94) — Erich Kern, Büyük Sarhoşluk», Çeviren: Şeyket Dilmaç, S. 117, 118, 126, Ankara, 1949. (95) — Mahmut Aslanbek, «Karaçay Ve Malkar Türklerinin Faciası» S. 68, 69, Ankara, 1952

(96) — Aynı eser ve: «Karaçay-Balkar, Çeçen-İnguş Milletinin İmhasının 8. Yıldönümü Münasebetile Verilen Konferanslar», S. 4, İstanbul, 1952 Dergi mecm. Nu. 5, S. 35, Münih, 1955. Aynı Dergi, Nu. 9, S. 119 Kafkasya Mecmuası, Nu. 1-16 Münih, 1951-52 Birleşik Kafkasya Mecm. Nu. 1-10, Münih, 1953 Kafkas Mecmuası, Nu. 3, İstanbul, 1955 «Çeçen-İnguş Katliamı», Alâeddin Kutlu, Hızaloğlu M. Zihni, «Şeyh Şamil, Şimali Kafkasya İstiklâl Mücadeleleri», S. 73, Ankara 1958. Robert Conguest, «Akıselim Karşısında Rusya», S. 96-105 İstanbul, 1960

(97) — Bu bahis için aşağıdaki kaynaklara bak: «Ölüme Böyle Gittiler», (Arjantin'de Almanlar tarafından neşredilen Der Weg adlı mecmuanın 1954, 7, sayısındaki «Prens Kılıç Giray'ın Sadakatı» başlıklı yazıdan faydalanılmıştır) Kafkas Mecm. Nu. 2 İstanbul, 1954 «Bir Amerikan Gazetesi Kızıl Kasaplara Teslim Edilen Kahramanlar Meselesi Hakkında Tahkikat İstiyor», (Birleşik Amerika'da intişar eden Common Sense gazetesinin 15.8.1954 tarihli nüshasında «Kızıl Kasaplara Teslim Edilen Kahramanlar, Çerkesler Nasıl Oldu?» başlıklı yazıdan faydalanılmıştır.) Kafkas Mecm. Nu. 3, İstanbul, 1955. «Şimali Kafkasyalıların Drau Faciası», M. Devletbey, Bir-

leşik Kafkasya, Nu. 6 (23), München, 1953. «Drav (Drau) Faciası»

Dr. Vasfi Gûsar, Yeni Kafkas, Nu. 9, İstanbul, 1958. «Karaçay ve Malkar Türklerinin Faciası», Mahmut Aslanbek, S. 78, 79, 80 Ankara, 1952. «Çılgınlık Kurbanları» (Lienz Faciası Münasebetile), T. Ramazan, Kafkasya, Nu. 13, München, 1952. «Kahraman İdealist General Kılıç Girey», Yeni Kafkas Mecm. Nu. 13 İstanbul, 1959

(98) — Bu anıt, Batı Avrupa'daki Müslümanların Cemiyeti tarafından dikilmiştir. 24 Ekim 1960 Pazar günü açılış töreni yapılan anıtın masrafı Avrupa'da yaşayan müslümanların bağışlarıyla karşılanmıştır.

(99) — Mehmet Muhittin, «Kırım Öz Eviâtlarının Hasretini Çekiyor.» (Makale) Kırım Dergisi Nu. 3, Ankara, 1957

(100) — Dergi Mecm. Nu. 9, S. 119, Münih 1957, «Moskova'nın Sür-
gün Ve İmha ettiği Milletler.»

(101) — Aynı Mecmua, Nu. 16, S. 17 Münih, 1959, «İtibarı İade edilmiş Kuzey Kafkasya Halklarının Durumu», Mahmut Aslanbek.

(102) — Krusçef bu sözleri, Birleşmiş Milletlerin XV. Genel Kurul toplantısında (3.10.1960 günü sabah oturumu) söylemiş ve daha sonraki nutuklarında da aynı konuya temas etmiştir. Kızılıların kulakları sağır eden propaganda makinesi, bu menfur yalanları tekrar edip durmaktadır.

(103) — Ukrayna, Rusya Ve Türkiye (Makaleler Mecmuası) İstanbul, 1915

(104) — Volodimir Mursky, «Ukrayna Ve İstiklâl Mücadeleleri, S. 16, İstanbul, 1930 (105) — Aynı eser, S. 19 (106) — Aynı eser, S. 28

(107) — Mirza Bala, «İngilteredeki Antikomünist Milletler Kongresi» (Cumhuriyet Gazetesi, 22.VII.1950. İstanbul)

(108) — Mirza Bala, «Ukrayna Ve Türklük», (Cumhuriyet Gzt. 20/11/1950 İstanbul) Ayrıca Bak: Mirza Bala. «Kırımın Ukraynaya İlhakı» (Milliyet Gzt. 13.3.1954, İstanbul) (109) — The Ukrainian Congress Committee of America, New York. (110) — Fred J. Zusy, «Rusya'daki Milliyet Grupları», Cumhuriyet Gzt. 11.5.1959 (111) — Türkiye başta olmak üzere Ortadoğu memleketlerinde milyonlarca Kuzey Kafkasyalı yaşamaktadır. Prof. Dr. L. Dobriansky'nin bu hakikati bil-

memezlikten gelmesi iyi niyete delâlet etmemektedir.

(112) — Mücahit Mecm. Nu. (21-22). S. 17, 18, Ankara. 1959 (113) — Kafkasya Dergisi Nu. 7, S. 27, 28, 29 (Madde: 3) München 1952

(114) — The Ukrainian Quarterly (Vol. V. No. 3, New York, 1949 (115) — Amerika'daki U. C. Congress seflerinin Kırım'ı Ukraynaya ilhak için dayandıkları delil halkı canavarca tehcir edilmiş olan bu Müslüman Türk ülkesinin bir kaç yıl evvel Moskova tarafından Ukrayna USSR'e hediye edilmiş olmasıdır. (116) — The Ukrainian Bulletin 15 temmuz New York 1960 (117) — Sozati Kansav. Çerkesler ve Ukravna Matbuatı (makale), Birleşik Kafkasya Mecm. Nu. 3-4 (20-21) München 1953

B İ B L İ Y O Ğ R A F Y A

- AEDÜLAZİZ EFENDİ KARAÇELEBİZADE : Ravzat-ül Ebrar, Kahire - Bulak, 1248
- AEDURRAHMAN ŞEREF : Tarih-i Devlet-i Osmaniye, I, II, İstanbul, 1315, 1318
- ABICH, H. : Aus Kaukasischen Ländern, Wien, 1896
- ABERCROMBY, J. : A Trip through the Eastern Caucasus, London, 1839
- AHMET SAİB : Son Osmanlı-Rus Muharebesi, Kahire, 1327
- ALPTEKİN İSA YUSUF : Asya-Afrika Konferansı ve Rus-Çin Esaretindeki Türk-Müslüman Ülkelerinin Kurtuluş Dâvaları, Lahur, 1955
- ALLEN, W. S. D. : Power Politics in Caucasian and Turkestan «East Europe and contemporary Russia», Vol. 3, No : 1, London, 1939
- ANTÇOK İSA : Kafkasya'da Adigeler, Halep, 1937
- APSUA : Neskolklo Slov ob Abkhazii, Kavkazky Gorets, No. 1 Prague, 1924
- ASLANBEK MAHMUT : Karaçay ve Malkar Türklerinin Faciası, Ankara, 1952
- AŞENBA : «Şimali Kafkasya'da Bolşevikler», (Milliyet ve Bolşevizm, Makaleler Mecm.) İstanbul, 1928, S. 82-101
- A. T. : «Çeçen-İnguş Cumhuriyeti Nasıl İmha Edildi» 'Sosyalistichesky Vestnik, New York, 1947, No. 9
- ATAÇ, A. D. : Rusya Tarihi, Ankara, 1953
- BACHMAKOFF, A. : Ciquante siècles d'évolution ethnique autour de la Mer Noire, (V. Fasil-Les Cimmériens 'Circassiens) et Les Scythes (Iranien) ou «Scolotes»; VI. Fasil-L'origine des Khazars; VII. Fasil-Les Caraites et les Pseudo-Tatars de Yalta dernirs des cendants des aborigène de la Crimée préhistorique), Paris 1937
- BAMMAT, H. : Révue Politique Internationale, Paris, 1918
- » : Le Problème du Caucase, Paris 1919
- » : Le Caucase et la revolution Russe, Paris, 1929
- BARTHOLD, W. : Abazalar (İslâm Ansiklopedisi, 1, İstanbul, 1940
- BEDDLEY : The Russian Conquers of the Caucasus, London, 1908
- BEKMİRZA ŞORA NOGUMOV : İstoriya Adigeyskago Naroda, Petersburg, 1861-1891
- BELL, J. S. : Journal of a Rasidance in Circassia during the Years, 1837, 1838, 1839, London, 1940, 1, 11
- BENCKENDORF, K. K. : Souvenir intime d'une campagne au

- Caucase pendant L'été de L'année 1845, Paris, 1858
- BERKOK İSMALİL (General): Tarihte Kafkasya, İstanbul, 1958
- » » : Şimali Kafkasya'daki Faaliyetlerimiz, 15 ci Fırkanın Harekâtı ve Muharebeleri (Askerî Mecm., No. 35, İstanbul, 1934 (Tarih kısmı)
- BEREZİN : Puteşestviye po Dagestanu, Kazan, 1849
- BESSE JEAN CHARLES : Voyage en Crimée au Caucase, en Géorgie, en Arménie, en Asie-Mineure et à Constantinople en 1829 et 1830 etc., Paris 1838
- BLANCH LESLEY : The Sabres of Paradise New YoYrk, 1960
- BLENAVKUE BATEKU : Adigé Bzexabz, Şam, 1931
- BODENSTAEDT, F. : Die Völker des Kaukasus und ihre Freiheitskämpfe gegen die Russen 2 vols, Frankfurt am Main, I st ed, 1948, 2 rd ed, 1849, 3 rd ed, Berlin, 1855
- BOUDA KARL : Schallnachahmung im Abchasischen, Archiv fuer vergleichende phonetic Bd. 3, 1938 S. 129-146
- BRONEVSKIY, S. : İzvestiya o Kavkaze, Moskova, 1823
- BUTKOV, P. G. : Materiali dlya novoy istorii Kavkaza s 1722 po 1803, Petersburg, 1863
- BYHAN ARTHUR : La Civilisation Caucassienne, Payot-Paris, 1936
- CAFER SEDAHEMET : Rus İnkılâbı, İstanbul, 1940
- CEBESOY ALİ FUAT (Gnl.) : Moskova Hatıraları, İstanbul, 1955
- Cevdet Paşa : Tarih-i - Cevdet, I, 240; II, 20-30, 112, 130, 135, 162, 164, 316, 359; III, 146-278, 304-309; IV, 479 v. d.; VI, 181-183; IX, 268 v. d.; X, 23 v. d.
- » » : Tezakir-i Cevdet (1-12) Cavit Baysun, Ankara, 1953
- » » : Kırım ve Kafkas tarihçesi, İstanbul, 1307/1891
- CHANTRE : Recherch antropologiques dans el Caucase, I-IV Paris- Lyon, 1885, 1887
- CHİNGİS GÜREY : The Shadow of power, New York, 1953
- CİHANGİR ZEYNEL : Şirvanşahlar Yurdu, İstanbul, 1931
- CONKER ORHAN : Türk-Rus Savaşları, İstanbul 1942
- ÇEÇUK ÖMER RİFKİ : İlâ Ebnaı Kavm-i Eşşerakise, Şam, 1949
- » » » : Miyyar-ul-Lügat (Çerkes dili hakkında), Kahire, 1951
- DAĞISTANLI AHMET HAN : Dağıstan'ın İstiklâl Mücadeleleri, Sebilürreşad Nu. 513, 514, 516, 517, Ankara, 1338/1922
- DARAGAN : «La guerre de la Russie dans le Caucase. Le muridisme et ses apôtres: Molla-Mohamed, Kazy-Mahama, Hamzat Bek et Chamil» Revue d'Orient, No. 12, Paris, 1860
- DANIŁEWSKI, N. : Der Kaukasus, Leipzig, 1847
- DANIŁOV, S. : «Tragediya Abkhazskogo Naroda», Münich, 1951
- DUMAS ALEXANDRE : «Le Caucase de puis Prométhée jusqu'a

- Chamil», Journal des voyages, Charleuil, Paris, 1959 - Germain Levy, Paris, 1889
- DÉCHY MORIZ V. : Kaukasus. Reisen und Forschunggen im Kaukasischen Hochgebirge, Berlin -
- DEETRES G. : Der Abchasische Sprachau, Berlin, 1931
- DENIKIN İ. A. : Ocherki Russkoi Smuty, Paris, 1921
- DENIKEN J. : Les Races et les Peuples, Paris, 1926
- d'HOSSON : Des Peuples du Caucase, Paris 1828
- DİRR A. : Die alte Religion des Tschetschenen St., Gabriel Mödling, 1925
- » : Linguistischse Probleme in Ethnologischer, Antropologischer und geographischer Beleuchtung, Wien, -
- » : Einführung in das Studium des Kaukassichen Sprachen Leipzig, 1928
- » : Die heutigen Namen der Kaukasischen Völker, Pet. Mitt. 1903
- » : Antropologhitcheskii i etnograficeski sostav Kavkazkykh Narodov, Tiflis, 1910
- » : Der Kaukasische Wild und Jagdgott, St. Gabriel-Mödling 1925
- DJABAGUI, V. G. : «Heilquelken und kurorte in Kaukasus», Türkisch Post. İstanbul, October 13, 1941
- DORN BERNHARDT : «Über die im Asiatischen Museum befindlichen Briefe Schamils und seiner Anhänger», Bulletin de L'Académie des Sciences, Vil. XIX, St. Petersburg, 1874
- DU BOIS DE MONTPÉREUX F. : Voyage autour du Caucase, chez les Tcherkesses et les Abkhases, en Colchide, en Géorgie, en Arménie et en Crimée, Paris, 1839-1843
- DUBROVIN, N. F. : Cherkesey, Krashnodar, 1927
- » : İstoriya voynii i vladıcestva Russkiih na Kavkaze Petersburg, 1871-1888
- DUMÉZIL, G. : Légendes sur les Nartes, Paris, 1930
- » : La Langue des Ubykhs, Paris, 1931
- » : Etudes comparatives sur les langues Caucasiennes du Nord-Ouest, Paris, 1932
- » : Introduction à la grammaire comparée des langues Caucasiennes du Nord, Paris, 1933
- » et A. Namitok : Fables de tsey İbrahim, Paris, 1939
- » : Loki, Paris, 1948
- » : Contes et Legendes des Oubykhs, Paris, 1957
- » : Etudes Oubykhs, Paris, 1959
- » : Le vocalisme de l'Oubykh, Paris, 1957-58
- EBU HAMİD MUHAMMED
- b. HALİL b. YUSUF

- el MAKDİSİ : Mısır Sultanı Kaytbay'ın namına bir hey'etin başında (1416-1485) Kuzey Kafkasya'ya fevkalâde elçi olarak gönderilmiş tir (1470). Bu zatın, «Teracem-i Mülük Masr el-Şerakise», (El muhtasar fi tarih-i mülük Masr) ve Emir Yeşbek'e takdim ettiği (Rehlet-il Emir Yaşbek-el Kokaz) adlı eserleri, Çerkeslerin Mısır'a geliş sebeplerini, çoğalma ve istiklâl davalarını izah eder. (Mısır Milli Kitaplığı)
- EBUL-KASIM
- İBN. HAVKAL : Kitab-ül Mesalik vel Memalik, M. de Goeje, Leyden. 1871
- EBUBEKİR ib. ABDULLAH : Hâtırat. (İstanbul Millet Kütüphanesi Türkçe yazmalar, Nu. 366)
- EDW. D. CLARKE : Travels in various countrie of Europe, Asia and Africa, I Russia, Tartary and Turkey, London 1811
- EGGER, C. VON : İm Kaukasus, Benghesteigungen und Reiscerlebnisse im Sommer 1914, Basel, 1915.
- EICHWALD, EDUARD : Reise auf dem Kaspischen meer und in den Kaukasus Stutgard, 1837
- » » : Alte Geographie des Kaspischen Meeres, des Kaukasus und des südlichen Russlands, Berlin, 1838
- EREL ŞERAFEDDİN : Dağıstan ve Dağıstanlılar, İsanbul, 1961
- ERCKERT, R. V. : Der Kaukasus und seine Völker, Leipzig, 1887
- » : Die Sprachen des Kaukasischen Stames, Wien, 1892
- EMİN : Kafkas (Haftalık gazete), Bursa, 1919
- EMRULLAH EFENDİ : Muhit-el Maarif, I. S. 108, 121, 170 v. d., İstanbul, 1318
- ENGELHARDT M. und
- Parrot Fr. : Reise in die Krim und die Kaukasus, Berlin, 1815
- EVLİYA ÇELEBİ : Evliya Çelebi Seyahatnamesi (10 cilt), İstanbul, 1314, 1928 1935, 1933, Mevzu ile ilgili cilt: VII.
- FADEEV, R. : Psima s Kavkaza (Kafkasyadan Mektuplar), Tiflis, 1865
- FREYGANG, Wilh. V. : Letters sur le Caucase et la Georgie, Hamburg, 1817
- FRESHFIELD, D. W. H. : The exploration of the Caucasus, London-New York, 1896
- GAMBA : Voyage dans la Russie meridionale particulièrement dans les provinces situés au de la du Caucase 1820-1824, Paris, 1826
- Genecide in the USSR. Studies in group destruction, Institute for the Study of the USSR, Münih, 1958
- GORİANOW, S. : Devlet-i Osmaniye Rusya Siyaseti, Tercüme: Macar İskender, Ali Reşat, İstanbul, 1331

- GRECHKO, B. M. : Komunisticheskoe Vospitanie v SSSR. Munich, 1951
- GÖKGÖL CENGİZ : Komünist Rusya ve Müslümanlar, Ankara 1958
- GÖZTEPE Tarık M. : İmam Şamil (4 kitap), İstanbul, 1950
- HAFİZ MOĞOLTAY BEKCERE : Tarih-ül Mülük Vesselâtin ve ahbarihim. (XV. asırda Mısır Çerkes Sultanları ile Kuzey Kafkasya arasındaki münasebetleri anlatır. Kahire ve Berlin kitaplıklarında.)
- HAHN, C. V. : Erster versuch einer Erklärung Kaukasischer Namen
» : Stuttgart, 1910
» : Aus dem Kaukasus Leipzig, -
» : Bilder aus dem Kaukasus, Leipzig, -
» : Neue Kaukasische Reisen und Studien, Leipzig, -
- HALİL BEK MUSSAYASUL : Das land der letzten Ritter aufgezeichnet Von Luise, Verlag, C. H. Beck. München, 1936
- HAMZA : «Şeyh Şamil», Mihrab, Sayı: 25, S. 32-40, İstanbul, 1341/1920
- HÄMMER : Devlet-i Osmaniye Tarihi (Mehmet Ata tercümesi) III, IV, VI. İstanbul, 1129-1132
- HANCAR FRANZ : Urgeschichte Kaukasiens, Anton Schroll. Co. Wien, und Heinrich Keller, Leipzig, 1937
- HAROLD, T. CHASHIRE : The expansion of imperial Russia to the Indian border (The Slavonic and East European Review, July, 1934)
- HENCKO : O jazyke Ubykhov, Leningrad, 1928
- HERMAN, R. : Untersuchung des Wassers der Nartzan-Quelle, Moscow, 1856
- HIZALOĞLU, M. Z. : Şeyh Şamil (Kafkasya İstiklâl Mücadeleleri, Ankara, 1958)
- H. T. TEVFIK : Guaze (Haftalık çerkesçe gazete). İstanbul, 1911-12
- HUŞTOKA ABDULHAMİD : Met izzet, Kafkas Tarihi Tercümesi, Kahire, 1933
- İBEN HAYYAN MUHAMMED
- EL GİRANTİ EL ANDELUSİ : (Vefatı: 1335 M.) : Nefhat-ül Mülk fi siret-el Türk-el Çerakise ve (Lisanüşşerakise) adlı eserleri Mısır Milli Kitaphanesindedir.
- İNAL İBNÜL EMİN MAHMUD : Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İstanbul, 1940
- İBRAHİM b. ALİ Ef. Kefevî : Tavarîh-i Tatar Han ve Dağıstan ve Moskov ve Değ-i Kıpçak Ülkelerinin (1736). Bazarcık, 1933
- INTERIANO : La vita et sito de Zichi, Chiamati Circassi, Historia Notabile, Venetus, 1502
- İSCHHANIAN, B. : Nationaler Bestand, berufsmässige Gruppierung

- und soziale Gliederung der Kaukasischen Völker, Osteuropäische forschungen, fasc. I, Berlin-Leipzig 1914
- JÄGER, B. : Reise von St. Petersburg in die Krim und die Länder des Kaukasus im Jahre 1925, Leipzig, 1830
- JAN, K. LAGUTT : «Kafkas Mücadelesi», Terc. Yzb. Fazıl Güneş, İstanbul, 1945
- J. G. NEMETH : Kumük és Balkar Szójegyzek (Keleti Szemle, Budapest, 1911, XII)
- KARAULOF, N. A. : Svedeniya arabskih geografov IV i X., Köv o Kavkaze, Armenii i Azerbaycane, Tiflis, 1901-1907
- KAFLI KADİRCAN : Şimali Kafkasya, İstanbul, 1942
- KAFTARADZE, V. : Na putyah k. konfederatsii Kavkaza (Kafkasya Konfederasyonu Yollarında), Varşawa, 1937
- KÂTİB ÇELEBİ : Cihannüma, İstanbul, 1145, S. 4-3
- KÂZİM KARABEKİR (Gnrl) : İstiklâl Harbimiz, İstanbul 1960, C. I.
- KENTMEN PAUL : Der Kaukasus, Leipzig, 1943
- KIRZIOĞLU, M. FAHREDDİN : Kars Tarihi, I, İstanbul, 1953
- KHUT ASLAN El Kokaz-el Şimaliyye, Kahire, 1951
- KLAPROTH J. Von : Beschreibung der Russ. Provinzen zwischen dem Kasp. u. Schwarzen Meere, Berlin, 1814
» : Reise in den Kaukasus und nach Georgien, unternommen in den jahren 1807 und 1808, Helle-Berlin, 1812-1814, I, II
» : Mémoire dans lequel on prouve l'identité des Osses, Peuplade du Caucase, avec le Alains du Moyen-Age, Paris, 1822
» : Tableau du Caucase, Paris, 1827
» : Tableau historique, géographique, ethnographique et politique du Caucase et des provinces limitrophes entre la Russie la Perse, Paris-Leipzig, 1827
- KOCH, K. : Reise in Grucien...u im Kaukasus, Weimar, 1847
- KOLARZ WALTER : Russia and her colonies, London, 1956
- KOLENATİ, F. A. : Die Areisung Circassiens, Dresden, 1859
- KOSOK PŞİMAHO : Kuzey Kafkasya İstiklâl ve Hürriyet Savaşı Tarihinden Yapraklar, İstanbul, 1960
- KOWALEVSKİ : Gezet u. Erauch im Kaukasus, Moskow, 1890
- KOZUBSKİY : Pomyatnaya Knijka Dagestanskoy Oblast, Temirhanşura 1895.
- KULİEV, S. : Liquidation og the Chechen-İngshes and Karachay-Balkars, (Ukrainets Chas, Oktober 14, Paris, 1952)
— : «La guerre des Russes dans le Daghestan. Lettre de Tarkou» Nouveau Journal Asiatique, No. 9 Paris, 1832
- LATYSCHEV, B. : Scythica et Caucasica e veteribus scriptoribus graecis et latinis, (Zapisk, Russk. Arkeol. obşç., 1890-1906.

- LONGWORTH, J. A. : A year among the Circassians I, II, London, 1840
- LYALL, R. : Travels in Russia, the Crimea, Caucasus and Georgia London, 1825
- LYULYE, L. : Cherkesiya. İsteriko-etnograficeski stati Krasnodar, 1927
- MACKENZIE KENNETH : Shamil and Circassia und ed., London, 1854
- MARR Nikolaus Y. : K. Voprosu o polozhenii Abkhazskogo yazyka sredi Yafeticheskikh, Petersburg, 1912
- » » : Plemennoy sodeystviye naseleniya Kavkaza, Leningrad, 1920
- » » : Kavkazskie plemennye nazvaniya i mestnye paralleli St. Petersburg, 1922
- » » : Der Japhetische Kaukasus und das dritte ethnische element im bildungsprozess der mittellandischen kultur. (F. Braun.) Berlin-Stuttgart-Leipzig, 1923
- » » : Yafeticheskii yazyki, Moskow, 1931
- MARQUART, J. : Osteuropaeische und ostasiatische streifzüge Leipzig, 1903
- MATTHEWS, W. K. : The Structure and Development of Russia, Cambridge, 1953
- MATTHEWS, W. K. : Languages of the USSR, Cambridge, 1951
- MEHMET HAŞİM : Ahval-i Abaza Ve Çerakise (Topkapı Sarayı kitaplığı Revan Nu. 1564, TH, var. 217
- MEHMET MURAT : (Mizancı) Tarih-i Umumi, İstanbul, 1298
- MEHMET NEŞRİ : Kitab-ı Cihannüma, I, II. Terc. Faik Reşit Ünat, Dr. Mehmet A. Köymen, Ankara, 1948-1957
- MEHMET TEVFIK : Şimali Kafkasya Muharebeleri, (As. Mecm. Nu. 64) İstanbul, 1927
- MEKER AZİZ : Kafkas Konferansı, İstanbul, 1918
- MERZBACHER, G. : Aus den Hochregionen des Kaukasus, Leipzig, 1901
- MESZAROS, İ. Von : The Oriental Institute of the University of Chicago, Studies in ancien oriental civilisation, Chicago, 1934
- MES'UDİ : (Ebul Hüseyin Ali B. Hüseyin, B. Ali, vefatı : 346 H.) Kitab-el Huruc, II
- MET ÇUNATUKA İZZET : (Yusuf İzzet Paşa). Kafkas Tarihi, İstanbul, 1330/1914
- MET ÇUNATUKA İZZET : Evrikalarım (Hattiler). İstanbul, 1331/-1915 Cüz : I
- MET ÇUNATUKA İZZET : Evrikalarım (Kadim Yunanistan'da Çerkesler), İstanbul, 1331/1915, Cüz : II

- MET ÇUNATUKA İZZET : Evrikalarım (Kadim Trakya'da Serake nam-ı diğer Çerkes) Cüz : III, İstanbul, 1334/1918
- MİRZA BALA : «Çerkesler», «Dağıstan», «Kuban», «Kazikumuk», «Kumuk», v.b. maddeler. (İslâm Ansiklopedisi, III, VI, İstanbul, 1945
- MİRZA HASAN EFENDİ : Kitab-ı Âsar-ı Dağıstan 'Azeri Türkçesi-le), Petersburg, 1307 (1889 - 1890)
- MİLLİUTİN, D. : Beschreibung der Kriegs-operation des Jahres 1839 im nördlichen Daghestan, Berlin, 1853
- MİNNIS : Scythians and Greeks, Oxford, 1913
- MORGAN : Mission Scientifique au Caucase, Paris, 1889
- MAUNSEY AUG H. : A Journey Through the Caucasus and the Interior of Persia, London, 1872
- MUHAMMED TAHİR-EL KARAHİ : Şeyh Şamil'in Gazavatı, (Tercm. Tahir Mevlevi) İstanbul, 1333
- MUHAMMED b. AYAS (Vef. 1503) : «Tarih-i İbn Ayas» ve «Kev-keb-ul Mülk fi Tarih-i Düvel-it-Türk» adlı eserleri, Çerkes tarihi ve Mısır-Kuzey Kafkasya münasebetlerini (922 H. - 1150 H. Yılları arasında) anlatmaktadır. (Mısır Millî Kütüphanesi)
- MUNKACSI, B. : Kaukasischer einfluss in den finnisch-Magyarischen sprachen, dans Keleti Szemle, I, Budapest, 1900
- MOURIER : L'art au Caucase, Bruxelles
- MURSKY VOLOMIDIR : Ukrayna İstiklal Mücadeleleri, İstanbul, 1930
- MUSTAFA NURİ PAŞA : Netaic-el Vukuat, IV, İstanbul, 1327
- NADEJDİN : Kavkazskiy Kray, Tula, 1895
- NAZMÎ (Binbaşı) : Dağıstan Vilâyeti (Gnel. Salavyef'in eserinin tercümesi), İstanbul, 1334/1915
- NEMİTOK AYTEK : Origines des Circassiens, Paris, 1939
- NUH-EL MARTUKİ : Nur-el makabis fi tevarih-el Çerakis. Kazan, 1912
- OKÇU YAHYA : Türk-Rus Mücadelesi Tarihi, İstanbul, 1949
- PAİLLAS, P. S. : Bemerkungen auf einer reise in die suedlichen Statthalterschaften des Russischen Reichs in den jahren 1793 und 1794. Leipzig, 1789-1801
- PAULI : Description Ethnographique des peuples de la Russie St. Petersburg, 1862
- PÇİHALUK Dr. M. Ali : İkaz-ül Müverrihin, I, II, III, Humus - 1920, 1922
- PELEGRİN ARTHUR : L'islâm dans le Monde, Paris, 1950
- PETZOLD ALEXANDER : Der Kaukasus. eine naturhistorische sowie land-und Volkswirtschaftliche studie (Ausgeführt im

- jahre 1863 und 1864
- PEYSSONNEL, C. : Essai historique sur le commerce et la navigation de la Mer-Noire, Paris, 1805
- PİPES, R. E. : Russian Moslems before and after the revolution and Soviet Imperialism, Indiana, 1953
- PİTTARD, E. : Les Races et L'Histoire, Paris, 1924
- POKROVSKI, M. N. : Zavoevanii Kavkaza (Diplomatiya i voyni tsarkoy Rossii v XIX v), Moskova, 1923
- POTOCHİ, J. : Voyage dans le steppes d'Astrakhan et du caucase 1 Paris, 1829
- PAULLET CAMERON : Personal adventures and excursions in Georgia, Circassia and Russia, London, 1842-1845
- PRÖHLE, W. : Karatschaische Studien (Keletti Szemle, Budapest, 1914, XV-XVI.
- PRÖHLE, W. : Balkarische Studien (Keleti Szemle, Budapest, 1914, XV-XVI.
- RADDE GUSTAV : Vier vortrage über den Kaukasus, Gotha, 1874
- RASEM RUŞDİ : El-Adige kadimen ve hadisen, Kahire, 1946
- RASEM RUŞTİ : Şerkesi yetehaddes an kavmihi, Kahire, 1947
- RASEM RUŞDİ : Mısır veşşerakise, Kahire, 1948
- RAU, K. H. : Geschichte des pfluges, Heidelberg, 1845
- REİNEGG : Allgemeine historisch-topographische beschreibung des Kaukasus, St. Petersburg - Gotha 1796-1797
- RESULZADE MEHMET, E. : Azerbaycan Cumhuriyeti Keyfiyet-i Teşekkülü Ve Şimdiki Vaziyeti, İstanbul, 1341
- RESULZADE MEHMET, E. : Rusya'da Siyasî Vaziyet, İstanbul, 1926
- RESULZADE MEHMET, E. : «Dağıstan Cumhuriyeti» (Türk Yılı, S. 542-552, İstanbul, 1928
- REŞAT EKREM : Osmanlı Muahedeleri Ve Kapitilasyonlar, İstanbul, 1934
- : Risala fi ahval-i Kırım ve Kuban, Atıf Efendi Kitaphı Nu. 1886, var. 23
- RİCHARD PİNES : Muslims of Soviet Central Asia : Trends and prospects, the Middle East journal, Washington, Part I, Vol. 9, No. 2 Spring 1955; Part II, Vol. 9, No. 3, summer 1955.
- ROHRBACH, P. : Vom Kaukasus zum Mittelmeer, Leipzig, 1903
- ROMAN SMAL-STOCKY : The Genocide Convention (The Ukrainian Quartely New York, Spring, 1949, V, V, No. 2, S. 144-162)
- ROSTOVITZEFF : Iranian and Greeks in South Russia, Oxford, 1922
- SAİD ŞAMİL : Montagnard du Caucase, Paris, 1930
- SAİD ŞAMİL : Hitab Mümessil-el Kafkasi Şam, 1956
- SAMOYLOVİÇ, A. N. : Kavkaz i Turetskiy Mir (Kafkasya Ve Türk

- Dünyası), Baku, 1929
- SEEGER KARL VON : İmam Schamil, Prophet und Feldherr, Leipzig, 1937
- SEİDLİTZ, N. V. : Ethnographie des Kaukasus, Gotha, 1880
- SEİDLİTZ, N. V. : Die Abchasen, Braunschweig, 1884
- SELLA, V. : «Nel Caucaso Centrale», Bolletino del Club Alpino Italiano Vol. VI., Rome, 1890
- ŞEMGUĞ EMİN : Eşşerakise fi hurubihim, Humus, 1948
- SHABAD THEODOR : Geography of the USSR. A. Regional Survey (Columbia University Press.) New York, 1951
- SOLLOKOUE : Le Caucase dans la question d'Orient. Réponse aux biographes parisiens de Chamil, St. Petersburg, 1855
- SOLLOKOUE : Soviet Russia, A. description of the various political units, London, 1924
- SCHUCHARDT, H. : Über den passiven Charakter des Transitivs in den Kaukasischen Sprachen, Wien, 1895
- SPENCER EDMOND : Travels in Circassia, Krim, Tatory... in 1896 London, 1837
- St. MARTİN VİVİEN : «Les Abases de la Côte Circasienne, aperçu ethnographique et historique» Nouvelles Annales des voyages vol 42, Paris, 1847
- St. MARTİN VİVİEN : «Antiquité du Caucase» Nouvelles Annales de voyages Paris, 1847
- St. MARTİN VİVİEN : Recherches sur les populations primitiv et les plus anciennes tradition du Caucase, Paris, 1847
- St. MARTİN VİVİEN : Mémoire historique sur la géographie ancienne du Caucasse depuis l'époque des Argonautes jusqu'aux guerres de Mitridate dans les premiers siècles avant, J. C. Paris, 1847
- St. MARTİN VİVİEN : «Tableau de Cauase au X-e siècle, d'après Constantin Porphyrogenète et les auteurs arabes Contemporains» Nouvelles Annales des voyages, Vol. 135 Paris, 1847
- St. MARTİN VİVİEN : «Aperçu Sommaire de trois années de voyage dans L'Asie occidentale, dans le Caucase, la Perse, le Kurdistan, la Mésopotamie, la Syrie, l'Asie Mineure, etc. dans un but principal d'études ethnographiques Par W. Dittel» Nouvelles Annales des voyages, Vol. 143 Paris, 1848
- St. MARTİN VİVİEN : Études de géographie ancienne, Paris, 1852
- STRANGE, G. L. : The Lands of the Eastern Galiphate, London, 1905
- SÜLEYMAN İZZET : Büyük Harpte 15. Piyade Tümeninin Azerbaycan ve Şimali Kafkasya'da Hareket Ve Muharebeleri, İstanbul, 1936
- SÜLEYMAN NAZİF : Batarya İle Ateş, İstanbul, 1335

- ŞANBA, M. F. : Russki im imperyalizmi nezavistmost gortsev Prag, 1928
- ŞEMSEDDİN SAMİ : Kamus al-a'lâm, İstanbul, 1314
- ŞEREFEDDİN EBU ABDULLAH : İnbatu - Thfet-ül - Anzar. (Şerif Paşa tercümesi), İstanbul, 1333/1914
- ŞEVKET HABJOKA (Elmüfti) : Tarih-el Çerkes, Amman, 1953 (Şo-ra Bek Mirza Nogumov'un «İstoriya Adigeyskago Naroda» adlı rusça eserinin Adolf Berje tarafından yapılan almanca tercümesinden arapçaya naklederek neşredilen nüshasıdır.)
- ŞİLLİNG : Çerkesi, Moskov-Leningrad, 1931
- ŞÖENU MEHMET FETKEREY : Çerkeslerin Aslı, İstanbul, 1922
- ŞÖENU MEHMET FETKEREY : Çerkesler, İstanbul, 1922
- ŞÖENU MEHMET FETKEREY : Kafkasya Ve Servet Menbaları, İstanbul, 1924
- TAÏTEBOUT DE MARIGNY : Voyage en Circassie fait en 1818, Bruxelles, 1821
- TEWZADZE, W. : Kavkaz (Lehçe), Warszawa, 1934
- TEWZADZE, W. : Tarihçe-i Dağıstan, (1240-1271/1824-1854 yılları arasındaki Şeyh Şamil harplerini ihtiva eden bu yazma eser, Dağıstan Terekeme türkçesiyle kaleme alınmıştır. İstanbul Bayezit Umumi kitaplığına katılan Veliyüddin Efendi kitaplığı'nın «Cevdet Paşa kitapları» arasında 141 numarada kayıtlıdır.)
- TEWZADZE, W. : «The Memoires of General Mussa Pasha Koundoukhov (1837-1865)», The Caucasian Quarterly, Paris, 1938
- TODORSKY, A. : Krasnaya Armiya v gorakh Dagestana, Moskow, 1924
- TOGAN, A. ZEKİ VELİDİ : Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 1946
- TOKAEV, G. A. : Kak eto proizoshlo (Bu nasıl cereyan etti?) Kavkaz Dergisi, No. 7, München, 1952
- TOKAEV, G. A. : Soviet Imperialism, London, 1954
- TORAH RAMAZAN Kh. : «Yazykovaya Politika Kremlya», Sovobodny Kavkaz, No. 24, Münich, 1954
- TRAHO RAMAZAN Kh. : Severny Kavkaz kaz zdavnitsa SSSR. (The Northern Caucasus Health Rosort of the USSR), München, 1956
- TRAHO RAMAZAN Kh. : Cherkesy. München, 1956
- TROÇKİ LEON : Rusya'da Hakiki Vaziyet, Berlin, 1929
- TROUBETZKOY, N. S. : Les Consens Latérales des langues Caucasiques septentrionales, Bulletin de la Société de Linguistique de Paris, 922, No. 72, P. 184

- TROUBETZKOY, N. S. : Nord-Kaukasische Wortgleichungen in Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, Wien, 1930
- TSERETHELİ MICHAEL, V. : Rassen-und Kulturprobleme des Kaukasus, Berlin,
- URALOV, A. : Narodoubiystvo v SSSR (Sovyetler Birliğinde Milletlerin Katliamı), München, 1952
- URALOV, A. : Staline au pouvoir, Paris, 1951
- UROVMİANS : Bibliographia Caucasiaca et Trans Caucasiaca, Petersburg, 1874-1876
- USLAR, P. K. : Etnografiya Kavkaza, Yazykoznanie, I, Abkhazsky Yazik, Tiflis, 1867-1868
- USLAR, P. K. : Etnografiya Kavkaza, Yazykoznanie, tt. 1. 6. Abkhazski Yazik, Lakski Yazik, Khyurklinski yazik, Tiflis, 1837
- UZUNÇARŞILI İ. HAKKI : Osmanlı Tarihi, C. IV, Kısım: I, II, İstanbul, 1956-1959
- VAMBÉRY : Das Türkenvolk, Leipzig, 1885
- WAGNER, F. : Schamil, the Sultan Warriar and Prophet of the Caucasus, London, 1854
- WEIDENBAUM, C. : Putevoditel po Kavkaza, Tiflis, 1883
- WELLES, H. G. : Cihan Tarihinin Umumi Hatları (Bir Hey'et tarafından tercüme edilmiştir), 5 cilt. İstanbul, 1927-1928
- WIDERSZAL, L. : The British Policy in the Western Caucasus 1833-1842 (Palmerston, Ponsonby, Urkuhart), Warszawa, 1933
- WILHELM FERNAU FRIEDRICH : Flackernder Halbmond. Hintergrund der Islamischen unruhe (Alevlenen Hilâl. İslâm Galeyanlarının esas sebepleri), Eugen Rentsch Verlag, Erlench, Zürich, 1953
- WURM : Turcic Peoples of the USSR. Central Asian Research Centre, London, 1954
- YAKOVLEV, N. F. : Tables phonétiques de la langue. Cabarde et Glossaire des exemples (Travaux de la section des langues du Caucase Septent de L'institut Oriental), Moskow, 1923, I, II
- YAKOVLEV, N. F. : Bolş. sov. entsiklop., Moskov, 1926, I, «Adige»
- YUSUF SUAT NEĞÜÇ : Guaze (Haftalık Çerkesçe gazete), İstanbul, 1911-1913
- ZEİDLİZ, I. K. : Etnografiçeskaya Karta Kavkaza, St. Petersburg, 1831
- ZİCHY (Jenö Graf) : Voyages au Caucase et en Asia Centrale Budapest, 1897
- ZUBOW, P. : Kartina Kavkazskago kraya, Petersburg, 1834-1835

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Ö N S Ö Z	7

I. B Ö L Ü M

KUZEY KAFKASYA HAKKINDA UMUMİ MALÜMAT

Kafkasya'nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi	13
Coğrafya, Ekonomi ve Nüfus	16
Kuzey Kafkasya'da Diller ve Irk	24
Kuzey Kafkasyalılarda Sosyal Hayat ve Karakter	28

II. B Ö L Ü M

KUZEY KAFKASYA'NIN ÇARLIK RUSYASI'NIN İSTİLÂ HAREKETİNE KARŞI MÜCADELESİ

Ruslarla İlk Temas ve Çarpışmalar	33
Kuzey Kafkasya - Rusya Harpleri	35
Tehcir Faciası	43
İşyanlar ve Hariçte İstiklâl İçin Çalışmalar	53

III. B Ö L Ü M

ÇARLIĞIN YIKILIŞINDAN SONRA KUZEY KAFKASYA

Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin Kuruluşu	57
Kuzey Kafkasya'nın İstiklâlini İlan Etmesinin Türk Matbuatındaki Akisleri	63
Müstakil Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'ne Beyaz ve Kızıl Orduların Taarruzları	73
Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin Son Günlerine Ait Bazı Vesikalar	84
Komünist İstilasından Sonra Kuzey Kafkasya İstiklâli Uğrunda Vatan Haricinde Yapılan Mücadele	94

IV. B Ö L Ü M

KOMÜNİST RUSYA ESARETİNDE KUZEY KAFKASYA

Kuzey Kafkasya'da Sovyet-Rus Müstemlekeçiliğine Karşı Milli Ayaklanmalar	103
II. Dünya Savaşı ve Kuzey Kafkasya'da Alman İşgali	109

163

Kuzey Kafkasya'da Toptan İmha, Tehcir ve Katliam (Genocide) Drau Faciası	112
1944 Yılı Tehcir Faciasında Vatanlarından Sürülen Kuzey Kafkasyalıların Akibeti Meselesi	117
Kuzey Kafkasya'nın Kendiliğinden Sovyet Rusya'ya İltihak Ettigi Yolunda Kızıl-Rus Yalanları	123
	127

V. B Ö L Ü M

ESİR MİLLETLER HAFTASI VE KUZEY KAFKASYA

Neo-Emperyalist Ukraynalılar ve Kazaklar	133
KUZEY KAFKASYA MİLLÎ BAYRAKLARI	142
N O T L A R	145
B İ B L İ Y O G R A F Y A	150

Bu eser, aşağıdaki adreslerden temin edilebilir :

1 — M. Z. Hızal - P. K. 18 Cebeci - Ankara

2 — Hilâl Yayınları - P. K. 448 Ankara

ORKUN YAYINLARI

Çıkanlar :

1) Atatürk ve Türk Milliyetçiliği, *Dr. Hikmet TANYU*, 1961, 300 Krş.

2) Milliyet Ülküsü İçinde Bilim ve Eğitim, *Doç. Dr. Ahmet TEMİR*, 1961, 400 Kuruş.

3) Türkiye Cumhuriyeti Dışındaki Türk Top-
lulukları, *Malûl Gazi Em. Bnb. Şinasi SÜKAN*
1961, 300 Kuruş.

— Kuzey Kafkasya (Hürriyet ve İstiklâl Dâ-
vası), *Ahmet Hazer HIZAL*
1961, 10 Lira.

Çıkacak Olanlardan Bazıları :

— Yolların Sonu (Şiirler), *Nihal ATSIZ*.

— İsyan (Şiirler), *Ayhan İNAL*.

— Türk Kimdir ?, *Naci KUŞADALI*.

— Bayrak ve Sancak Sevgisi (Şiirler),
Enver TUNCALP.